

سند برنامه سوم توسعه شهر تهران ۱۳۹۸-۱۴۰۲

سند برنامه عملیاتی حوزه اجتماعی و فرهنگی

جسد الله الرحمن الرحيم

۲	 مقدمه
۴	 شناخت شهر بر اساس حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی
۱۴	 شناخت حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی
۲۰	 عملکرد حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی در برنامه پنج ساله دوم شهرداری تهران
۲۵	 تبیین وضعیت موجود حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی (نقاط قوت، ضعف، تهدید، فرصت)
۲۶	 تحلیل موقعیت حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی
۳۲	 راهبردها، سیاستها، اقدامات اجرایی و احکام برنامه سوم
۳۴	 شاخص های سطح اول، سطح دوم و سطح سوم
۳۸	 الزامات تحقق احکام برنامه سوم

۱. مقدمه

تهران اگرچه تمامی زیرساخت‌های فیزیکی، برنامه‌ها، الگوها و منابع یک کلانشهر مدرن را در خود جای داده است ولی به‌عنوان یک جامعه شهری مسائلی دارد که شاید تناسبی با توسعه فیزیکی آن نداشته باشند. این وضعیت خود را در گستره وسیعی از مسائل اجتماعی شهری نشان می‌دهد که بعد عینی آن در حوزه‌های مختلف از آلودگی و ترافیک گرفته تا نابرابری و طرد اجتماعی در سطح شهر به چشم می‌آید و بعد ذهنی آن نیز در نارضایتی شهروندان از شرایط زندگی در شهر نمود پیدا می‌کند.

شهر از یک سو شامل امکاناتی است که در کالبد و تأسیسات خود را نشان می‌دهد و از سوی دیگر شامل کیفیتی از روابط اجتماعی است که در همبستگی، عدالت و به رسمیت شناخته شدن تجلی می‌یابد. بر اساس نتایج پیمایش شهری دفتر طرح‌های ملی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات در شهریور ۱۳۹۶ مبنی بر مهم‌ترین مسائل شهر تهران را از نگاه شهروندان نشان می‌دهد که پس از آلودگی هوا و ترافیک که ۹۳ درصد از پاسخگویان آن‌ها را جدی‌ترین مشکلات شهری می‌دانند، فاصله طبقاتی میان شمال و جنوب شهر (۸۷ درصد) حادث‌ترین مشکل شهر از نظر شهروندان است. به علاوه ۷۸ درصد پاسخگویان بی‌تفاوتی و بی‌اعتنایی مردم به یکدیگر را بالاتر از مواردی چون آسیب‌پذیری در برابر زلزله (۷۱ درصد)، جرم و جنایت (۵۸ درصد) یا کمبود وسایل حمل‌ونقل عمومی (۳۴ درصد) به‌منزله مشکل جدی شهر تهران ذکر کرده‌اند. در نتیجه کیفیت روابط انسانی که از وجوه اصلی زیست‌پذیری شهری بشمار می‌رود - غالباً به سبب توجه بیش‌از اندازه مدیران اجرایی به احداث پروژه‌های بزرگ شهری به‌عنوان مسیر اصلی توسعه - نادیده گرفته شده است؛ بنابراین شهر از ناحیه‌ای آسیب‌پذیر می‌شود که مدیران شهری نسبت به آن غفلت کرده‌اند.

نکته حائز اهمیت این است که مسائل اجتماعی و فرهنگی شهر پیامد الگوی کلان توسعه ملی، شرایط کلان کشور و در مقیاس محلی کلیت عملکرد مدیریت شهری است. اگر مدیریت شهری مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد، وضعیت امروز ماحصل شیوه اداره و توسعه شهر در همه حوزه‌ها از شهرسازی تا فعالیت‌های عمرانی و خدمات شهری است. پیامدهای اجتماعی و فرهنگی یک سیاست عمرانی یا حمل‌ونقل بر وضعیت اجتماعی شهر می‌تواند بسیار بیشتر از فعالیت‌هایی باشد که بخش اجتماعی و فرهنگی مدیریت شهری انجام می‌دهد. به همین

سبب تحول در حوزه اجتماعی و فرهنگی در موارد بسیار منوط به تغییر رویه در همه حوزه‌های مأموریتی شهرداری تهران است. شیوه‌های بسیج منابع مالی برای توسعه کالبد شهر و اداره امور جاری آن - که از آغاز دهه ۱۳۷۰ در شهرداری تهران به کار گرفته شد و به‌مرور زمان ابعاد پیچیده‌تر و ناسالم‌تری پیدا کرد - شکلی از معماری شهری و روابط اجتماعی را در محله و معابر شهری مسلط کرده است که منجر به غلبه رقابت جدی برای دسترسی به منابع محدود در روابط همسایگی شده است. ساخت‌وساز بی‌پایان بناهای مسکونی و تجاری، جابه‌جایی گسترده و مکرر خانوارها در محله‌های شهر، تراکم جمعیت و ضعف روابط همسایگی، نظارت اجتماعی را در سطح محله به‌شدت تضعیف کرده و تا حدود زیادی هویت‌ها و حافظه تاریخی شهری را کم‌وبیش از میان برد. منطق سود، کالبد شهر را تجلی‌گاه نابرابری‌های اجتماعی ساخت و با توزیع ناعادلانه منابع و امکانات، روزبه‌روز قطبی‌شان تهران را تشدید کرد. اگر امروز هدف، تغییر این رویه‌های ناصواب باشد، معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران در اغلب موارد تنها نقش مطالبه‌گر را خواهد داشت و عملاً بار اصلی، بر دوش سایر بخش‌های مدیریت شهری خواهد بود.

معاونت اجتماعی و فرهنگی می‌تواند در کنار سایر بخش‌ها و زیرمجموعه‌های شهرداری تهران، با تمرکز بر حوزه‌هایی که به‌طور مستقیم در شرح وظایف آن قرار دارد دو نقش را بر عهده بگیرد:

- از طریق سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌ها و سیاست‌ها به‌طور مستقیم در جهت بهبود وضعیت اجتماعی عمل کند؛
- یا به‌مثابه کنشگری مرزی میان مردم و مجموعه مدیریت شهری در جهت اصلاح رویه‌ها و برنامه‌ها اقدام نماید.

بازاندیشی در شیوه‌های جلب مشارکت و شنیده شدن صدای همه گروه‌های ساکن شهر توسط مدیریت شهری، از مواردی است که می‌تواند بی‌واسطه منجر به تغییر مؤثر شود. در فرایند توسعه شهر در دهه‌های گذشته، صدای مردم، به معنای همه ساکنان دائم و موقت شهر، کمتر شنیده شده و اکثریت، نقش چندانی در تولید و اداره شهر نداشته‌اند. مشارکت مردمی به‌عنوان خصلتی صوری و الصاقی به پروژه‌های از پیش تعریف‌شده و یا در بهترین حالت، در سطح مشاوره به مدیران شهری متوقف مانده و هیچ‌گاه تفویض قدرت واقعی انجام نشده است. تغییر چنین وضعیتی مستلزم شکل‌گیری ائتلاف‌های جدیدی

است که با جلب مشارکت شهروندان و نمایندگان علائق آنان در حوزه‌های مختلف، بتواند در برابر ائتلاف موجود در رژیم شهری کنونی موازنه برقرار کرده و توانایی مذاکره و چانه‌زنی ایجاد کند.

بر این اساس برنامه سوم شهر تهران - و به‌طور مشخص حوزه اجتماعی و فرهنگی آن- با رویکرد بازگرداندن شهر به مردم و تضمین حق آنان به شهر تدوین شده است. به‌واسطه چنین اتخاذ رویکردی، توسعه دیگر صرفاً کالبدی نخواهد بود و ابعاد اجتماعی و فرهنگی آن نیز در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مربوطه، نمود پیدا خواهد کرد. حاصل چنین اقداماتی، حصول توسعه پایدار اجتماعی و فرهنگی است؛ بدین معنا که شهروندان به‌گونه‌ای فعال در این توسعه نقش خواهند داشت، عدالت اجتماعی تحقق پیدا خواهد کرد، فاصله طبقاتی کاهش خواهد یافت و کلیه گروه‌های اجتماعی در شکل دادن به شهر، نقش ایفا می‌کنند و بدین‌سان، شهر را از آن خود می‌دانند. رویکرد جدید که منجر به پایداری اجتماعی و فرهنگی خواهد شد دربردارنده سه اصل بنیادین ذیل است.

• تحقق عدالت فضایی در توزیع امکانات و خدمات: شامل کلیه منابع

و امکانات شهری همچون زیرساخت‌ها، خدمات، حمل‌ونقل، فرصت‌ها، فضای سبز و مانند آن.

• مشارکت عمومی در تولید و اداره شهر: که بر نقش شهروندان در ساختن

و شکل دادن به محیط زندگی، کاهش نقش سرمایه مالی و صاحبان قدرت دولتی در مدیریت شهر و فضاهای آن، تقویت ارزش استفاده (در برابر ارزش مبادله) فضای شهری، زمین و ثروت در شهر و همچنین شفافیت، پاسخ‌گویی و ساختارهای دموکراتیک برای تصمیم‌گیری تأکید دارد.

• تنوع اجتماعی-فرهنگی: که بر مقولات تکثر فرهنگی، فضاهای عمومی

باکیفیت جهت تقویت فرصت تعاملات و ارتباطات فعال، انسجام اجتماعی، سرمایه اجتماعی، احترام به همه ادیان، گروه‌های قومی، زبان‌ها و آداب‌ورسوم و همچنین تقویت بیان هنری برای ایجاد فرصت ظهور خلاقیت‌ها دلالت دارد. خلق فضاهای عمومی باکیفیت یعنی فضاهایی که بتواند تعامل اجتماعی و مشارکت سیاسی را تقویت کند، به تنوع و تکثر مجال بروز بدهد، امن باشد و به نیازهای شهروندان پاسخ دهد از مبانی مهم این رویکرد است. بر اساس این سه اصل بنیادی و بر مبنای الزامات پایداری اجتماعی و فرهنگی

توسعه شهر، معاونت اجتماعی و فرهنگی تلاش خواهد کرد در چارچوب مأموریت‌های خود، با تأکید بر رفع نابرابری میان مناطق مختلف شهر، زمینه توزیع عادلانه امکانات و خدمات اجتماعی را در تهران فراهم ساخته؛ به گروه‌های با نیازهای خاص توجه بیشتری بنماید و شرایط دسترسی همه اقشار را به منابع موجود فراهم سازد. به‌علاوه با حمایت از نقش فعال‌تر سمن‌ها و نهادهای مردمی در کلیه فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی، زمینه مشارکت مردمی در مدیریت و تولید فضاهای شهری را ممکن سازد و در قالب نظام‌نامه جدید مشارکت اجتماعی به‌سوی تحقق آرمان واگذاری اداره شهر به مردم گام بردارد. درنهایت با تقویت فضاهای عمومی همه‌شمول در جهت تحول محیط شهری تهران به‌مثابه بستری برای تعامل، گفتگو و مدارای اجتماعی به منظور تقویت همبستگی اجتماعی و پذیرش تکثر و تنوع حرکت نماید. در این راستا، نشاط اجتماعی شهروندان در محیط شهری امن و سالم فراهم خواهد شد.

برای نیل به این اهداف استفاده از همه ابزارهای قانون‌گذاری، تنظیم‌گری و سیاستی در چارچوب منابع موجود از طریق برنامه‌ای مدون و واقع‌بینانه ضروری است. سند پیش‌رو نشان می‌دهد مسیر حرکت معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران در چارچوب اهداف و مأموریت‌های آن و با توجه به احکام برنامه سوم توسعه شهر تهران در قالب این جهت‌گیری کلی چگونه خواهد بود.

محمد رضا جواد ییگانه

معاون امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران

در این گزارش، ابتدا به شناخت شهر تهران از منظر حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی پرداخته، سپس عملکرد حوزه مأموریتی مذکور را بر اساس سند متأخر فرادست یعنی برنامه پنجساله دوم شهرداری تهران مورد بررسی قرار می‌دهیم. همچنین، بخش تبیین وضع موجود به نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها می‌پردازد. سپس، موقعیت حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی بررسی و مهم‌ترین مسائل آن شرح داده می‌شود. درنهایت، چشم انداز، راهبردها، سیاست‌ها، اقدامات اجرایی و شاخص‌های سطح اول، دوم و سوم مرتبط با مواد و احکام برنامه سوم ارائه و الزامات تحقق احکام تبیین می‌شود.

۲. شناخت شهر بر اساس حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی

در گزارش جهانی شاخص زیست‌پذیری در سال ۲۰۱۸ که موسسه اکونومیست آن را منتشر کرده است، تهران - علی‌رغم قرار داشتن در میان پنج شهر با بیشترین پیشرفت در بهبود زیست‌پذیری در دوره پنج ساله منتهی به اعلام گزارش - در میان ۱۴۰ شهر رتبه ۱۲۸ را کسب کرده است. اگرچه عموماً این گزارش‌ها خالی از سوگیری نیستند اما نمی‌توان انکار کرد که امروزه، تهران درگیر مجموعه گسترده‌ای از کمبودهای زیرساختی، توزیع نامتوازن ثروت و مسائل اجتماعی است. البته زیست‌پذیری تهران را نمی‌توان جدا از شرایط کلان اقتصادی و اجتماعی کشور تحلیل کرد و بسیاری از مسائل کنونی تهران ریشه در تاریخ توسعه در ایران معاصر دارد. با این اوصاف، انباشت مسائل مختلف در سنوات طولانی و ناتوانی مدیریت در سطح ملی و محلی برای بهبود شرایط زیست مردم در شهر تهران، سبب نارضایتی عمومی شهروندان و همچنین ناامیدی آنان از امکان بهبود وضعیت، در آینده شده است. طی سال‌های گذشته، اراده مدیران برای تغییر این وضعیت و ایجاد تحول در تهران، آنان را به سمت اجرای پروژه‌های عمرانی بزرگ سوق داده که برای تأمین مالی این طرح‌ها، فروش منابع عمومی شهر ساده‌ترین راه بوده است. اتفاقی که اغلب منجر به تشدید مسائل اجتماعی شهر گردید و امروز با کاهش این شکل از منابع مالی، حتی تداوم نگهداشت شهر نیز با مسئله روبه رو شده است.

برنامه سوم شهر تهران به دنبال تغییر رویه‌های خسارت‌بار گذشته و آغاز راهی است که به افزایش کیفیت زندگی پایدار در شهر تهران ختم شود. روح حاکم بر برنامه سوم، جلب مشارکت واقعی مردم در اداره شهر، توسعه فضاهای عمومی

و اولویت بخشیدن به تعاملات اجتماعی در محیط‌های شهری و حرکت به سمت شهری انسان-محور است که به مثابه چرخشی در نظام سیاست‌گذاری شهری، خط بطلانی بر توسعه کالبدی تهران به مثابه شهری خودرو-محور می‌کشد. این جهت‌گیری کلی محصول صورت‌بندی مسائل کنونی تهران در قالب سه محور اصلی ذیل است:

۱. برابری در دسترسی و بهره‌مندی

۲. مردم‌سالاری شهری

۳. تنوع و تکثر فرهنگی

در این بخش بر اساس همین رویکرد، مسائل اصلی شهر تهران با توجه به حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی برنامه سوم تشریح شده است.

۲-۱- پیامدهای اجتماعی و فرهنگی مداخلات توسعه‌ای و کالبدی:

تهران امروز نمود و پیامد الگوی توسعه تک‌خطی و نامتوازن کشور در دهه‌های گذشته است. اختلاف فاحش کنونی تهران از نظر ویژگی‌های کلانشهری (ازجمله جمعیت) با دیگر شهرهای بزرگ کشور، به‌خوبی ابعاد این مسأله را نشان می‌دهد. بررسی این روند تاریخی حاکی است که عمده توجه مدیران شهری و کانون تمرکز منابع درآمدی در تهران معطوف به توسعه فیزیکی و کالبدی شهر بوده و ابعاد دیگر حیات شهری به شکل گسترده‌ای مغفول واقع شده است؛ نتیجه نهایی نیز عدم تعادل در تمامی جوانب فضایی، اقتصادی و اجتماعی شهر است. این نگاه تک‌بعدی به گسترش و توسعه شهر که در برخی مواقع باهدف توسعه‌ی زیرساخت‌ها و توزیع عادلانه فرصت‌ها به اجرا درآمده است، در موارد متعددی به بی‌قوارگی و عدم تناسب میان سویه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توسعه در مناطق و محلات شهری دامن زده و از میزان پایداری اجتماعی و فرهنگی پروژه‌های شهری کاسته و نارضایتی‌های گسترده شهروندان را در پی داشته است.

اجرای سیاست‌های نوسازی بافت فرسوده در برخی مناطق ازجمله «نواب» و «اتابک» و تجمیع واحدهای مسکونی در آن‌ها بدون توجه به بافت جمعیتی و ویژگی‌های اجتماعی ساکنان و مناطق هم‌جوار آن‌ها، منجر به بروز مسائل اجتماعی متعددی شده است. از سوی دیگر، حاشیه‌نشینی و فقر گسترده به تبع از ریخت‌افتادگی کالبدی، یکی از مهم‌ترین بحران‌هایی است که شهر

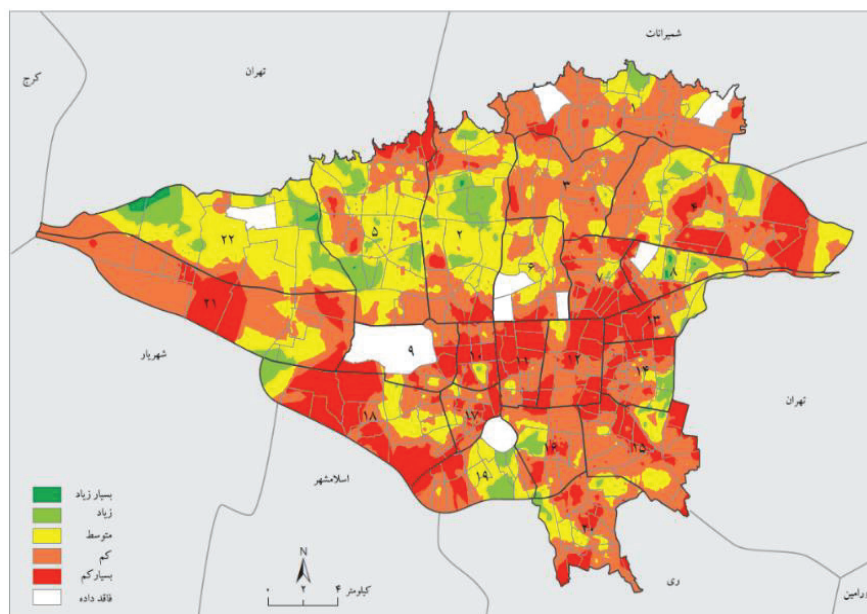
تهران با آن مواجه است. بر اساس نتایج طرح سنجش عدالت در شهر (۱۳۹۰) مناطق ۱۲ و ۱۷ با بالاترین میزان بافت فرسوده شهری، از نظر فقر گسترده نیز وضعیت نامطلوبی دارند. ۲۹/۰۴ درصد خانوارهای ساکن منطقه‌ی ۱۲ زیرخط فقر زندگی می‌کنند که این میزان بیش از میانگین جمعیت زیرخط فقر شهر تهران (۲۲ درصد) است. این امر در خصوص منطقه ۱۷ نیز صادق است به‌گونه‌ای که ۴۷/۵۴ درصد خانوارهای ساکن در منطقه ۱۷ نیز زیرخط فقر زندگی می‌کنند.

بر اساس یافته‌های این گزارش از ۳۷۴ محله شهری تهران، ۱۵۵ محله با مشکلات فقر و حاشیه‌نشینی مواجه هستند و این بدان معناست که نسبت خانوارهای فقیر ساکن در ۱۵۵ محله شهر تهران، بالاتر از میانگین ۲۲ درصدی خانوار فقیر در شهر تهران بوده است. ۵ محله از مجموع محلات یادشده (اگرچه با مبنا قرار دادن این شاخص فقیرنشین محسوب نمی‌شوند) با مسئله اسکان غیررسمی و حاشیه‌نشینی مواجه هستند. این در حالی است که با بررسی پروژه‌هایی که در سال‌های گذشته در این مناطق کلید خورده و اجرایی شده است به‌خوبی هویدا است که این پروژه‌ها نه‌تنها به بهبود مسائل کمکی نکرده، بلکه پیچیده‌تر شدن و چندلایه‌ای مسائل این مناطق را در پی داشته است. توسعه‌ی اماکن و تفرجگاه‌ها در دهه اخیر بدون توجه به بسترهای حمل‌ونقلی، احداث اتوبان‌های بزرگ شهری، تجمیع بوستان‌ها در مناطق مختلف، انجام مداخلات کالبدی کلان‌مقیاس شهری همچون ساخت و بهره‌برداری از مجتمع پالادیوم، ایران مال و... زندگی شهری را در مقیاسی وسیع و فرامنطقه‌ای از جهات مختلف تحت تأثیر قرار داده است. مسلم این‌که اجرا و پیشبرد اکثر پروژه‌های شهری بدون انجام مطالعات معطوف به واکاوی دقیق تأثیرات اجتماعی-فرهنگی آن‌ها بوده و صرفاً در موارد معدودی، با عیان شدن دامنه گسترده‌ای از پیامدها و عواقب ناگوار پروژه‌ها، راهکارهای تعدیلی و حداقلی تجویز شده است.

۲-۲. نابرابری فضایی در بهره‌مندی از خدمات و زیرساخت‌ها:

مسئله نابرابری در شهر تهران، پدیده جدیدی نیست؛ با شروع روند پرشتاب توسعه در ایران معاصر، فقر و نابرابری نیز به‌عنوان یکی از مسائل اساسی شهر تهران باید موردتوجه جدی قرار گیرد. وقتی ساختارهای توسعه ملی

(مانند آمایش سرزمینی نامناسب)، مولد نابرابری در سطح کشور هستند و چارچوب‌های توزیع درآمد و الگوی مدیریت اقتصادی شکاف و نابرابری را در جامعه افزایش می‌دهد، متناسب با آن آرایش فضایی شهر نیز الگویی نابرابر به خود می‌گیرد. این نابرابری در شهر تهران در مقیاس کلان، در شکاف شمال-جنوب و هم در مقیاس منطقه‌ای بین محلات و نواحی هر منطقه مشهود است. در پیمایش دفتر طرح‌های ملی در شهریورماه ۱۳۹۶، از نگاه شهروندان شکاف میان شمال و جنوب پس از آلودگی و ترافیک مهم‌ترین مسئله شهر تهران تلقی شده است. احساس تبعیض و بی‌عدالتی در خدمات‌رسانی و توزیع امکانات در مناطق جنوبی تهران نسبت به مناطق برخوردار شدت بیشتری دارد. در همین پیمایش وقتی از مردم در مورد ویژگی‌های «شهردار خوب» سؤال شده، ساکنان مناطق فقیرنشین تهران بیش از سایر مناطق، «حمایت از فقرا و محله‌های فقیرنشین» را به‌عنوان خصوصیت یک شهردار خوب بیان کرده‌اند؛ به‌عنوان مثال در منطقه ۱، حدود ۱۳ درصد از پاسخگویان حمایت از فقرا را به‌عنوان اولویت اول خود برای یک شهردار خوب برگزیده‌اند؛ درحالی‌که این رقم مثلاً برای منطقه ۱۷ حدود ۳۶ درصد بوده است. در ادامه، توزیع میزان رضایت شهروندان از امکانات فراغتی و تفریحی در سطح شهر تهران نیز در شکل (۱) بیان شده است.

شکل ۱- رضایت شهروندان از امکانات فراغتی و تفریحی

منبع: اطلس کیفیت زندگی شهر تهران، ۱۳۹۶

باید توجه داشت که اقشار فرودست نیز در ارزیابی تجربه زندگی شهری خود، کلیت حیات اجتماعی شهری را در نظر می‌گیرند که فراتر از حوزه مسئولیت‌های شهرداری است. بخش زیادی از مسائل روزمره زندگی آن‌ها متمایز از چیزی است که با عنوان «مشکلات شهری» از آن‌ها یاد می‌شود و بیشتر ناظر به شرایط عمومی اقتصادی است. ازاین‌روست که در بیان خواسته‌های خود از مدیران شهری، موضوعاتی چون رفع بیکاری و ایجاد اشتغال، رسیدگی به معیشت مردم و حل مشکلات اقتصادی را مطرح می‌کنند. ازاین‌جهت شهرداری تهران را نباید تنها کارگزار رفع نابرابری در شهر تهران در نظر گرفت و شرایط کلان اقتصادی عامل اصلی و تعیین‌کننده ذهنیت شهروندان است؛ اما این نیز به معنای نادیده گرفتن نقش مدیریت شهری در توزیع عادلانه‌تر امکانات و خدمات در سطح شهر نیست.

در شرایط فعلی همراه شدن سیاست تأمین هزینه‌های شهر از اقشار برخوردار باسیاست توزیع هدفمند منابع شهری برای کاهش هزینه‌های زندگی اقشار فرودست، برای کم‌کردن شکاف اجتماعی و کاهش روند قطبی‌شدن فضای شهر تهران ضروری به‌نظر می‌رسد. به‌همین منظور معاونت اجتماعی-فرهنگی شهرداری تهران جهت تحقق عدالت فضایی با توجه به مأموریت‌ها و ظرفیت‌های هر یک از ادارات کل و سازمان‌ها، مجموعه اقدامات ذیل را در دستور کار قرار داده است:

- توسعه متوازن امکانات ورزشی در تمامی مناطق شهر از طریق افزایش سرانه ورزشی در پهنه جنوبی تهران جهت برقراری توازن در دسترسی به منابع و خدمات عمومی شهری و توسعه متوازن زیرساخت‌ها در تمامی مناطق، افزایش دسترس‌پذیری امکانات از طریق متناسب ساختن تعرفه استفاده از خدمات با توان مالی ساکنان مناطق فقیرنشین؛
- اجرای برنامه‌های فراغتی و مناسبیتی در سطح مناطق و پرهیز از تمرکزگرایی در مناطق مرکزی و شمالی؛
- اهتمام به برگزاری رویدادهای فرهنگی فاخر در مناطق کم‌برخوردار؛
- تقویت و احیای فعالیت‌های حمایتی در سرای محلات؛
- فعال کردن خانه‌های سلامت در تمامی محلات و ارائه خدمات تخصصی حوزه سلامت به اقشار کم‌برخوردار؛
- احداث همراه‌سراها جهت رفاه حال خانواده‌های بیماران و عموم شهروندان.

در ادامه، سرانه فضاهای ورزشی وابسته به شهرداری تهران در مناطق ۲۲‌گانه در جدول (۱) بیان‌شده است:

جدول ۱- سرانه فضاهای ورزشی در اختیار شهرداری تهران در مناطق ۲۲ گانه

منبع: سند تحول و تحول شهرداری تهران در سال ۱۳۹۶

مناطق	جمعیت			مجموع متراز زیربنای مجموعه‌های ورزشی (مترمربع / نفر)				سرانه فضاهای ورزشی (مترمربع / نفر)			
	آقایان	بانوان	کل	فضای ویژه آقایان	فضای ویژه بانوان	فضای مشترک	کل	فضای ویژه آقایان	فضای ویژه بانوان	فضای اشتراکی	فضاهای ورزشی کل
۱	۲۳۸۶۹۳	۲۴۸۸۱۵	۴۸۷۵۰۸	۳۴۶۹۰۰	۲۶۰۰	۳۰۸۲۵۰	۳۴۹۵۰۰	۱,۴۵	۰,۰۱	۱,۲۴	۰,۷۲
۲	۳۴۳۰۳۳	۳۵۸۱۲۰	۷۰۱۳۰۳	۳۷۳۱۵۰	۷۵۰۰	۳۷۹۲۵۰	۳۸۰۶۵۰	۱,۰۹	۰,۰۲	۰,۹۵	۰,۵۴
۳	۱۵۸۴۰۱	۱۷۲۲۴۰	۳۳۰۶۴۰	۲۶۳۴۹۰	۵۰۰۰	۲۵۸۱۵۰	۲۶۸۴۹۰	۱,۶۶	۰,۰۳	۱,۴۹	۰,۸۱
۴	۴۵۷۴۶۰	۴۶۱۵۴۱	۹۱۹۰۰۱	۵۷۵۲۱۵	۱۸۰۰	۵۲۴۰۸۵	۵۷۷۰۱۵	۱,۱۶	۰,۰۰۴	۱,۱۴	۰,۶۳
۵	۴۲۱۴۴۴	۴۳۶۹۰۲	۸۵۸۳۴۶	۴۳۴۸۳۳	۲۱۰۷۴	۴۰۰۳۰۲	۴۵۵۹۰۷	۱,۰۳	۰,۰۵	۰,۹۲	۰,۵۳
۶	۱۲۳۱۶۱	۱۲۸۲۲۳	۲۵۱۳۸۴	۲۳۲۹۶۰	۵۵۰۰	۲۱۰۴۰۰	۲۳۸۴۶۰	۱,۸۹	۰,۰۴	۱,۶۴	۰,۹۵
۷	۱۵۲۰۲۴	۱۶۰۱۷۰	۳۱۲۱۹۴	۱۶۳۱۰۰	۶۰۰۰	۱۵۶۵۰۰	۱۶۹۱۰۰	۱,۰۷	۰,۰۴	۰,۹۸	۰,۵۴
۸	۲۰۸۳۷۷۹	۲۱۶۸۱۸	۴۲۵۱۹۷	۲۱۲۶۳۰	۵۹۰۰	۲۰۸۰۸۰	۲۱۹۵۳۰	۱,۰۳	۰,۰۳	۰,۹۶	۰,۵۲
۹	۸۸۱۶۳	۸۶۰۷۶	۱۷۴۲۳۹	۱۲۸۴۱۲	۷۷۵۰	۱۲۱۰۵۲	۱۳۶۱۶۲	۱,۶۶	۰,۰۹	۱,۴۱	۰,۷۸
۱۰	۱۶۲۱۶۲	۱۶۴۹۵۳	۳۲۷۱۱۵	۱۶۱۷۳۵	۴۹۲۰	۱۵۳۶۰۵	۱۶۶۶۵۵	۱	۰,۰۳	۰,۹۳	۰,۵۱
۱۱	۱۵۴۴۷۷	۱۵۳۴۶۳	۳۰۷۹۴۰	۵۵۳۲۵۶	۲۹۵۰	۵۳۸۲۵۶	۵۵۶۲۰۶	۳,۵۸	۰,۰۲	۳,۵۱	۱,۸۱
۱۲	۱۲۲۶۶۱	۱۱۹۱۷۰	۲۴۱۸۳۱	۲۴۹۹۷۴	۱۲۵۰	۲۲۱۷۲۴	۲۵۱۲۲۴	۲,۰۴	۰,۰۱	۱,۸۶	۱,۰۴
۱۳	۱۲۳۲۸۹	۱۲۵۶۶۳	۲۴۸۹۵۲	۲۸۵۲۳۰	۴۳۰۰	۲۷۰۶۸۰	۲۹۰۰۳۰	۲,۳۲	۰,۰۳	۲,۱۵	۱,۱۷
۱۴	۲۵۸۵۷۷	۲۵۷۲۱۸	۵۱۵۷۹۵	۲۵۴۷۵۰	۵۸۰۰	۲۳۳۳۰۰	۲۶۰۵۵۰	۰,۹۹	۰,۰۲	۰,۹۱	۰,۵۱
۱۵	۳۲۵۹۸۵	۳۱۵۲۹۴	۶۴۱۲۷۹	۴۹۲۸۴۰	۲۷۶۳۷۲	۷۰۵۱۱۲	۷۶۹۲۱۲	۱,۵۱	۰,۸۸	۲,۲۴	۱,۱۲
۱۶	۱۳۴۷۲۶	۱۳۴۶۸۰	۲۶۹۴۰۶	۲۶۱۶۵۰	۲۷۶۱۰۰	۵۰۷۰۰۰	۵۳۸۷۵۰	۱,۹۵	۲,۰۷	۳,۷۹	۲,۰۱
۱۷	۱۳۷۵۴۰	۱۳۵۶۹۱	۲۷۳۲۳۱	۲۳۵۱۳۲	۲۱۵۰	۲۱۹۰۳۲	۲۳۷۲۸۲	۱,۷۱	۰,۰۲	۱,۶۱	۰,۸۷
۱۸	۲۱۳۹۱۳	۲۰۵۹۶۹	۴۱۹۸۸۲	۵۵۷۲۲۵	۴۱۰۰	۵۱۹۵۱۵	۵۶۱۳۲۵	۲,۶	۰,۰۲	۲,۵۷	۱,۳۴
۱۹	۱۳۳۲۲۸	۱۲۷۹۷۹	۲۶۱۲۰۷	۹۰۳۸۹۰	۸۲۶۸۴	۹۲۷۴۲۴	۹۸۶۵۷۴	۶,۷۸	۰,۶۵	۷,۴	۳,۷۸
۲۰	۱۸۳۰۹۱	۱۸۲۱۶۸	۳۶۵۲۵۹	۴۳۰۶۹۱	۶۶۰۰	۳۶۸۵۴۱	۴۳۷۲۹۱	۲,۳۵	۰,۰۴	۲,۰۲	۱,۱۲
۲۱	۹۴۰۶۰	۹۷۷۶۱	۱۹۱۸۲۱	۱۵۴۷۵۰	۲۰۰۰	۱۳۵۵۰۰	۱۵۶۸۵۰	۱,۶۵	۰,۰۲	۱,۴۶	۰,۸۴
۲۲	۸۹۸۹۳	۸۶۴۵۴	۱۷۶۳۴۷	۳۴۱۱۶۰	۴۵۰۰	۳۲۴۰۶۰	۳۴۵۶۶۰	۳,۸	۰,۰۵	۳,۷۵	۱,۹۶
جمع	۴۲۳۴۲۶۰	۴۲۶۹۵۲۶	۸۶۹۳۸۸۶	۷۶۱۵۴۷۳	۷۳۶۸۵۰	۷۶۸۰۱۸۸	۸۳۵۳۳۲۳	۱,۷۶	۰,۱۷	۱,۷۶	۰,۹۶

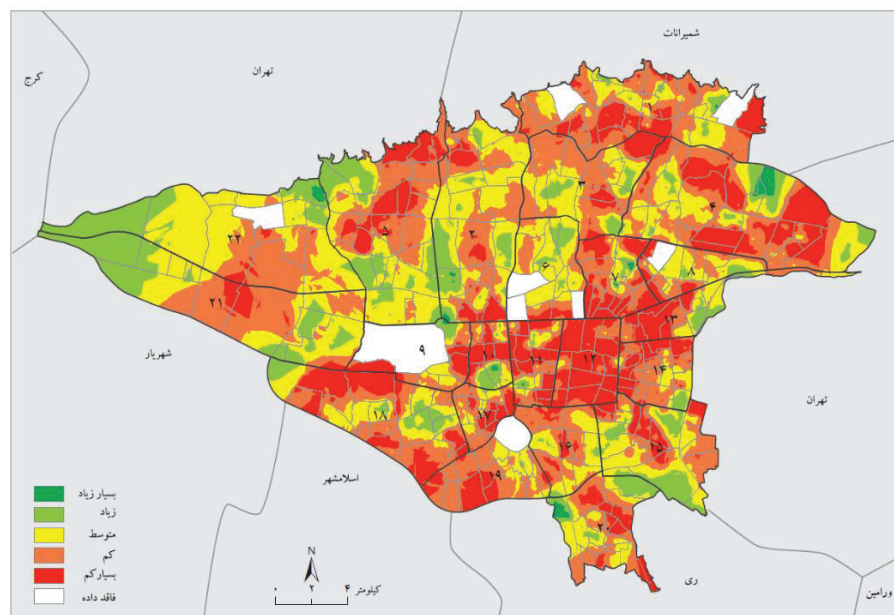
بر اساس نتایج جدول شماره (۱)، سرانه فضاهای ورزشی وابسته به شهرداری تهران در مناطق ۲۲ گانه آمده است. سرانه این فضاها در نیمه جنوبی تهران (جنوب محور انقلاب) بالاتر از نیمه شمالی است. لیکن باید به این نکته توجه داشت که صرف سرانه نمی‌تواند به معنای برخورداری بالاتر ساکنان جنوب تهران باشد. «نحوه اختصاص سانس‌ها» و «نرخ تعرفه‌ها» دو عامل تعیین‌کننده در میزان استفاده از این امکانات است. در نتیجه علاوه بر توسعه فیزیکی-علی‌رغم محدودیت‌های مالی و کمبود فضا- تضمین حق ساکنان محلات فقیرنشین برای استفاده از این امکانات، از طریق تسهیل دسترسی و متناسب‌سازی تعرفه با توان معیشتی مردم امری ضروری است.

۳-۲. دسترسی نابرابر گروه‌های با نیازهای خاص (نظیر معلولان، کودکان، سالمندان) به خدمات شهری

تهران علاوه بر شکاف شمال-جنوب و شکاف‌های درون منطقه‌ای از نابرابری در فرصت‌های حضور در شهر نیز رنج می‌برد و با توجه به الگوی متمرکز و سلسله‌مراتبی حاکم بر سیاست‌گذاری و پیش‌برد توسعه شهری، بر مبنای تصور استاندارد و یکسانی از شهروند، توسعه‌یافته است که در آن معلولان و افراد دارای نیازهای خاص، سالمندان، زنان، کودکان، بی‌سوادها، نابینایان، تهیدستان شهری و بسیاری دیگر از گروه‌هایی که ویژگی‌های‌شان با فرد میان‌سال دارای توانایی متعارف هم‌خوانی ندارد، نادیده گرفته شده‌اند. تحقق حق به شهر و احیای تهران به‌عنوان فضای زندگی همه مردم، مستلزم غلبه بر این شکاف‌ها است. برابری فضایی علاوه بر تأمین عادلانه خدمات شهری و زیرساخت‌ها در مقیاس بین منطقه‌ای و زیر منطقه‌ای، مستلزم احیاء فضای شهری متناسب با نیازهای متنوع گروه‌های مذکور و ایجاد فرصت دسترسی به فضای شهری برای این گروه‌هاست.

بر اساس نتایج پیمایش رصد کیفیت زندگی در سال ۱۳۹۴ بیش از ۳۶ درصد پاسخگویان معتقدند امنیت کودکان در مقابل خودروها و سواره‌ها هنگام تردد در خیابان کم است. این احساس ناامنی برای کودکان در مناطق جنوبی و کم‌برخوردار بیشتر است؛ مثلاً در منطقه ۱۳ به ۵۵ درصد می‌رسد. در همین پیمایش میزان رضایت شهروندان از وجود زمین بازی مناسب کودکان در محله‌شان سؤال شده که ۳۵ درصد ساکنین تهران گفته‌اند چنین امکاناتی

در محله‌شان وجود ندارد. توزیع میزان رضایت از این امکانات در سطح شهر تهران نیز در شکل زیر آمده است.

شکل ۲- رضایت از زمین بازی برای کودکان در محله
منبع: اطلس کیفیت زندگی شهر تهران، ۱۳۹۶

همچنین، یکی دیگر از مسائل اساسی شهر تهران، دسترسی زنان به خدمات و امکانات است. شرایط کلی کشور، ساخت و تجهیز فضاهای اختصاصی زنان را اجتناب‌ناپذیر کرده است. بر اساس آمارهای سال ۱۳۹۶، مساحت کل مجموعه‌های مختص بانوان در شهر تهران بیش از ۱۱۴ هکتار است و به‌طور متوسط ماهانه تعداد ۶۸۵ هزار نفر از خدمات و امکانات مجموعه‌های مختص زنان استفاده می‌کنند. در ادامه، سرانه فضاهای فرهنگی، هنری و ورزشی ویژه بانوان در اختیار شهرداری تهران در جدول (۲) ارائه شده است:

تعداد جمعیت بانوان (نفر)	مساحت مجموعه‌های با کاربری ویژه بانوان (مترمربع)					سرانه (مترمربع/نفر)	
	شهریانو	شهدخت	پارک بانوان	مجموع	بدون احتساب پارک بانوان	با احتساب پارک بانوان	
۴,۴۲۰,۱۶۶	۱۹۴,۱۲۲	۸۰۰	۹۵۰,۰۰۰	۱,۱۴۴,۹۲۲	۰/۰۴۳۹	۰/۲۵۹	

جدول ۲- سرانه فضاهای فرهنگی، هنری و ورزشی ویژه بانوان در اختیار شهرداری تهران

توسعه فضاهای ورزشی مناسب زنان در قالب سالن‌های چندمنظوره یکی از اقداماتی است که معاونت اجتماعی می‌تواند در جهت افزایش زیرساخت‌های مختص زنان انجام دهد. در پیمایش رصد کیفیت زندگی (سال ۱۳۹۶)، ۳۲ درصد از پاسخگویان گفته‌اند سالن ورزشی ویژه زنان در محله‌شان وجود ندارد. در شرایط کنونی با توجه به مسئله کمبود فضا برای توسعه فضاهای ورزشی خصوصاً در مناطق مرکزی تهران، ساخت سالن‌های ورزشی چندمنظوره می‌تواند افزایش فرصت‌های زنان برای استفاده از خدمات و امکانات شهرداری تهران را در پی داشته باشد.

مسئله مهم‌تر از دسترسی به خدمات و امکانات، مناسب نبودن فضای شهری برای استفاده گروه‌های با نیازهای خاص است. بخش زیادی از فضاها و اماکن شهری از پارک‌ها و بوستان‌ها، پیاده‌روها و وسایل حمل‌ونقل عمومی تا اماکن تأسیسات شهرداری تهران هنوز برای حضور معلولان یا سالمندان مناسب‌سازی نشده است. تحقق این امر در حیطه اختیارات معاونت اجتماعی و فرهنگی نیست و سازمان‌ها و معاونت‌های دیگر متولی اصلی هستند، اما با توجه به اینکه دبیرخانه شهر دوستدار کودک در این معاونت مستقر است، می‌تواند نقش مطالبه‌گر مناسب‌سازی شهر برای این گروه را ایفا کند. در حوزه سلامت، مناسب‌سازی همه اماکن زیرنظر شهرداری تهران برای دسترسی معلولان و سالمندان از طریق تدوین استانداردها، ارزیابی اماکن و مطالبه‌گری برای اصلاح وضعیت آن‌ها در بازه زمانی برنامه، اقدامی اساسی است که می‌تواند به رفع تبعیض علیه گروه‌های با نیازهای خاص در شهر تهران کمک کند که اداره کل سلامت در تدوین این استانداردها و ارزیابی اماکن نقش اصلی را بر عهده دارد.

۴-۲. طرد اجتماعی و گروه‌های آسیب‌پذیر

کار کودکان، بی‌خانمانی، زباله‌گردی و تكدی‌گری از مظاهر نابرابری و فقر در شهر تهران هستند. به دنبال بدتر شدن وضعیت اقتصادی کشور، می‌توان انتظار داشت این پدیده‌ها نیز در تهران افزایش یابند. نتایج نظرسنجی اسفندماه ۱۳۹۷ مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران نشان می‌دهد اغلب مردم تهران بر این باور هستند که این پدیده‌ها در شهر تهران طی یک سال اخیر افزایش یافته است. در نظرسنجی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات (۱۳۹۷ ج) نیز ۷۷ درصد شهروندان میزان موفقیت در رسیدگی به وضعیت

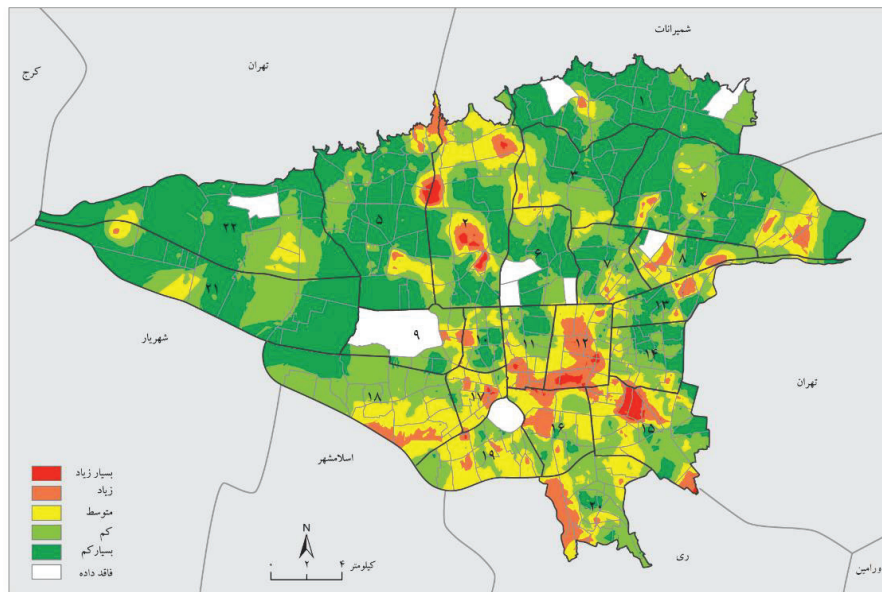
کارتن‌خواب‌ها، معتادان و کودکان کار را کم ارزیابی کرده‌اند. در ادامه، فراوانی گروه‌های آسیب‌دیده در سطح شهر از نگاه ساکنان محلات در جدول زیر ارائه شده است:

کمتر شده	تغییر نکرده	بیشتر شده	نمی‌دانم	
۹٫۶	۲۱٫۰	۶۶٫۰	۳٫۴	تعداد کودکان کار
۱۳٫۲	۱۷٫۲	۶۰٫۶	۹٫۰	تعداد کارت‌ن‌خواب‌ها
۱۰٫۸	۱۵٫۱	۶۸٫۱	۶٫۰	تعداد معتادان خیابانی
۹٫۰	۱۵٫۴	۷۳٫۲	۲٫۴	تعداد گدایان

جدول ۳- فراوانی گروه‌های آسیب‌دیده در سطح شهر از نگاه ساکنان محلات

منبع: پیمایش رصد افکار عمومی، موج سوم، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۷

برخی آمارها حاکی از وجود حدود ۱۵۰۰۰ بی‌خانمان در شهر تهران است که اغلب آنان معتادانی هستند که از خانواده خود طرد شده‌اند. تراکم این افراد در برخی محلات بیشتر است و این امر به تنش‌های اجتماعی میان مردم محلی و کارت‌ن‌خواب‌ها منجر شده است. به‌طورکلی محلات جنوبی تهران بیش از سایر مناطق شهر با این مسئله روبرو هستند. در شکل زیر میزان شیوع این مسئله در محله از منظر شهروندان بر اساس یافته‌های پیمایش رصد کیفیت زندگی سال ۱۳۹۶ آمده است.

شکل ۳- فراوانی کارت‌ن‌خواب‌ها در محله از نگاه مردم ساکن در محله

منبع: اطلس کیفیت زندگی شهر تهران، ۱۳۹۶

نحوه مواجهه با پدیده کارتن‌خوابی در سال‌های اخیر محل مناقشه بوده است. برخلاف رویکردهای پزشکی و امنیتی با موضوع کارتن‌خوابی که آنان را به‌مثابه مقصر شناخته و به دنبال تنبیه افراد یا حذف آن‌ها از سطح شهر است، نگرش معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران در دوره جدید مدیریت شهری به این گروه‌ها مبتنی بر به رسمیت شناختن حقوق انسانی آنان و تلاش در جهت کاهش تنش میان آن‌ها و جامعه محلی است. بر این اساس ملاک قضاوت درباره عملکرد شهرداری تهران، نه حذف کامل همه بی‌خانمانان از سطح شهر بلکه تأمین زیرساخت‌های لازم برای اسکان داوطلبانه همه آن‌ها، فراهم کردن خدمات کاهش آسیب و تلاش در جهت توازن در پراکنش آن‌ها در سطح شهر است. با چنین تعریفی از مسئله و راه‌حل پیشنهادی معطوف به آن، مشکلات اساسی بر سر راه شهرداری تهران قرار خواهد داشت. چراکه شهروندان تهرانی وجود کارتن‌خواب‌ها را یکی از مسائل اصلی شهر می‌دانند و افکار عمومی غالباً از شهرداری انتظار دارد این افراد را از سطح شهر جمع‌آوری کند. ملاک موفقیت شهرداری در نگاه بسیاری از شهروندان نیز همین امر است. این فشار در سال‌های اخیر از سوی مردم محلی، خصوصاً در محلاتی که تعداد کارتن‌خواب‌ها در آن‌ها زیاد است بیشتر شده و معمولاً از خواسته‌های اصلی ساکنان خصوصاً در بازدیدهای میدانی مسئولان شهری است. مخالفت با احداث زیرساخت‌های خدمات‌رسان به این گروه‌ها در محلات نیز روی دیگر این مسئله است که سبب می‌شود مکان‌یابی این تأسیسات با موانع فروان روبه‌رو باشد.

تعداد کودکانی که در خیابان‌های تهران کار می‌کنند نیز تا 1200 نفر برآورد شده است. کودکانی که اغلب از خانواده‌های فقیر و نابسامان ساکن در مناطق فقیرنشین و حاشیه‌ای شهر تهران برای کار به سطح شهر فرستاده می‌شوند. در نتیجه پدیده کار کودکان محصول شرایط کلان و ناتوانی نظام رفاهی کشور است اما شهرداری تهران مسئول جلوگیری و حل‌وفصل پدیده کار کردن کودکان تلقی می‌شود. همین امر، که خود را در آیین‌نامه‌های مرتبط نشان می‌دهد، منجر به شکل‌گیری طرح‌های ضربتی دستگیری کودکان کار در سنوات گذشته شد، طرح‌هایی که در عمل نتیجه چندانی دربر نداشته است. لیکن اتخاذ یک برنامه واقع‌بینانه برای مدیریت مسئله از سوی متولیان امر ضروری است.

آنچه به‌عنوان نقش شهرداری تهران اهمیت دارد، بازتعریف فعالیت‌های شهرداری در قالب یک‌نهاد تسهیلگر و پشتیبان از نهادهای مدنی و مردمی است. شهرداری تهران و حتی دولت در سطح کلان، نمی‌تواند در شرایط کنونی به‌تنهایی در کاهش مسائل اجتماعی موفق باشد. تجربه‌های جهانی نیز نشان می‌دهد در کنار فعالیت نهادهای دولتی و عمومی، سازمان‌های مردم‌نهاد نقش مهمی در کمک به اقشار آسیب‌پذیر شهری دارند. تاکنون بدبینی مفرط به این نهادها سبب شده شهرداری به‌موازات نهادهای مدنی در این بخش مداخله مستقیم داشته باشد اما رویکرد جدید مبتنی بر تلاش در جهت تسهیل نقش‌آفرینی سازمان‌های مردم‌نهاد در مدیریت فعالیت‌های مختلف از قبیل کمکرسانی، مهارت‌آموزی، مشاوره و مانند آن به گروه‌های نیازمند است و بر مبنای آن، نقش شهرداری تهران به احداث و تجهیز زیرساخت‌ها، سرپناه و تأمین نیازهای غذایی، بهداشتی و ... و نظارت بر شیوه عمل نهادهای مدنی برای جلوگیری از سوءاستفاده‌های احتمالی محدود خواهد شد.

۲-۵- ضعف فضاهای عمومی، غلبه مال‌ها و فضاهای شبه عمومی و تجاری

فقدان فضاهای عمومی در دسترس در سطح محله و همچنین سطح شهر، یکی از مسائل اصلی شهر تهران است که گسست شهر-خانه را در این کلانشهر تشدید می‌کند. تبدیل‌شدن شهر به فضایی برای رفت‌وآمد، در پارادایم‌های مدیریت شهری تهران چنان تثبیت‌شده است که ارائه هر نوع تعریف جایگزینی از خیابان و فضای شهری را ناممکن می‌نماید. تثبیت خیابان و فضای شهری به‌عنوان فضایی با کارکردهای ترافیکی صرف، باعث شده است که مجموعه کارکردهای اجتماعی، فرهنگی و فراغتی فضاهای عمومی شهری به فضاهای شبه عمومی مثل مراکز خرید، کافه‌ها و مراکز فراغتی واگذار شود. شهرداری به‌جای استفاده از خیابان و مکان‌های عمومی شهر برای شکل دادن به فضای عمومی، وظیفه حراست از این فضا را برعهده‌گرفته و تهران رفته‌رفته به شهری عاری از فضاهای عمومی فعال و بانشاط تبدیل‌شده است.

فضا مستقل از زندگی و زندگی مستقل از فضا معنایی ندارد. رویه جاری در سنوات گذشته این بوده که این دو جدا از هم مدیریت شود. مدیریت فضا بیشتر معطوف به امنیت، پاکیزگی و تناسب برای فعالیت‌های ضروری است و مدیریت زندگی بیشتر معطوف به تنظیم فعالیت‌ها در خانه و یا فضاهای

شبه‌عمومی است. این وضعیت به‌خوبی توضیح می‌دهد که چرا حتی در صورت وجود توان مالی و دسترسی به فضاهای شبه‌عمومی، بسیاری از مردم تهران از حس خوب بودن در جمع محروم‌اند و حوزه دلبستگی و تعلق از دیوارهای خانه‌ها فراتر نمی‌رود.

وقتی با لنز فضای عمومی به شهر نگاه می‌کنیم، بهترین فضای شهری آنجایی است که مردم را دورهم جمع می‌کند و محل شکل‌گیری تعاملات اجتماعی است؛ البته اینجا منظور از مردم، فقط بخشی از مردم یا گروه خاصی از آن‌ها نیست، بلکه منظور همه اقشار و گروه‌ها با هر درآمد، شغل و منزلتی است. فضای عمومی، فضایی است که همگان امکان حضور در آن را دارند و هیچ گروهی بر آن مسلط نیست. تهران به‌واسطه نبود چنین فضاهایی، وضعیتی قطعه‌قطعه پیدا کرده است. خرده‌فرهنگ‌های مختلف، فضاهای فراغتی، اجتماعات و فضاهای جمعی خودشان را دارند و این فضاها با دیوارهای نامرئی، محدودیت‌های نامحسوس دسترسی و مکانیسم‌های آشکار و پنهان طرد اجتماعی، دسترسی را برای غیرخودی‌ها محدود می‌کنند. این قطعه‌قطعه بودن و محدودیت فرصت‌های حضور در فضاهایی که تنوع اجتماعی دارند، این شهر را به فضایی مستعد تنش تبدیل کرده است. تنشی که رد آن را از مشاجرات هرروزه خیابانی تا تقابل‌های بزرگ اجتماعی می‌توان پیگیری کرد. فضای عمومی عرصه فعال مشارکت و همکاری است. فضای عمومی عرصه ادغام و دربرگیری و بستر تجربه همبستگی است. فضای عمومی‌ای که با مشارکت مردم و عاری از اشکال مختلف سلطه فرهنگی، طبقاتی، قومی یا جنسیتی ساخته می‌شود همان جایی است که تعلق، احساس مسئولیت و مشارکت واقعی را می‌سازد. مشارکتی که فراتر از کنشی بافاصله و غیرمستقیم در ساحت سیاست، بی‌واسطه به تولید فضای عمومی منجر می‌شود و احساس خودشکوفایی، توانایی و آزادی را ضمن حضور در جمع و تعامل با دیگران به افراد می‌دهد. به همین سبب توسعه فضاهای شهری همه‌شمول یکی از ارکان مهم بازگرداندن شهر به مردم و تحقق حق به شهر و نیز تجلی پایداری اجتماعی و فرهنگی در توسعه شهر است. خواست عمومی شهروندان نیز تقویت این‌گونه فضاهاست؛ به‌عنوان مثال در ارزیابی پیاده‌راه بلوار کشاورز در نوروز 1396 حدود 95 درصد بازدیدکنندگان موافق تداوم این پیاده‌راه در روزهای تعطیل در سراسر سال بوده‌اند.

توسعه فضاهای تعامل اجتماعی، توسعه قطب‌های گردشگری شهری تهران و همچنین احیاء و تقویت راسته‌های فرهنگی و فضاهای پیاده محور در تهران ازجمله مواردی است که می‌تواند به تقویت حیات اجتماعی در شهر و پایداری اجتماعی و فرهنگی کمک کند و شهر را از سیطره فضاهای شبه عمومی برهاند.

۶-۲- تلقی حداقلی از مشارکت شهروندی و فقدان بسترهای قانونی برای جلب مشارکت واقعی در تولید فضای شهری و اداره شهر

مشارکت مسئله‌ای است که حوزه حکمرانی را مستقیماً به حوزه اجتماعی وصل می‌کند و از همین روی جایگاهی راهبردی در مدیریت شهری تهران دارد که فراتر از کارکردهای اجتماعی شهر بوده و معطوف به اداره مناسبات میان شهر-شهروندان-مدیریت شهری است. مسئله سرمایه اجتماعی و مشارکت، مسأله‌ای فراگیر در حوزه حکمرانی ملی است که شهرداری یکی از محل‌های تجلی آن است.

به نظر می‌رسد صرف‌نظر از تأمین زیرساخت‌های فیزیکی، تهران نیازمند تحولی اساسی در رویکرد مدیریت شهری به مشارکت و ایفای نقش فعال شهروندان در اداره و تولید فضای شهری است. بر این امر باید تأکید کرد که مشارکت به معنای کار کردن شهروندان به‌جای نیروهای شهرداری نیست. این درک از مشارکت که دائماً با سرزنش مردم به خاطر عدم مشارکت در فعالیت‌هایی مثل تفکیک زباله، پاکیزگی فضای شهری و مسائلی ازاین‌دست همراه می‌شود، دلیل اصلی شکست پروژه‌های جلب مشارکت در شهر تهران هستند. تقلیل امر مشارکت به تبعیت شهروندان از قاعده‌های اعلام‌شده از طرف مدیران، آفت اصلی مبحث مشارکت در سال‌های گذشته بوده است. در حوزه مشارکت اجتماعی تغییر رویکرد نسبت به نقش و حق شهروندان، اصلی ضروری است؛ کلیدواژه این تحول، مفهوم «شهروندی» و درک مدیران شهری از این مفهوم است. با طرح ایده «شهروندی فرهنگی» باید به سمت به رسمیت شناختن شهروندان ساکن در شهر با علائق و سلايق و ویژگی‌های خرده‌فرهنگی متنوع حرکت کرد. تنها زمانی می‌توان از شهروندان انتظار مشارکت در برنامه‌های مدیریت شهری را داشت که قبلاً آن‌ها در حوزه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری به رسمیت شناخته‌شده باشند. شهروندی که در تعیین اولویت‌های توسعه شهری در مقیاس محلی و کلانشهری مشارکتی ندارد،

شهروندی که در طراحی فضای شهری، تخصیص تراکم و توزیع خدمات، دیدگاه و انتخابش به رسمیت شناخته نشده است، قطعاً در طرح‌ها و برنامه‌های دستوری مشارکتی نخواهد کرد. تهران، زیرساخت لازم برای مشارکت، مردم علاقه‌مند به مشارکت و بهره‌مند از فرهنگ مشارکت را دارد اما به واسطه رویکرد غلط مدیریت شهری نسبت به این امر تاکنون نتوانسته توفیقی در جلب مشارکت به دست بیاورد. تغییر این رویکرد مستلزم ایجاد حوزه عمومی شهری با استفاده از امکانات فضای سایبری و شبکه‌های اجتماعی و بازگرداندن مردم به عرصه تصمیم‌سازی است که می‌تواند این ظرفیت‌ها را محقق کند. معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران می‌تواند در دو حوزه اصلی به سمت تحول در مشارکت اجتماعی حرکت کند. مسئله اول چگونگی تدوین نظام‌نامه مشارکت مردم در اداره محلات شهری است که اگر با پشتوانه تغییرات قانونی لازم در سطح ملی همراه باشد، می‌تواند به تدریج مدیریت سرای محله را به سمت مدیریت محله سوق دهد. تجربه سنوات گذشته و درس آموختن از موفقیت‌ها و شکست‌ها می‌تواند در اتخاذ بهترین مسیر برای رسیدن به این هدف کمک کند. سرای محله اگرچه در ظاهر قرار بود در کنار شورایی‌ها، بستری برای جلب مشارکت عمومی شهروندان باشد اما در عمل نتوانسته انتظارات را برآورده کند و با ایده‌های اولیه آن فاصله بسیاری دارد. موضوع دوم مشارکت نهادهای مدنی در فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی شهر تهران است. موفقیت در این امر در گام اول مستلزم طراحی سازوکار همکاری با این قسم نهادهاست. تعیین این ضوابط کمک خواهد کرد مناسبات شهرداری با نهادهای مدنی به رابطه کارفرمایی-پیمانکاری تقلیل پیدا نکند. در چارچوب تدوین شده، می‌توان بخش‌های قابل‌واگذاری در حوزه فعالیت‌های فرهنگی یا اداره اماکن را به نهادهای مدنی واگذار و از این طریق به مشارکت شهروندان در امور شهر کمک کرد.

۷-۲- فقدان جریان‌های اجتماعی برای حمایت از تغییرات بنیادی در شهر

تهران امروز با مجموعه درهم‌تنیده‌ای از مسائل مختلف درگیر است که امکان مواجهه با آن‌ها صرفاً به اتکای به منابع موجود ممکن نیست و در مواردی تنها با تغییر بنیادین در مسیر اداره شهر، می‌توان به بهبود شرایط امیدوار بود. یکی از نتایج مدیریت آمرانه توسعه تهران در دهه‌های گذشته، قطع ارتباط

نهادهای مدنی، فعالین اجتماعی و نیروهای خلاق جریان‌ساز با حوزه مسائل شهری است. نهادهای مدنی در تهران علاقه‌ای به پیگیری سیاست‌های مربوط به آلودگی هوا، ترافیک، توسعه نامتوازن شهری، مشارکت مدنی در مدیریت شهر و مسائلی از این دست ندارند. حتی علی‌رغم توجه ویژه نخبگان و فعالان شبکه‌های اجتماعی به مسائل سیاسی-فرهنگی-سبک زندگی و امثالهم، توجه ویژه‌ای به مسائل شهری دیده نمی‌شود. با انباشت مسائل متعدد شهری بیش از هر زمان دیگر، تهران نیازمند خلق توجه در حوزه عمومی نسبت به موضوعات شهری است. این توجه صرفاً وجه انتقادی یا پاسخ‌گو نمودن مدیریت شهری را ندارد بلکه علاوه بر اینکه از ظرفیت‌های جامعه مدنی و شهروندی در راستای نظارت بیشتر بر عملکرد مدیریت شهری استفاده خواهد کرد، می‌تواند مشارکت بیشتر شهروندان یا حداقل حساسیت آن‌ها را به مسائل شهری در پی داشته باشد. ما با شهری مواجهیم که ساکنینش نسبت به مسائل آن احساس بی‌تفاوتی، دل‌زدگی و البته در بسیاری موارد ناامیدی دارند. جریان‌سازی اجتماعی پیرامون مسائل شهری با مشارکت همه ارکان جامعه مدنی می‌تواند این سستی و بی‌تفاوتی را تا حدی مرتفع کند. تحقق این امر مستلزم بازنگری اساسی در «آموزش شهروندی» است.

از بدو تشکیل معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران موضوع آموزش عمومی به‌عنوان یکی از مأموریت‌های اصلی این معاونت تعیین شده است. این انتظار از معاونت اجتماعی و فرهنگی وجود دارد تا با آگاهی‌بخشی عمومی و آموزش قواعد شهرنشینی، از طریق همراه ساختن شهروندان به مدیریت بهتر شهر در حوزه‌های مختلف کمک کند. تجربه سال‌های گذشته نشان می‌دهد این تلقی محدود از آموزش شهروندی، جواب‌گوی مسائل امروز شهر نیست. رویکردی که اساس آن رابطه‌ای نامتوازن میان مدیران شهری و شهروندان است و در آن مدیران شهری آموزش‌دهنده و شهروندان آموزش‌گیرندگانی منفعل هستند که با واقعیت‌ها در تعارض است. آگاهی‌بخشی عمومی تنها در صورتی می‌تواند به تغییر رفتار در شهر منجر شود که اولاً زیرساخت‌های مناسب برای این تغییر رفتار وجود داشته باشد؛ بدون وجود زیرساخت لازم برای تحویل گرفتن پسماند تفکیک‌شده از منازل، ساعت‌ها فعالیت آموزشی و تبلیغی تأثیر چندانی نخواهد داشت. دوم، اگر خواست تغییر رفتار به جریان اجتماعی و مطالبه عمومی بدل نشود، انتظار تغییر در وضعیت موجود منطقی

نیست. ظرفیت‌های جامعه مدنی ابزار اصلی شکل‌گیری این جریان اجتماعی است که باید در خصوص مسائل بنیادی اداره شهر به‌کار گرفته شود. امروز همگان بر لزوم تغییر پارادایم مدیریت شهری و اجتناب از فروش شهر برای تأمین منابع درآمدی تأکید دارند؛ اما این تغییر رویکرد اساسی تا چه اندازه به مطالبه‌ای عمومی بدل شده است؟ مطابق نتایج به‌دست‌آمده از پیمایش پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات (1396) افکار عمومی با فروش شهر برای تأمین درآمد شهر مخالف است؛ 63 درصد از افراد، فروش شهر را برای تأمین درآمد شهر مناسب نمی‌دانند و با آن مخالف هستند. از دید آن‌ها شهر باید با منابع درآمدی دیگری اداره شود و در میان راه‌های موجود بیشترین توافق بر این است که گروه‌هایی که بیشترین نفع را از شهر برده‌اند باید سهم بیشتری در تأمین هزینه‌های آن داشته باشند. قاعده «نفع بیشتر، مسئولیت بیشتر» تا حد زیادی در افکار عمومی پذیرش عام یافته‌است؛ 66 درصد پاسخگویان نیز معتقدند اقشار و گروه‌های با درآمد بالاتر باید سهم بیشتری در تأمین هزینه‌های شهر داشته باشند. مسئله اساسی اینجا است که تا چه اندازه شهرداری تهران در خلق یک جریان اجتماعی برای تحقق این مطالبه موفق بوده است؟ تحول در اداره شهر مستلزم تغییر نگاه به موضوع آگاهی‌بخشی و استفاده از ظرفیت نهادهای مدنی برای حمایت از تغییرات بنیادی در شیوه اداره شهر است. معاونت اجتماعی و فرهنگی به‌عنوان یکی از نهادهای اصلی در آموزش عمومی و فعالیت‌های فرهنگی-آموزشی می‌تواند با بازنگری در مقوله آموزش شهروندی به سمت تعامل بیشتر با نهادهای مدنی و ایجاد جریان‌های اجتماعی برای تحول در شهر کمک کند.

۸-۲- غلبه مناسبات کارفرمایی-پیمانکاری و فقدان خلاقیت در طراحی و برگزاری رویدادهای فرهنگی

رویدادهای شهری یک از مؤلفه‌های اصلی شکل‌دهی به فضای شهری سرزنده و پویا است. در بسیاری از کشورها برگزاری رویدادها عاملی در جهت ایجاد رونق اقتصادی و فراهم کردن فرصت شغلی برای همه اقشار شهری در نظر گرفته می‌شود. صرف‌نظر از بعد اقتصادی، خلق فرصت‌های فراغت، گذران وقت و حضور در فضای عمومی شهری و ایجاد زمینه‌های مناسب برای مشارکت فعالان فرهنگی از مهمترین جنبه‌های موردتوجه در برگزاری رویدادهای فرهنگی

است. تهران شهری است که مردم را به بازگشت به منازل خود تشویق می‌کند، هنرمندانش را محدود به سالن‌های اجرا می‌نماید چراکه خیابان‌هایش فقط برای عبور ماشین‌ها طراحی شده‌اند. جشنواره‌هایی مثل جشنواره فیلم فجر، جشنواره تئاتر و موسیقی نتوانسته‌اند به رویدادهایی شهری تبدیل شوند. مردم خانه، شمال، کوهستان‌های اطراف و شهرهای مادری‌شان را برای فراغت به تهران ترجیح می‌دهند. تهران باوجود مجموعه قابل‌توجهی از هنرمندان ساکن در خود، جایی برای حضور و تعامل آن‌ها با مردم ندارد. به‌علاوه در سال‌های گذشته گستره وسیعی از برون‌سپاری‌ها و شکل‌گیری شبکه‌ای از پیمانکاران ارائه‌کننده خدمات فرهنگی با تخصص‌های ویژه در ارائه برنامه‌های فراغتی صورت گرفته است. این امر با عناوینی مثل برون‌سپاری، خصوصی‌سازی، چابک‌سازی و ... در سطوح مختلف اعم از برنامه‌های مذهبی و مناسبتی تا برنامه‌های فراغتی و موسمی در دستور کار قرارگرفته که البته به دلیل نبود نظارت و فرآیند مشخص درنحوه واگذاری برنامه‌ها به پیمانکاران، نتیجه‌ای جز بازتولید کالاهای، سلیق/ ذائقه‌ها و فرهنگ عامه‌پسند در نازل‌ترین شکل خود نداشته است.

باید توجه داشت علی‌رغم وجود همه این مسائل در سیاست‌گذاری و اجرای برنامه فرهنگی و رویدادهای شهری، ظرفیت‌های کافی برای مشارکت فعال‌تر اقشار مختلف مردم و هنرمندان و تعامل سازنده میان این گروه‌ها و شهرداری وجود دارد. اگر با رویکردی مدنی-ارتباطی با شهروندان و هنرمندان مواجه شویم و سعی کنیم برای تثبیت ارزش‌هایی که بین همه گروه‌ها بر سر ارزشمند بودن‌شان توافق وجود دارد - ولی رفتارهای متناسب با آن‌ها دیده نمی‌شود- تلاش کنیم، می‌توانیم بدون تحمیل هزینه‌ای به شهر، شهروندانی مسئول‌تر، بااحساس تعلق بالاتر و شهری بانشاط‌تر و سرشار از فرصت‌های فرهنگی و اجتماعی برای گذران فراغت و لذت بردن از زندگی داشته باشیم.

علی‌رغم خواست عمومی برای رویدادهای شهری که خود را در استقبال عمومی از برنامه‌هایی چون کنسرت‌های خیابانی، پیاده‌راه‌ها و جشنواره‌ها نشان می‌دهد، کماکان فضای شهری تهران را نمی‌توان رویدار-مدار دانست. حتی نتایج حاصل از نظرسنجی اخیر پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات (1397) (ج) نشان می‌دهد تنها 5/19 درصد از مردم معتقدند برنامه‌های شاد در یک سال گذشته افزایش یافته است؛ 6/33 درصد نیز معتقدند این برنامه‌ها

تغییر نکرده و 39 درصد هم بیان داشته‌اند برنامه‌های شاد کمتر شده است. پیوند رویدادهای فرهنگی و فضاهای عمومی همه‌شمول کلید افزایش سرزندگی و کمک به افزایش شادی در شهر تهران است. معاونت اجتماعی و فرهنگی به‌عنوان یکی از متولیان اصلی سیاست‌گذاری برگزاری رویدادهای شهری، نقش مهمی در ارتقای نشاط در جامعه بر عهده دارد. موفقیت در این امر ابتدا وابسته به هماهنگی درون سازمان شهرداری و در گام بعد با نهادهای ذربط در سطح شهر تهران و دوم به تغییر رویه‌های سنتی در اجرای برنامه‌ها و توجه به خلاقیت و مشارکت در طراحی و اجرای رویدادهای فرهنگی است.

• نتیجه‌گیری

تهران علی‌رغم رشد بالای شاخص زیست‌پذیری در پنج سال اخیر همچنان جزء شهرهایی است که پائین‌ترین رتبه را در میان شهرهای جهان دارد. از طرف دیگر نتایج مجموعه پیمایش‌ها و مطالعاتی که در سال‌های اخیر انجام شده است، نشان می‌دهد که مردم از کیفیت زندگی در شهر رضایت بالایی ندارند و ادراک آن‌ها از مسائل شهری در حوزه‌های مختلف حاکی از وخامت این مسائل است. ترافیک و آلودگی هوا دائماً در نظرسنجی‌ها به‌عنوان مسائل حاد شهر تأیید می‌شوند و تغییر محسوسی هم نه در شرایط عینی شهر و نه در ارزیابی ذهنی شهروندان روی نمی‌دهد. همه این‌ها در شرایطی است که تهران مانند سایر کلانشهرها ازجمله زیست‌پذیرترین نقاط کشور است و یکی از کانون‌های اصلی جمعیت در سطح ملی و منطقه‌ای بشمار می‌آید. تهران مزیت‌های متعددی در حوزه کیفیت زندگی و زیست‌پذیری دارد که باعث شده در دهه‌های اخیر حجم انبوهی از جمعیت به‌سوی شهر روانه شود و همچنان جمعیت قابل‌توجهی در حاشیه آن ساکن شود. بااین‌حال و علی‌رغم این جذابیت‌ها، بین انتظارات مردم از این شهر و کیفیت زندگی که در این شهر تجربه می‌شود تفاوت فاحشی وجود دارد.

در این بخش به تحلیل اینکه مسائل شهری-اجتماعی تهران چه مسائلی هستند، پرداخته شد و اینکه چطور می‌توان در جهت مدیریت بهتر این مسائل اقدام کرد. صورت‌بندی این مسائل در سطحی فراتر از تقسیم‌کار سازمانی شهرداری و البته در سطحی فروتر از تحلیل مسائل اجتماعی شهر تهران -فارغ از حوزه مسئولیت مدیریت شهری- انجام شده است. در این صورت‌بندی شعار «تهران، شهری برای همه» و برنامه سوم شهرداری تهران

بر اساس سه اصل برابری، مردم‌سالاری و تنوع فرهنگی تفسیر شده و در سطح کلان مبنای شناسایی مسائل و تدوین راهبردها بوده است. مجموعه مواردی که در این بخش به آن‌ها اشاره شد ازجمله مسائلی هستند که با این اصول در تقابل قرار می‌گیرند و مجموعه راهبردهای ارائه‌شده در صورت اجرا، علاوه بر بهبود شرایط مدیریت مسائل می‌تواند ارتقاء این سه اصل را در شهر تهران در پی داشته باشد. علاوه بر این تلاش شده با طرح راهبردهای اجتماعی برای مسائل اجتماعی، زمینه چرخش پارادایمی در حوزه مدیریت اجتماعی-فرهنگی فراهم شود. چرخشی که متضمن رویگردانی از رویکردهای امنیتی-آسیب‌شناختی در حوزه مدیریت اجتماعی-فرهنگی و روی آوردن به راهبردهای اجتماع‌محور است. بر اساس همین رویکرد، امکان فهمی متفاوت از مسائل اجتماعی و شهری فراهم‌شده و جایگاه متفاوتی برای مفهوم مشارکت در سطوح شهروندی-مدنی در نظر گرفته شده است.

۳. شناخت حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی

معاونت امور اجتماعی و فرهنگی یکی از 9 معاونت تخصصی شهرداری تهران است. نمودار تشکیلاتی معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران توسط شورای اداری و استخدای در جلسه مورخ ۱۶ / ۰۳ / ۱۳۷۲ تصویب و در تاریخ ۳۰ / ۰۹ / ۱۳۷۹ توسط شورای اسلامی شهر تهران ابلاغ شد. همچنین نمودار سازمانی حوزه معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران در جلسه مورخ ۱۳ / ۱۰ / ۱۳۸۴ شورای اداری و استخدای شهرداری تهران به تصویب رسید. در نهایت براساس مصوبات شورای اداری و استخدای شهرداری تهران مورخ ۱۹ / ۱۰ / ۱۳۸۵ ساختار سازمانی فعلی معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران با تغییراتی مورد تصویب قرار گرفت. اهداف و مأموریت‌های این معاونت بر اساس اسناد بالادستی متعدد و با توجه به رویکرد غالب در مدیریت شهری تعیین می‌شده است. با این وصف بر اساس گزارش بازنگری و اصلاح فرایندها و رویه‌های شهرداری تهران (۱۳۹۶)، مهم‌ترین اسناد بالادستی و اهداف تعریف‌شده برای معاونت به شرح زیر است:

مهم‌ترین اسناد بالادستی حوزه اجتماعی و فرهنگی

- قانون اساسی کشور؛
- سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴؛
- برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور؛
- مجموعه قوانین شهرداری و مصوبات شورای اسلامی شهر تهران؛
- سند چشم‌انداز شهر تهران؛
- طرح جامع شهر تهران؛
- قانون بودجه سالانه کشور؛
- اهداف (هجده‌گانه)، رویکردها و سیاست‌های معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران؛
- برنامه پنج‌ساله اول شهرداری تهران (۱۳۹۲ - ۱۳۸۸)؛
- برنامه پنج‌ساله دوم شهرداری تهران (۱۳۹۷ - ۱۳۹۳)؛
- مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی.

مهم‌ترین اهداف معاونت اجتماعی و فرهنگی

- تقویت و گسترش همبستگی ملی و حس تعلق به سرزمین از طریق گسترش و تقویت خودباوری و عزت ملی و گسترش نشانه‌های فرهنگ اسلامی ایرانی

در تمام بناها و نمادها؛

- گسترش و تعمیق شناخت شهروندان از الگوی دینی معصومین (ع) و کتب مرجع دینی و بهره‌گیری از آموزه‌های دینی در زندگی روزمره؛
- آشنایی شهروندان با ماهیت انقلاب اسلامی و شخصیت امام خمینی (ره) و ترویج روحیه استکبارستیزی و فرهنگ دفاع مقدس؛
- ارتقای سلامت جامعه از طریق حساس‌سازی و آگاهی شهروندان به موضوع سلامت؛
- توسعه ورزش همگانی از طریق اشاعه فرهنگی و توسعه مکان‌های ورزشی؛
- تحکیم بنیان خانواده با تأکید بر آموزش بانوان و تبیین نقش حیاتی بانوان در جامعه، تربیت فرزندان، تسهیل ازدواج جوانان؛
- برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌های فرهنگی، هنری، ورزشی و... باهدف استفاده بهینه خانواده‌ها از اوقات فراغت؛
- ارتقای سلامت جسمی و روحی بانوان و تقویت نقش محوری بانوان در تأمین سلامت خانواده و جامعه از طریق آموزش و فرهنگ‌سازی در زمینه نقش بانوان؛
- ارتقای فرهنگ زیست شهری شهروندان با محوریت سه موضوع نظافت شهر، ترافیک و قانون مداری؛
- ارتقای فرهنگ دینی شهروندان با تأکید بر ترویج ساده‌زیستی و سبک زندگی اسلامی-ایرانی و گسترش فرهنگ حلم و صبر با محوریت آموزه‌های قرآنی؛
- ارائه خدمات ویژه خانواده در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات و تولید محصولات سالم و جذاب و آشناسازی خانواده‌ها با مصادیق تهاجم فرهنگی از طریق رسانه‌های جدید؛
- آشناسازی شهروندان (والدین، مدیران و کارشناسان فرهنگی و هنری) با شبه عرفان‌ها، خرده‌فرهنگ‌های منحرف و خرافات و آسیب‌های ناشی از آن‌ها؛
- توجه به مساجد به‌عنوان کانون فرهنگی و اجتماعی محلات با تأکید بر برگزاری هرچه باشکوه‌تر نماز جماعت در مساجد؛
- پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی با تدوین برنامه‌های عملیاتی برای اقشار و گروه‌های سنی هدف؛
- مبارزه با فقر، محرومیت‌زدایی و توانمندسازی در راستای حفظ کرامت انسانی و افزایش امید در جامعه.

با توجه به اسناد موجود و رویه سال‌های گذشته خصوصاً در حوزه فرهنگی، اهداف کلان معاونت اجتماعی و فرهنگی و مأموریت‌های آن به یک معنا همان اهداف کلان فرهنگی نظام است. درواقع در یک تعریف موسع، مأموریت‌های این سازمان، فعالیت در همه حوزه‌هایی است که سیاست‌گذار، دستگاه‌های فرهنگی را به فعالیت در آن حوزه الزام کرده است. با این تفسیر، وظایف معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران با فعالیت دستگاه‌هایی چون سازمان تبلیغات اسلامی تفاوت چندانی نخواهد داشت؛ اما در یک برداشت محدودتر، در حوزه فرهنگ، مأموریت‌های معاونت اجتماعی در چارچوب مأموریت اصلی شهرداری تهران و متناسب با وظایف ذاتی شهرداری تعریف می‌شود. در این تفسیر، باورها و رفتارهای شهروندان که در نحوه اداره شهر و خدمات‌رسانی به آن‌ها اهمیت دارد، موضوع فعالیت معاونت اجتماعی و فرهنگی است. به این معنا، وظایف و مأموریت‌های اصلی این معاونت کمک به سایر واحدهای شهرداری در اجرای وظایف‌شان از طریق آموزش و آگاهی‌بخشی شهروندی است. باید توجه داشت سیاست کلان و فعالیت‌های اجرایی این معاونت در طول سنوات گذشته بسته به رویکرد حاکم بر شهرداری جایی میان دو سر این طیف بوده است. تحلیل واقع‌بینانه از محیط بیرونی نیز نشان می‌دهد بهترین موقعیت برای معاونت اجتماعی و فرهنگی در حوزه فرهنگ، جایی در میانه این طیف است.

همپوشانی در مأموریت‌ها با سایر دستگاه‌ها مختص بخش فرهنگی نیست. در حوزه سلامت و خدمات اجتماعی نیز این وضعیت کم‌وبیش وجود دارد؛ لیکن به‌اندازه بخش فرهنگی مناقشه‌برانگیز نیست. مجموعه خدماتی که معاونت اجتماعی و فرهنگی در سنوات گذشته در این حوزه‌ها ارائه کرده است درمجموع بیشتر از نوع کمک به سایر نهادهای مسئول - مانند بهزیستی - برای ارائه خدمات اولیه به گروه‌های آسیب‌پذیر شهری بوده است. در بسیاری موارد خدمات اجتماعی شهرداری تهران - مثلاً در حوزه سلامت - معطوف به توزیع عادلانه‌تر خدمات در سطح شهر تهران و کمک به اقشار فرودست بوده است. البته تقسیم‌کار دقیق‌تر میان دستگاه‌ها می‌تواند به ارتقای کیفی خدمات در این بخش کمک کند.

۱-۳- ادارات، سازمان‌ها و شرکت‌های وابسته

معاونت اجتماعی و فرهنگی دارای ۵ اداره کل (اداره کل برنامه‌ریزی و توسعه شهری، اداره کل سلامت، اداره کل فرهنگی، اداره کل امور بانوان، اداره کل آموزش‌های شهروندی)، ۱ دفتر (دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی)، ۲ سازمان (سازمان ورزش، سازمان خدمات، رفاه و مشارکت‌های اجتماعی) و ۲ شرکت (شرکت توسعه فضاهای فرهنگی و برج میلاد) و ۲ ستاد (گردشگری و مدیریت محله) است؛ اما به‌رحال سیاست‌گذاری‌های کلان همه آن‌ها از طریق این معاونت صورت می‌پذیرد.

اداره کل سلامت

پس از اجرای موفق پروژه شهرسالم ایران شهرداری تهران جهت توسعه این پروژه به تمام محله‌های شهر تهران از ابتدای سال ۱۳۸۵ نسبت به ایجاد ساختار جدیدی به نام اداره کل سلامت زیر نظر معاونت امور اجتماعی و فرهنگی اقدام کرد. بر اساس این ساختار، تمام مناطق ۲۲ گانه شهرداری تهران دارای اداره سلامت شده و می‌بایست مکانی را به نام خانه سلامت محله در سراهای محله راه‌اندازی کنند. خانه‌های سلامت درواقع به‌عنوان ستاد اجرایی پروژه شهرسالم در محله‌های شهر تهران انجام‌وظیفه می‌کنند. وظایف اصلی این اداره کل به شرح زیر است:

- تلاش در جهت توانمندسازی شهروندان در تأمین و حفظ سلامت خود و جامعه شهری؛
- برنامه‌ریزی در جهت تأمین دسترسی عادلانه مردم به خدمات بهداشتی و سلامت؛
- تلاش در جهت توسعه رویکرد مبتنی بر سلامت در مدیریت شهری؛
- ارائه خدمات مشاوره‌ای در زمینه‌های مختلف مرتبط (ژنتیک، روانی و غیره)؛
- توسعه آموزش‌های همگانی در زمینه بهداشت و سلامت اجتماعی (سالم‌زیستی)؛
- برنامه‌ریزی و تلاش در جهت پیشگیری، درمان و بازتوانی آسیب‌های اجتماعی تهدید کنند سلامت؛
- حفظ، تأمین و ارتقاء سطح بهداشت سلامت کارکنان شهرداری؛
- توسعه تأسیسات رفاهی و خدماتی از قبیل کلینیک‌های تخصصی، مهدهای کودک، باشگاه و غیره؛
- تهیه و تدوین سیاست‌های اجرایی در زمینه‌های مختلف بهداشت روان اعم از افزایش هنجارها، سلامت محیط، کاهش آلودگی‌های صوتی و غیره.

اداره کل فرهنگی

اداره کل هماهنگی امور اجتماعی فرهنگی در سال ۱۳۷۳ جهت هماهنگی فعالیت‌های مرتبط به امور فرهنگ شهروندی، امور اجتماعی، بهداشت عمومی، ورزش و سلامتی، آموزش‌های شهروندی و برنامه‌های ترویجی تشکیل شد. با تفکیک موضوعات فرهنگ، سلامت، آسیب‌های اجتماعی، مشارکت‌های اجتماعی، در سال ۱۳۸۴ اداره کل فرهنگی با تمرکز ویژه بر فعالیت‌های فرهنگی در سطح شهر تهران تأسیس شد. وظایف اصلی این اداره کل به شرح زیر است:

- اقدامات فرهنگی برای ارتقای سطح معرفت دینی شهروندان، بزرگداشت شعائر مذهبی ملی و انقلابی؛
- حمایت، پشتیبانی و تعمیق شبکه‌های فرهنگی و مجامع مردم‌نهاد اعم از بسیج، مدارس، مساجد، هیئت‌های قرآنی و...؛
- تعیین راهبردها و سیاست‌ها برای تولید و عرضه خدمات فرهنگی به شهروندان؛
- تقویت و توسعه ارتباطات فرهنگی در سطح محلات، مناطق، کلانشهرها و جامعه جهانی؛
- پاسداشت و تجلیل از مفاخر ارزشمند فرهنگی کلانشهر تهران؛
- اهتمام بر ترویج و توسعه گردشگری تهران گردی؛
- فراهم آوردن بستر مناسب در جهت تأمین، توسعه و تجهیز مراکز فرهنگی با مشارکت نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- تلاش در جهت ارائه بهینه عرضه خدمات فرهنگی به شهروندان در جهت کاهش ناهنجاری‌های فرهنگی براساس سیاست‌های ابلاغی؛
- نیازسنجی و تدوین برنامه‌های فرهنگی موردنیاز کارکنان شهرداری.

اداره کل امور بانوان

اداره کل بانوان در شهرداری تهران در آبان ۱۳۸۴ باهدف ارائه خدمات اختصاصی به زنان در شهر تهران تشکیل شده است. وظایف اصلی این اداره کل به شرح زیر است:

- برنامه‌ریزی، هماهنگی و نظارت و پیگیری حسن اجرای قوانین، مقررات، برنامه‌ها و خطمشی‌های ابلاغی در چارچوب وظایف و فعالیت‌های امور بانوان

در سطح شهرداری تهران؛

- ایجاد بانک اطلاعاتی بانوان به‌منظور شناسایی فرهیختگان، نخبگان و فعالین فرهنگی و اجتماعی بانوان در شهر تهران و تعامل و ارتباط مستمر با آنان به‌منظور استفاده از توانمندی‌های بانوان در امر مدیریت شهری؛
- ایجاد سایت بانوان شهر تهران جهت بهره‌مندی و آگاهی بانوان از امکانات شهری و همچنین ایجاد ارتباط و تعامل با آنان؛
- ایجاد ارتباط با مجامع بین‌المللی زنان؛
- برنامه‌ریزی و نظارت بر حسن اجرای مراکز مهارت‌آموزی و اشتغال‌زایی زنان سرپرست خانوار در شهرداری با همکاری واحدهای ذی‌ربط؛
- بررسی، مطالعه و ارائه پیشنهادها به‌منظور در نظر گرفتن فاکتور بانوان و خانواده در طراحی سامانه‌های شهری و سیستم‌های خدمات‌رسانی عمومی شهری.

اداره کل آموزش‌های شهروندی

- اداره کل آموزش و مشارکت‌های اجتماعی را در اوایل سال ۱۳۸۵ راه‌اندازی شد. هدف از تشکیل این اداره ارتقای آگاهی‌ها و توانمندی‌های شهروندان را در راستای زندگی سالم و حیات اجتماعی مطلوب با توجه به هویت اسلامی و ایرانی شهر تهران بوده است. وظایف اصلی این اداره کل به شرح زیر است:
- ارتقای آگاهی‌ها، خواسته‌ها و توانمندی‌های شهروندان در راستای زندگی سالم و حیات اجتماعی مطلوب با تأثیر در ابعاد بینش و منش و رفتار جامعه؛
- ارائه خدمات آموزشی به شهروندان از طریق آموزش‌های غیرحضوری، حضوری و مجازی؛
- ایجاد، توسعه و بهره‌وری لازم از طریق برنامه‌ریزی آموزشی، تدوین محتوا و متون و طراحی تولید محصولات مرتبط؛
- ارائه آموزش‌های شهروندی در موضوعات روابط و مناسبات اجتماعی، حقوقی و تکالیف شهروندی و مهارت‌های زندگی، نظم و انضباط اجتماعی، بهداشت و محیط‌زیست و غیره؛
- جلب مشارکت درون‌سازمانی در راستای تأمین اهداف مدیریت شهری.

دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی

دفتر مطالعات اجتماعی فرهنگی در سال ۱۳۸۵ و باهدف به‌کارگیری توانمندی‌های علمی موجود در دانشگاه‌ها، مؤسسات تحقیقاتی و پژوهشگران شهر تهران و استفاده از پشتیبانی علمی و کاربردی مأموریت‌های معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران تأسیس شده است. وظایف اصلی این دفتر به شرح زیر است:

- انجام پژوهش‌های کاربردی و توسعه‌ای در حوزه اجتماعی و فرهنگی شهر تهران؛

- تألیف و ترجمه کتاب و مقاله در زمینه مسائل اجتماعی فرهنگی شهر تهران؛
- برگزاری همایش‌ها، نشست‌ها و جشنواره‌های علمی کاربردی در سطوح مختلف شهر در حوزه اجتماعی و فرهنگی شهر تهران؛
- انجام مطالعات اجتماعی فرهنگی طرح‌ها و پروژه‌های شهری در قالب پیوست اجتماعی؛

- برگزاری کارگاه‌های تخصصی و کاربردی در حوزه اجتماعی و فرهنگی؛
- ایجاد و توسعه زیرساخت‌های مطالعاتی و پژوهشی، اطلاع‌رسانی و پشتیبانی‌های علمی تخصصی از حوزه‌های مختلف شهرداری و از پژوهشگران، دانشجویان و محققین حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی شهر تهران.

اداره کل برنامه‌ریزی و توسعه شهری

این اداره کل در راستای پشتیبانی از وظایف معاونت برنامه‌ریزی، توسعه شهر و امور شورا در حوزه‌های مأموریتی مختلف شهرداری تهران ازجمله معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران تشکیل شده است. وظایف اصلی این اداره کل به شرح زیر است:

- بررسی و تعیین راهکارها، طرح‌ها و برنامه‌های اجرایی در راستای دستیابی به اهداف و برنامه‌های مطلوب حوزه؛

- برنامه‌ریزی، هماهنگی، نظارت و پیگیری حسن اجرای برنامه‌ها و خط‌مشی‌های ابلاغی در ارتباط با مسئولیت‌های امور اجتماعی و فرهنگی واحدهای تابعه؛
- ایجاد هماهنگی بین واحدهای تابعه حوزه امور اجتماعی و فرهنگی و سایر واحدهای مرتبط در شهرداری تهران به‌منظور انجام مناسب فعالیت‌های مربوط به حوزه اجتماعی و فرهنگی؛

- کنترل و نظارت در تهیه، تنظیم، تغییر و اصلاح بودجه سالیانه حوزه‌های

امور اجتماعی و فرهنگی واحدهای تابعه؛

- نظارت بر برنامه‌های جاری و عمرانی مناطق در زمینه اجتماعی و فرهنگی؛
- تهیه، تنظیم و ارائه برنامه‌ها و بودجه حوزه اجتماعی و فرهنگی به شورای اسلامی شهر تهران و ارسال گزارش‌های مورد درخواست شورا و کمیسیون اجتماعی و فرهنگی به‌صورت ماهانه، فصلی و سالانه؛
- سازمان‌دهی، طراحی و تنظیم تشکیلات متناسب با ویژگی‌های حوزه اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، در چارچوب ضوابط و شاخص‌های ابلاغی از سوی مراجع ذی‌صلاح؛

- بررسی مداوم و مستمر وظایف و فرآیندهای واحدهای سازمانی حوزه اجتماعی و فرهنگی به‌منظور تفکیک و تقسیم صحیح وظایف واحدها، جلوگیری از تکرار و تداخل آن‌ها، تهیه و تنظیم نمودار سازمانی و شرح وظایف واحدها.

سازمان رفاه، خدمات و مشارکت‌های اجتماعی

سازمان رفاه و خدمات اجتماعی در راستای اجرای دستور شهردار تهران و به استناد مصوبه شورای اسلامی شهر تهران از تاریخ ۲۳ اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۸ با ادغام اداره کل امور آسیب‌های اجتماعی، شرکت خدمات اجتماعی و رفاهی تهران و ستاد کارآفرینی تشکیل شد و فعالیت خود را آغاز کرد. فعالیت‌های این سازمان را می‌توان در سه محور «آسیب‌های اجتماعی، رفاه و خدمات اجتماعی، توانمندسازی و مشارکت‌های مردمی» خلاصه کرد. وظایف اصلی این سازمان به شرح زیر است:

- فقرزدایی و حمایت از محرومان؛

- مدیریت آسیب‌های اجتماعی: کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی، کارآفرینی برای اقشار آسیب‌پذیر اجتماعی؛

- ساماندهی کارگران فصلی و ساختمانی؛

- تقویت و توسعه کارآفرینی و کسب‌وکار؛

- توانمندسازی و ایجاد مراکز رشد؛

- توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر و ساماندهی مراکز نگهداری؛

- نگهداری گرمخانه‌های (مددسراهای) سطح شهر تهران؛

- ساماندهی و توسعه فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد و کانون‌های محلی در سطح محلات.

سازمان ورزش

اداره کل تربیت بدنی شهرداری تهران در سال ۱۳۸۴ به عنوان زیرمجموعه معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران تأسیس شد. در سال ۱۳۸۸ به دلیل گستردگی و حجم بالای فعالیت های ورزشی شهرداری تهران این اداره با شرکت فرهنگی ورزشی شهر که مدیریت بهره برداری مجموعه های ورزشی شهرداری را برعهده گرفته داشت، ادغام شده و سازمان ورزش شهرداری تهران تشکیل شد. وظایف اصلی این سازمان به شرح زیر است:

- افزایش نقش ورزش همگانی در بهبود کیفیت زندگی شهروندان تهرانی با تأکید بر اخلاق و تربیت اسلامی؛
- توسعه مبتنی بر دانایی و ارتقای استانداردها در ورزش شهروندی؛
- استمرار حمایت از توسعه ورزش شهروندی در بین اقشار آسیب پذیر؛
- تغییر الگوی ورزش شهروندی با تأکید بر استفاده بهینه از فضاهای طبیعی و روباز؛
- توسعه نهضت داوطلبی در ورزش شهروندی؛
- افزایش سهم اعتبارات ورزش از کل بودجه شهرداری تهران؛
- ارتقای نقش و جایگاه سازمان ورزش شهرداری تهران در مجامع بین المللی ورزش همگانی.

شرکت توسعه فضاهای فرهنگی

شرکت توسعه فضاهای فرهنگی در سال ۱۳۷۲ با هدف توسعه و تجهیز فضاهای فرهنگی اجتماعی، هنری و ورزشی مورد نیاز شهروندان کلانشهر تهران تأسیس شد. وظایف اصلی این سازمان به شرح زیر است:

- اتخاذ تدابیر و به کارگیری روش های مناسب جهت رشد و توسعه امکانات و زمینه های فعالیت های فرهنگی- هنری شهری؛
- بررسی، مطالعه، تحقیق، شناسایی، طراحی، اجرا و تأسیس و بهره برداری از هرگونه مرکز و مجموعه تفریحی، تفرجگاهی، موزه و غیره؛
- انجام فعالیت های مستقیم یا غیرمستقیم مرتبط با اهداف شرکت در راستای تحقق سیاست های کلی دولت و برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور و شهر.

شرکت برج میلاد

مجموعه برج میلاد تهران در زمینی به مساحت ۴.۷۴ هکتار بر روی تپه های کوه نصر احداث شده و مجموعه چند عملکردی در حوزه های مخابراتی، مراکز تجاری، رستوران ها، خدمات پذیرایی، مرکز همایش ها، خدمات گردشگری و تفریحی است. اداره این مجموعه بر عهده شرکت برج میلاد است. وظایف اصلی این شرکت به شرح زیر است:

- میزبانی مقامات بین المللی و میهمانان خارجی جمهوری اسلامی (که از برج میلاد بازدید میکنند) و انجام تشریفات رسمی در طراز بین المللی؛
- عضویت در مجامع جهانی مرتبط، ثبت رکوردها و نمادهای برج و خدمات و اماکن آن در مراجع بین المللی؛
- جذب گردشگران خارجی و ارائه خدمات اختصاصی و تشریفات ویژه به ایشان؛
- جذب گردشگران داخلی و عموم مردم (در تهران و شهرستانها) جهت بازدید از برج میلاد؛
- تأمین بسترها و ارائه خدمات تسهیلگری فنی و ابنیه، سایر زیرساختها و خدمات پشتیبان؛
- برگزاری برنامه های ویژه مناسبت های مذهبی و ملی و آیینی.

ستاد گردشگری

ستاد گردشگری شهرداری تهران از سال ۱۳۹۰ فعالیت خود را آغاز کرده است و در سال ۱۳۹۵ با هماهنگی اداره کل برنامه ریزی و توسعه شهری معاونت امور اجتماعی و فرهنگی بر اساس یک ساختار داخلی در قالب اجرا و پشتیبانی ادامه فعالیت داده است اما همچنان فاقد ساختار سازمانی مصوب است. وظایف اصلی این ستاد به شرح زیر است:

- طراحی و توسعه خدمات گردشگری و محصولات مرتبط در شهر تهران؛
- سیاست گذاری و استانداردسازی فعالیت های گردشگری شهری؛
- هدایت، راهبری و نظارت بر گردشگری مناطق و سایر حوزه های ساختاری در شهرداری تهران؛
- راهبری، پشتیبانی و نظارت بر فعالیت های عوامل و مجموعه های همکار- مدیریت ارتباط با ایشان.

ستاد مدیریت محله

مطابق ماده ۱۴ دستورالعمل ساماندهی مشارکت‌های اجتماعی در محلات شهر تهران، به‌منظور سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، هدایت، راهبری و نظارت کلان در موضوع مدیریت محله، «دبیرخانه ستاد راهبری مشارکت‌های اجتماعی در محلات شهر تهران» در سه سطح مرکزی، مناطق و نواحی تشکیل شده است. دبیرخانه ستاد مدیریت محله ذیل معاونت امور اجتماعی و فرهنگی با ۲۱ پست سازمانی فعالیت می‌کند. وظایف اصلی این ستاد به شرح زیر است:

- پیش‌بینی تمهیدات لازم جهت اجرایی نمودن سیاست‌های ستاد راهبری در خصوص اجرای طرح محلات؛
- تهیه آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های لازم و پی‌گیری در خصوص تخصیص اعتبارات لازم در سطح مناطق ۲۲ گانه؛
- پیگیری حل نارسائی‌های منعکس‌شده از سوی مناطق ۲۲ گانه؛
- مدیریت اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی همگانی در خصوص مدیریت محله؛
- تشکیل جلسات و گردهمایی‌های مدیریت محله؛
- نظارت بر نحوه اداره سرای محلات و رسیدگی به مسائل انضباطی.

مرکز فعالیت‌های دینی

مرکز فعالیت‌های دینی شهرداری تهران باهدف توسعه معنوی و اخلاقی و پاسداری از ارزش‌های اسلامی از ابتدای سال ۱۳۸۶ تأسیس شده است. وظایف اصلی این اداره کل به شرح زیر است:

- حمایت و اهتمام ویژه جهت اعتلای جایگاه مساجد به‌عنوان مهم‌ترین پایگاه عبادی فرهنگی اجتماعی و محل تصمیمات مهم در سطح مناطق و محلات در راستای رویکرد توسعه محله‌ای با محوریت مسجد؛
- کنترل عملکرد و نظارت بر احداث، ساخت‌وساز، نوسازی، تکمیل و مقاوم‌سازی مساجد و اماکن دینی بر اساس وظایف مندرج در مفاد حکم ابلاغی از سوی شهردار تهران و مصوبات شورای اسلامی شهر تهران؛
- پرداختن به آرایه‌های ظاهری و معنوی مساجد و اماکن دینی جهت توسعه، تعمیر، تجهیز، ارتقای سطح ایمنی مساجد و اعتلای برنامه‌های دینی در راستای تحقق تبصره ۵۴ مصوب شورای محترم اسلامی شهر تهران مبنی بر نحوه کمک شهرداری به مساجد؛

• انتصاب روحانیون فاضل و وارسته به‌عنوان امام جماعت در واحدهای مختلف شهرداری تهران و نظارت بر عملکرد آن‌ها و غیره.

دبیرخانه کمیسیون فرهنگی واجتماعی کلانشهرها

دبیرخانه کمیسیون فرهنگی واجتماعی کلانشهرهای ایران در سال ۱۳۸۹ تشکیل شده و در حال حاضر با ۱۱ پست سازمانی ذیل دفتر حوزه معاونت اجتماعی و فرهنگی فعالیت می‌کند. تبادل تجارب مدیریتی و کارشناسی بین مراکز استان‌ها و کلانشهرها از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی و نشست‌های فصلی (مستندسازی و انتقال تجارب شهرداری تهران به شهرداری‌های سراسر کشور) وظیفه اصلی این دبیرخانه به شمار می‌آید.

سازمان فرهنگی و هنری

سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران در سال ۱۳۷۵ تأسیس شد. اساسنامه ابتدایی در ۲۶ ماده و یک تبصره، در ۲۲ شهریور ۱۳۷۵ به تصویب اعضا رسید، اما پس از گذر از یک دهه فعالیت، بازنگری در این اساسنامه طی ۱۳ ماه تحقیق و بررسی توسط کارشناسان انجام شد و با ارائه پیش‌نویس به اعضای هیئت‌امنا و ایجاد اصلاحاتی در آن، در ۲۸ دی ۱۳۸۶ به تصویب نهایی رسید.

مهم‌ترین وظایف این سازمان به شرح زیر است:

- تعظیم شعایر و برگزاری مراسم و مناسبت‌های مذهبی، ملی و انقلابی به‌منظور افزایش وحدت، همبستگی، انسجام و نوسازی معنوی جامعه؛
- انجام فعالیت‌های آموزشی برای دست‌یافتن به اهداف، اجرای سیاست‌ها و مأموریت‌های سازمان و راه‌اندازی مراکز آموزشی و فرهنگی، بنا به‌ضرورت در عرصه‌های آموزش شهروندی، سبک زندگی و مهارت‌ها تعامل و همکاری هدفمند با هنرمندان و فرهیختگان متعهد و بهره‌گیری از توان و تخصص آنان در پیشبرد مأموریت‌ها و وظایف؛
- اطلاع‌رسانی و افزایش آگاهی‌های شهروندان به‌ویژه در خصوص مسائل دینی و نیز حقوق و تکالیف شهروندی و کمک به خانواده‌ها در حل مسائل پیرامونی زندگی آن‌ها؛
- ایجاد زمینه لازم برای توسعه مشارکت شهروندان در فعالیت‌های مختلف فرهنگی و هنری و تلاش در جهت افزایش سهم مصرف خدمات و کالاهای فرهنگی در سبد خانوار و غیره.

موزه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس

باغ‌موزه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس در اوایل سال ۱۳۸۹ مورد بهره‌برداری قرارگرفت و مستقل از شهرداری تهران اداره میشود. موزه دفاع مقدس علاوه بر فراهم کردن امکان بازدید برای علاقه‌مندان، دارای امکانات و کارکردهای متنوعی است که آن را از دیگر موزه‌های مرتبط با موضوع جنگ و دفاع مقدس متمایز ساخته است. وظایف اصلی این باغ‌موزه به شرح زیر است:

- تهیه، تولید، عرضه و انتشار آثار و محصولات فرهنگی به تناسب نوع بازدیدکنندگان در معرفی و اثرگذاری لازم مرتبط با انقلاب اسلامی و دفاع مقدس؛
- معرفی شهدا، فرماندهان و ماندگاران دفاع مقدس و انقلاب اسلامی با بهره‌گیری از آثار خاطرات و غیره؛
- تبیین و معرفی مفاهیم و معارف عمیق و اصیل انقلاب اسلامی و دفاع مقدس از طریق به نمایش گذاردن آثار باقی‌مانده از جنگ، عکس‌ها و فیلم‌های مستند با بهره‌گیری از ابزارها و فناوری‌های نوین هنری؛
- عضویت در مجامع ذی‌ربط ملی و بین‌المللی و انعقاد قراردادهای لازم در ارتباط با اهداف و مأموریت‌های موزه؛
- حمایت مادی و معنوی از آثار موزه‌ای و آفرینش‌های هنری و حرفه‌ای هنرمندان در عرصه مأموریت‌های موزه با رعایت حقوق مالکان.

۴. عملکرد حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی در برنامه پنج‌ساله دوم شهرداری تهران

برنامه پنج‌ساله اول شهرداری تهران بر مبنای طرح جامع جدید برای دوره زمانی ۹۲-۱۳۸۸ در یکصدونودوهشتمین جلسه شورای اسلامی شهر تهران مورخ ۱۳۸۸/۳/۱۲ تصویب و به شهرداری تهران ابلاغ شد. این برنامه، به دلیل چالش‌ها و ضعف‌های متعدد از قبیل، فقدان توجه به اهداف کمی، عدم برآورد منابع مالی شهرداری در طی مدت اجرای برنامه و عدم پیشبینی سازوکارهای نظارت، پایش، بازنگری و به‌روزرسانی برنامه، اجرایی نگردید.

برنامه پنج‌ساله دوم شهرداری تهران نیز براساس تجارب به‌دست‌آمده از تدوین و اجرای برنامه پنج‌ساله اول و برنامه عملیاتی میانمدت و همچنین نیازها و الزامات شهر تهران برای دوره زمانی ۱۳۹۳ الی ۱۳۹۷ تدوین و به تصویب شورای اسلامی شهر وقت رسید. این برنامه مشتمل بر ۹ فصل، ۶ حوزه مأموریتی، ۲۹ بخش، ۱۶۶ ماده بوده است.

حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی، در قالب فصل ششم برنامه پنج‌ساله دوم شهرداری، مشتمل بر سه بخش، ۲۰ ماده و ۱۶۵ بند و ۹ تبصره تدوین‌شده بود. نکته قابل‌توجه در حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی در این برنامه، تعریف نشدن اهداف و شاخص‌های کمی بوده است تا بر اساس آن بتوان میزان عملیاتی شدن راهبردها و سیاست‌های مربوطه را پایش نمود و تصویری از روند تحقق برنامه ارائه کرد. این موضوع، منجر به عدم شناخت دقیق و درک کافی از وضعیت اجتماعی شهر در سال پایه برنامه (سال ۱۳۹۲) و عدم ترسیم افق روشن در سال‌های آتی شده است. به‌تبع آن به‌منظور تحقق برخی از احکام، صرفاً به اقدامات کلی بسنده شده است. این در حالی است که تعریف اهداف کمی در چارچوب مؤلفه‌های اجتماعی، متناسب با ظرفیت، حدود اختیارات و توان شهرداری تهران، قابلیت سنجش پذیری و ارزیابی اثربخش این مفاهیم را در اجتماع و سطح زندگی روزمره شهروندان، افزایش می‌دهد.

در ذیل عملکرد این حوزه مأموریتی به تفکیک بخش‌های سه‌گانه (بخش‌های بیست، بیست‌ویک و بیست‌ودو) در برنامه دوم (به‌عنوان سند فرادست متأخر حوزه برنامه‌ریزی) ارائه می‌شود.

۱-۴- تشریح بخش‌های حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی در برنامه پنجساله دوم

• بخش بیستم «ارتقاء سرمایه فرهنگی و اجتماعی شهروندان از طریق ترویج و اشاعه فرهنگ اسلامی-ایرانی با تأکید ویژه بر آموزه‌های فرهنگ قرآنی»

در این بخش به ارتقاء سرمایه‌های فرهنگی شهروندان از طریق تحقق و حفظ اندیشه‌های دینی و سیاسی حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، حفظ یاد و خاطره شهدا و ترویج فرهنگ و ارزشهای دوران دفاع مقدس، تدبیر و مدیریت تغییرات فرهنگی-رفتاری شهروندان در چارچوب هویت اسلامی، انقلابی، ایرانی و ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی و محوریت بخشی به مساجد در امور فرهنگی و اجتماعی پرداخته شده بود. در این راستا شهرداری موظف شده بود، نسبت به «ارتقاء و اعتلای سرمایه فرهنگی و اجتماعی شهروندان، مسئولیت‌پذیری اجتماعی بخش خصوصی و بنگاههای اقتصادی به منظور کاهش سوء اثرات اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی مرتبط با فعالیتهای شهری، حمایت از خدمات و محصولات فرهنگی و هنری، شناسایی، بازسازی و نگهداری اماکن، میادین و خیابانهای حامل ارزشها و وقایع تاریخی و انقلاب اسلامی، بسترسازی و ایجاد زمینه مشارکت بیشتر تشکلهای صنفی، حمایت از برنامههای دینی، فرهنگی، اجتماعی، هنری و ورزشی سازمانهای مردم نهاد و سطحبندی تشکلهای موفق فرهنگی و هنری، تقویت اقتصاد فرهنگ و هنر، با اتخاذ سیاستهای حمایتی» اقدام کند.

• بخش بیست و یکم «ارتقای شهرداری از سازمانی خدماتی به نهادی مدنی، فرهنگی و اجتماعی در چارچوب اسناد بالادستی»

بخش بیست و یکم، به راهکارهای ارتقای شهرداری از سازمانی خدماتی به نهادی مدنی و فرهنگی، ارتقاء نقش و جایگاه زنان در جامعه، بهبود کیفیت زندگی با بهره‌گیری از سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی شهروندان و ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی، تحقق عدالت اجتماعی و کاهش فاصله شمال و جنوب و نابرابریهای منطقه‌ای، تأکید و اولویت دادن به اقدامات پیشگیرانه و رویکرد توانمندسازی در حوزههای حمایتی و آسیبهای اجتماعی، ارتقاء فرهنگ مطلوب شهرنشینی و حقوق، وظایف شهروندان و مدیریت شهری و پرورش رفتار پایدار در بین شهروندان، اشاره می‌کرد. در این راستا شهرداری موظف شده بود، نسبت به «توانمندسازی زنان از

طریق تدوین اسناد، برنامه‌های عملیاتی مرتبط، ایجاد و گسترش کانون‌های زنان، راهاندازی نهادهای حامی خانواده، ساماندهی گروه‌های آسیب‌پذیر، توسعه رفاه اجتماعی، توجه و حمایت از کارآفرینی، ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی، افزایش سطح مشارکت شهروندان، بهبود کیفیت گذران اوقات فراغت خانواده‌های تهرانی، توسعه ورزش همگانی، ارتقا سلامت شهری، اعمال مدیریت یکپارچه فرهنگی و توجه به پژوهش در حوزه‌های فوق» اقدام کند.

• بخش بیست و دوم «توسعه عرصه‌های عمومی و فضاهای فرهنگی، ورزشی و هنری شهر تهران در ابعاد بین‌المللی، ملی و شهری»

در آخر، توسعه عرصه‌های عمومی و فضاهای فرهنگی شهر تهران را در ابعاد ملی و بین‌المللی هدف بخش بیست و دوم بوده است در این راستا شهرداری موظف شده بود، نسبت به «تأمین سرانه فضاهای فرهنگی، هنری در سطح شهر تهران، کمک به شکل‌گیری خوشه‌ها و راسته‌های فرهنگی، هنری، توسعه زیرساختهای اجتماعی و فرهنگی با تشویق و مشارکت بخش خصوصی» اقدام کند.

درمجموعه گزارش‌های پایش سالانه برنامه دوم فهرست بلندی از اقدامات معاونت اجتماعی و فرهنگی در اجرای مفاد برنامه دوم آمده است. برگزاری رویدادهای فرهنگی-مذهبی، تولید محتوای فرهنگی، فعالیت‌های دینی و تبلیغی و کلاس‌های آموزشی مهم‌ترین سرفصل‌های اقدامات فرهنگی صورت گرفته در برنامه دوم به شمار می‌آید. در حوزه اجتماعی نیز، اقدامات مربوط به آسیب دیدگان اجتماعی، مراکز توانمندسازی و اقدامات مربوط به جلب مشارکت اجتماعی آمده است. توسعه زیرساختها و فضاهای فرهنگی و ورزشی در چارچوب اهداف برنامه دوم نیز بخش دیگر از این گزارش‌ها را تشکیل داده است. ارائه این فهرست بلند همراه با جزئیات در چارچوب محتوی سند حاضر قرار نمی‌گیرد بنابراین تنها مواردی از عملکرد برنامه دوم در افق آن (سال 1397) در این بخش اشاره شده که در متن برنامه به صورت کمی به آن‌ها اشاره شده است.

شماره ماده	بند	عنوان هدف	واحد سنجش	وضع موجود سال ۱۳۹۷
۹۶	ب	مشارکت و حمایت از تکمیل و ساخت ۴۰۰ باب مسجد با رویکرد محله‌ای (به‌گونه‌ای که در سال اول برنامه ۱۵۰ باب تکمیل و مابقی به‌طور مساوی در طول برنامه تحقق یابد)	باب	۲۰۰
	ث	افزایش سهم مطالعات دینی از طریق گسترش کتابخانه‌ها (به صورتی که به ازای هر محله یک کتابخانه محله‌ای (۳۷۴) به ازای هر ناحیه یک کتابخانه عمومی (۱۲۳) و به ازای هر منطقه یک کتابخانه جامع (۲۲) تا پایان برنامه احداث گردد)	باب	۱۵۹
۹۹	ت	استفاده از آثار حجمی و هنرهای تجسمی متناسب با ویژگی‌های هر یک از میادین، اماکن و خیابان‌های مربوطه (به‌گونه‌ای که به ازای هر سال حداقل در چهار میدان اصلی تندیس‌ها یا المان‌ها و نمادهای اسلامی- ایرانی نصب شود)	تعداد	۳۰۳
۱۰۲	ب	ایجاد و گسترش کانون‌ها و گروه‌های محلی بانوان	تعداد	۱۰۶۲
۱۰۳	پ	گسترش مجموعه‌های شهریانو از ۱۲ مجموعه به ۴۴ مجموعه تا پایان برنامه	مجموعه	۲۱
۱۰۴	ج	گسترش مراکز اشتغال‌زایی و مهارت‌آموزی به‌منظور توانمندسازی زنان آسیب‌پذیر و زنان سرپرست خانوار (کوثر)	مرکز	۶۳
	ج	گسترش مراکز اشتغال‌زایی به‌منظور توانمندسازی زنان آسیب‌پذیر و زنان سرپرست خانوار (بازارچه دائمی)	بازارچه	۸
	ت	افزایش تعداد مراکز اجتماعی از ۷ مرکز حاضر به ۲۲ مرکز (به ازای هر سال ۳ مرکز) تا پایان برنامه	مرکز	۱۲
	ذ	توسعه و تجهیز مددسراهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای (گرمخانه) در مناطق ۲۲گانه (به صورتی که ظرفیت ۵۰۰ نفر تخت در حال حاضر به ۲۰۰۰ نفر تخت به‌طور متوسط در پایان برنامه افزایش یابد)	تعداد	۱۷
	د	توسعه و تجهیز مراکز بهاران	تعداد	۸
	ژ	شناسایی و همکاری در اسکان افراد و خانواده‌های بی‌سرپناه و بی‌سرپرست	خانواده	۳۵
	س	شناسایی فضاهای بی‌دفاع شهری	تعداد	۶۰۰۰
		بهبود و بهسازی فضاهای بی‌دفاع شهری	تعداد	۵۵۶۳
	ص	راه‌اندازی سامانه کارگران فصلی و ساختمانی در مناطق ۲۲گانه (به‌گونه‌ای که از ۷ سامانه حاضر به ۲۲سامانه به‌طور مساوی تا پایان برنامه برسد.)	تعداد	۵
	ط	توسعه مراکز پرتو به‌منظور ساماندهی کودکان کار و خیابان	مرکز	۱۸
	ن	تکمیل و توسعه مراکز رشد و کارآفرینی مناطق ۲۲گانه شهر تهران (به‌گونه‌ای که در سال اول برنامه کلیه امکانات و زیرساخت‌های استاندارد مراکز منطقه‌ای به تعداد ۲۲ مرکز و به ازای هر محله حداقل یک‌خانه کارآفرینی راه‌اندازی شود)	مرکز	۱۵
۱۰۶	ت	بهره‌مندی سالانه ۱۰۰هزار نفر از دوره‌های آموزش شهروندی در کلاس‌های حضوری	هزار نفر	۷۲۳۳۲۴
۱۰۷	ح	انجام مطالعات پیوست اجتماعی و فرهنگی پروژه‌های شهری به‌صورت دوره‌ای در طول سال‌های برنامه	جلد	۳۰۹
۱۰۸	ب	توسعه کمی وکیفی سرای محلات (به‌گونه‌ای که از ۲۵۰ باب کامل حاضر به ۳۷۴ باب تا پایان سال اول برنامه برسد (شامل ۶۰ باب بهسازی و ۶۴ باب احداث))	باب	۵ ۳۲۹ محله فاقد سرا ۵ محله در ناحیه ۱۲ سرا استیجاری
۱۰۹	ب	افزایش جذب سالانه ۱۰ درصد شهروندان تهرانی (نسبت به سال پایه ۴هزار نفر) در تورهای تهران‌گردی	هزار نفر	۱۵۰۰
۱۱۰	الف	توسعه فعالیت‌های ورزشی با رویکرد محله‌محوری (به‌طوری‌که از شاخص پایه ۱۸ درصد سالانه به‌طور مساوی تا پایان برنامه به ۵۰ درصد افزایش یابد).	درصد	۵۰
	ب	افزایش تعداد رشته‌های ورزشی از ۲۰ رشته موجود به ۳۲ رشته ورزشی تحت پوشش (حداقل هر سال دو رشته ورزشی) در پایان برنامه	رشته	۵۲
	ب	افزایش جمعیت مسابقات محلات نیز از ۷۰۰ هزار نفر هر ساله ۳ درصد	نفر	۱۵۰۰۰۰۰
	پ	افزایش مشارکت شهروندان در جشنواره و برنامه‌های ورزشی محلات سالانه ۱۵ درصد	تعداد	۹۵۰۰۰۰۰
	ح	حمایت از توسعه و ایجاد امکانات و فضاهای ورزشی ویژه معلولین، جانبازان و افراد کم‌توان (از ۳ مجموعه ورزشی موجود به ۱۰ مجموعه در پایان برنامه).	مجموعه	۴
	الف	افزایش تعداد سلامت‌یاران از ۷۴۸ نفر موجود، به ۴۰۰۰ نفر در پایان برنامه (سالانه ۴۰ درصد)	نفر	۲۵۲۲
۱۱۱	ح	افزایش اعضای کانون‌های سلامت محور محلات تهران را از ۱۰۰ هزار نفر در سال پایه (سالانه ۲۰ درصد)	نفر	۲۰۰۰۰۰

جدول ۴- اهم عملکرد برنامه دوم در حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی

شماره منطقه‌بندی	سال برنامه	سال ۱۳۹۳			سال ۱۳۹۴			سال ۱۳۹۵			سال ۱۳۹۶			مجموع اعتبارات			
		مصوب	تخصیص	عملکرد	مصوب	تخصیص	عملکرد	مصوب	تخصیص	عملکرد	مصوب	تخصیص	عملکرد	مصوب	درصد از کل	عملکرد	درصد از کل
۱۰۳۰۰۰	توسعه گردشگری و اوقات فراغت	۵۱۰,۰۰۰	-	۶۷۱,۴۴۰	۳۴۵,۰۰۰	-	۵۶۴,۸۵۷	۳۲۵,۰۰۰	-	۶۳۵,۱۳۰	۴۷۵,۰۰۰	-	۴۶۷,۸۹۴	۳۱۲,۰۰۰	۳%	۲,۴۱۲,۷۷۶	۴%
۱۰۴۰۰۰	کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی	۹۲۰,۰۰۰	-	۳۶۶,۴۱۳	۹۵۷,۲۵۰	-	۹۳۵,۰۱۷	۷۸۱,۲۰۰	-	۷۰۲,۶۹۶	۹۰۳,۹۰۰	-	۶۶۴,۷۶۸	۸۳۳,۴۰۰	۶%	۲,۹۲۳,۲۶۲	۵%
۱۰۵۰۰۰	توانمندسازی و جلب مشارکت‌های اجتماعی	۲۱۵,۰۰۰	-	۱۹۲,۱۵۶	۲۲۵,۰۰۰	-	۱۷۷,۴۵۹	۱۴۵,۰۰۰	-	۱۳۰,۲۵۱	۱۶۳,۰۰۰	-	۱۰۱,۶۴۳	۱۲۸,۰۰۰	۱%	۶۲۱,۷۷۵	۱%
۱۰۶۰۰۰	توسعه ورزش شهروندی	۲,۸۵۰,۳۰۸	-	۲,۸۴۸,۳۴۸	۲,۶۸۶,۲۴۰	-	۲,۶۳۸,۷۴۳	۲,۵۵۰,۸۳۵	-	۲,۶۹۵,۹۵۶	۲,۹۵۸,۸۲۴	-	۱,۵۷۴,۸۸۱	۲,۱۱۰,۸۹۵	۱۸%	۱۳,۱۵۷,۱۰۱	۱۶%
۱۰۷۰۰۰	گسترش فرهنگ دینی، ملی و ارزش‌های انقلاب اسلامی	۵,۶۳۷,۴۰۰	-	۵,۰۴۸,۷۶۰	۴,۹۲۷,۲۵۰	-	۴,۹۵۴,۷۲۳	۵,۸۰۲,۶۵۳	-	۶,۳۵۲,۵۷۹	۵,۶۳۸,۵۵۰	-	۳,۸۶۵,۸۵۴	۳,۸۵۸,۰۶۵	۳۵%	۲۲,۴۶۹,۴۶۴	۳۵%
۱۰۸۰۰۰	توسعه فضاهای فرهنگی، اجتماعی و هنری	۵,۸۰۰,۲۲۴	-	۴,۴۱۷,۱۷۴	۴,۱۸۸,۵۰۶	-	۲,۹۷۸,۰۰۶	۳,۴۱۱,۱۰۰	-	۳,۶۴۷,۶۴۹	۲,۷۵۷,۸۸۰	-	۴,۶۱۷,۹۱۲	۲,۸۵۲,۸۰۰	۲۶%	۱۶,۲۹۸,۰۳۶	۲۶%
۱۰۹۰۰۰	برنامه تملک ارضی و املاک	۸۰۰,۰۰۰	-	۸۷۳,۸۳۳	۱,۰۰۰,۰۰۰	-	۶۰۸,۵۷۵	۱,۰۰۰,۰۰۰	-	۷۲۳,۶۰۵	۱,۵۰۰,۰۰۰	-	۱۴۴,۶۸۷	۷۵۰,۰۰۰	۷%	۲,۳۵۷,۷۷۵	۴%
۱۱۰۰۰۰	حفظ و بهبود سلامت شهری	۱۴۰,۰۰۰	-	۱۴۸,۱۰۰	۱۹۰,۰۰۰	-	۱۶۲,۲۷۸	۱۳۰,۰۰۰	-	۱۰۳,۷۷۳	۱۳۰,۰۰۰	-	۶۲,۴۵۹	۱۴۰,۰۰۰	۱%	۵۱۶,۶۴۱	۱%
۱۱۱۰۰۰	حمایت از نهاد خانواده و ارتقای مشارکت‌های اجتماعی بانوان	۱۷۵,۰۰۰	-	۱۶۲,۲۹۷	۱۷۵,۰۰۰	-	۱۶۲,۰۶۱	۱۷۰,۰۰۰	-	۱۴۴,۴۶۵	۱۶۰,۰۰۰	-	۸۲,۱۵۷	۱۶۰,۰۰۰	۱%	۵۶۵,۱۴۹	۱%
۱۱۴۰۰۰	توسعه مجموعه‌ها و فضاهای شهری در مقیاس جهانی	۱,۳۹۵,۷۲۴	-	۲,۸۴۸,۲۹۳	۸۵۰,۰۰۰	-	۲,۲۴۶,۱۷۴	۳۰,۰۰۰	-	۲۵,۶۵۱	-	-	۲۹۹,۷۰۶	-	۳%	۲,۲۷۵,۷۲۴	۹%
۱۱۵۰۰۰	پژوهش‌های کاربردی مأموریت اجتماعی	۱۳,۰۰۰	-	۱۲,۸۵۱	۲۸,۰۰۰	-	۲۲,۶۸۸	۲۸,۰۰۰	-	۲۴,۵۹۴	۲۰,۰۰۰	-	۱۵,۸۴۵	۱۹,۰۰۰	۰٫۱۵%	۸۰,۹۱۰	۰٫۱۳%
		جمع کل															
		۷۴,۲۷۴,۰۰۳	۱۰۰%	۶۳,۷۶۱,۳۳۴	۱۰۰%	۷۴,۲۷۴,۰۰۳	۱۰۰%	۶۳,۷۶۱,۳۳۴	۱۰۰%	۷۴,۲۷۴,۰۰۳	۱۰۰%	۶۳,۷۶۱,۳۳۴	۱۰۰%	۷۴,۲۷۴,۰۰۳	۱۰۰%	۶۳,۷۶۱,۳۳۴	۱۰۰%

جدول ۵- اعتبارات مصوب، تخصیص و عملکرد حوزه اجتماعی- فرهنگی طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۳ (سال‌های برنامه پنجساله دوم شهرداری تهران)- واحد میلیون ریال

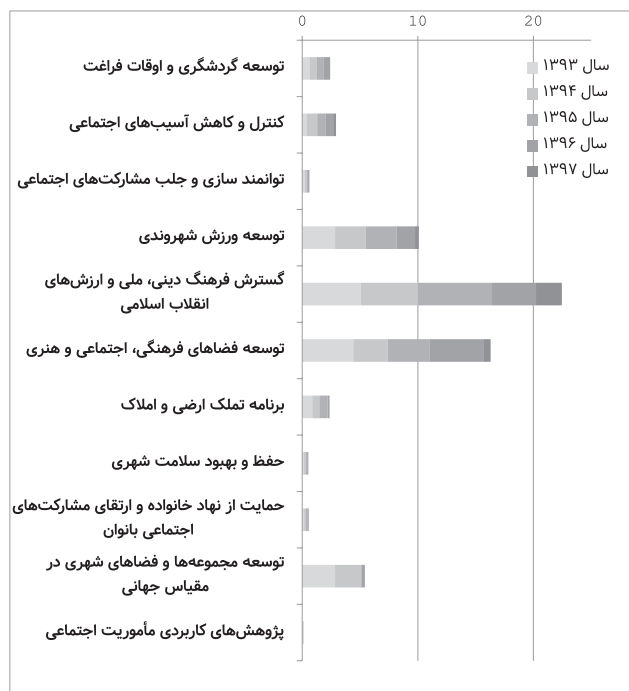

• قبلاً گفته شد که در طول سال‌های گذشته حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران از جهت تعریف دقیق اهداف و مأموریت‌ها ابهام داشته است. از همین رو جهت‌گیری سیاسی و ایدئولوژیک حاکم بر شهرداری تا حد زیادی تعریف‌کننده اقدامات و فعالیت‌ها در این بخش و سوق دادن آن به سمت‌وسوی خاص بوده است. لیکن نحوه تخصیص اعتبارات- با فرض هزینه کرد واقعی آن در سرفصل‌های اعلام‌شده- می‌تواند الگوی عمل این حوزه را در طی سنوات برنامه دوم را تا حد زیادی روشن سازد. بر اساس جدول بالا، بیشترین میزان از اعتبارات حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی به امر «گسترش فرهنگ دینی، ملی و ارزش‌های انقلاب اسلامی» اختصاص دارد و بالاترین عملکرد شهرداری نیز در این خصوص ثبت‌شده است (۳۵ درصد از کل عملکرد حوزه مأموریتی در ۵ سال برنامه دوم). در ذیل این سرفصل مواردی چون کمک به ساخت و توسعه مساجد و اماکن مذهبی، تجهیز مساجد، نکوداشت مناسبت‌های ملی و مذهبی، ترویج امور دینی، فرهنگ قرآن، ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری، فرهنگ‌سازی فعالیت‌های ورزشی و بصیرت‌افزایی، آموزش شهروندی، حمایت از کتابخانه و حمایت از مسجد قرار می‌گیرد. البته بخش مهمی از بودجه این سرفصل تحت عنوان «هزینه راهبری و مدیریت سازمان فرهنگی و هنری» در اختیار این سازمان قرارگرفته است (۴۶ درصد در اعتبارات سال ۱۳۹۷).

• دومین سرفصل از جهت میزان عملکرد بخش توسعه فضاهای فرهنگی، اجتماعی و هنری است که ۲۶ درصد از کل عملکرد بودجه در سنوات برنامه را به خود اختصاص داده است. توسعه، تجهیز و تعمیر فضاهای فرهنگی و هنری، توسعه، تعمیر و تجهیز کتابخانه‌ها، توسعه، تجهیز و تعمیر سراهای محله در این بخش قرار می‌گیرند. باید توجه داشت عنوان «توسعه مجموعه‌ها و فضاهای شهری در مقیاس جهانی» نیز ۹ درصد عملکرد کل را تشکیل داده که باید آن را به بخش عمرانی مأموریت اجتماعی و فرهنگی اضافه کرد. با در نظر گرفتن این عنوان، مجموع عملکرد در بخش‌های مربوط به توسعه فضاهای فرهنگی به ۳۵ درصد از کل عملکرد بودجه در سنوات برنامه رسیده است. نکته مهم در جدول بالا افت شدید عملکرد بودجه توسعه فضاهای فرهنگی، اجتماعی و هنری در سال ۱۳۹۷ است که نسبت به سال قبل از آن حدود ۳۵۰ درصد کاهش‌یافته است. بخش توسعه مجموعه‌ها و فضاهای شهری در مقیاس

جهانی نیز که به‌طور کامل حذف‌شده است. محدودیت‌های درآمدی و کاهش بودجه عمرانی در کل شهرداری تهران اثر خود را در این بخش نشان می‌دهد. مجموع این امر و زیان انباشته شرکت توسعه و تجهیز فضاهای فرهنگی نشان می‌دهد در برنامه سوم این سرفصل احتمالاً سهم محدودتری در کل اعتبارات این حوزه مأموریتی خواهد داشت.

• توسعه اماکن ورزشی و ورزش همگانی در دوره ۵ ساله، حدود ۱۸ درصد از اعتبارات حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی به این امر تخصیص داده‌شده و شهرداری تهران را به یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین بازیگران نهادی حوزه «ورزش همگانی» تبدیل کرده است. در حال حاضر شهرداری تهران فضاهای ورزشی قابل‌توجهی در سطح شهر تهران در اختیار دارد که از اصلی‌ترین ابزارهای ارائه خدمات عمومی به شهروندان بشمار می‌آید. خطری که این بخش را در سال‌های آتی تهدید می‌کند غلبه دستمزد در بودجه سازمان ورزش است که سبب می‌شود نگهداری و توسعه فضاهای جدید با خطری جدی مواجه باشد. درنهایت باید به این نکته توجه داشت که درمجموع ۵ سال برنامه دوم، ۵ درصد از کل عملکرد بودجه به کنترل و کاهش مسائل اجتماعی شهر تهران اختصاص داشته که به نظر می‌رسد با توجه به افزایش احتمالی این مسائل در سال‌های آینده، رشد این بخش ضروری است.

نمودار ۱- اعتبارات پنج‌ساله دوم به تفکیک عنوان- هزار میلیارد ریال

عوامل درونی		عوامل بیرونی	
نقاط قوت	نقاط ضعف	فرصت‌ها	تهدیدها
- وجود اعتبارات قابل‌توجه در حوزهٔ مأموریتی اجتماعی و فرهنگی (که شهرداری تهران را به یکی از نهادهای اصلی در این حوزه در شهر تهران بدل است). - بهره‌مندی از زیرساخت‌ها و فضاهای کالبدی در اختیار شهرداری همچون سرای محلات، بوستان‌ها و فضاهای شهری برای برگزاری رویدادهای فرهنگی - برخورداری از زیرساخت‌ها و فضاهای متنوع در حوزه ورزش و ورزش همگانی در سراسر شهر تهران - برخورداری از زیرساخت‌ها و مراکز ارائه خدمات اجتماعی به گروه‌های آسیب‌پذیر (که شهرداری را به مهم‌ترین متولی مسائل اجتماعی شهری بدل کرده است). - تجربهٔ دو دهه فعالیت در عرصهٔ اجتماعی و فرهنگی و آشنایی با مسائل، ظرفیت‌ها و فرصت‌های حوزهٔ اجتماعی و فرهنگی در شهر تهران	- فقدان ساختار سازمانی مصوب یا ابهام در شیوهٔ ادارهٔ برخی از شرکت‌ها و سازمان‌ها - تعدد و واگرایی در نهادهای متولی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی در شهرداری تهران - تعدد نهادهای متولی حوزه فرهنگی خصوصاً در بخش فعالیت‌های مذهبی - فقدان مدیریت متمرکز اداره زیرساخت‌ها و فضاهای ورزشی - فاصله گرفتن الگوی مدیریت مشارکتی محلات (شورایاری و مدیریت محله) از اهداف اولیه - فقدان نیروی کار ماهر، متخصص و آموزش‌دیده برای حوزه‌های مختلف مأموریتی معاونت اجتماعی و فرهنگی (خصوصاً در حوزه‌های سیاست‌گذاری فرهنگی، مددکاری و ارائه خدمات اجتماعی تخصصی، پژوهش و ...) - وابستگی شدید به مسیر در ساختار، فعالیت‌ها و رویکردهای معاونت اجتماعی و مقاومت بیرونی و درونی شدید برای تغییر مناسبات، رویکردها و اقدامات - تثبیت الگوهای نمایشی، عدم روایی برخی از آمارها، ارائه دستاوردهای غیرواقعی و الگوهای فعالیت بدون تعهد به نتیجه و کیفیت در سطوح سازمانی و واحدهای صف در مناطق - غلبه مناسبات کارفرمایی-پیمانکاری در اجرای فعالیت‌های فرهنگی و عدم استفاده از ظرفیت‌های مردمی - زبان انباشته در شرکت توسعه و تجهیز فضاهای فرهنگی (که فعالیت توسعه‌ای در این حوزه را محدود خواهد کرد). - عدم توازن میان هزینه‌ها (دستمزد و نگهداشت) و درآمدها در سازمان و شرکت‌های درآمدزا مانند سازمان ورزش - فقدان نظام سنجش اثربخشی به‌منظور بررسی کیفیت و نتایج فعالیت‌های حوزه - مأموریتی در شهر و شهروندان - عدم توجه به پیامدهای اجتماعی و فرهنگی مداخلات توسعه‌ای و کالبدی و نقش صوری مطالعات در این حوزه - تمرکزگرایی در حوزهٔ سیاست‌گذاری فرهنگی و اجتماعی، عدم مشارکت واحدهای صف و همچنین شهروندان در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی و تقلیل مفهوم مشارکت به مشارکت صوری مردم در برنامه‌های از پیش تعیین‌شده - عدم شفافیت مالی در بخش اجتماعی - واگذاری بدون مناقصه اکثر پروژه‌ها (غلبهٔ شدید مناسبات بر برون‌سپاری پروژه‌ها و عدم تعهد پیمانکاران به ارائه باکیفیت خدمات)	- اهمیت تهران در مقیاس ملی و امکان استفاده از ظرفیت همه دستگاه‌های حاکمیتی برای بهبود وضعیت اجتماعی و فرهنگی شهر تهران - حضور شهردار تهران در هیئت دولت و فرصت تعامل با دولت برای حل مسائل اجتماعی شهری - حضور و فعالیت بزرگترین نهادهای مردمی و غیردولتی در تهران و امکان به‌کارگیری ظرفیت این نهادها در برگزاری رویدادها، تولید محتوای آموزشی، ارتقای سلامت و فعالیت‌های حمایتی از گروه‌های آسیب‌پذیر - وجود دانشگاه‌های مادر و بزرگ در تهران و فرصت بهره‌گیری از توان علمی برای مدیریت شهر - وجود شرکت‌ها، کارخانه‌ها و واحدهای بزرگ کسب‌وکار که از مسئولیت‌های اجتماعی آن می‌توان برای بهبود شرایط زندگی در تهران استفاده کرد. - استفادهٔ اکثر نهادهای متولی مسائل اجتماعی و امنیتی از امکانات شهرداری و امکان چانه‌زنی و توافق برای مشارکت، سیاست‌گذاری و فعالیت در حوزهٔ مسائل اجتماعی - خالی بودن میدان سیاست‌گذاری اجتماعی از بازیگران اثرگذار و امکان هدایت سیاست‌گذاری اجتماعی حمایتی از طرف شهرداری تهران - وجود فضاها-نهادهای آموزشی، مذهبی - وجود آثار تاریخی شهری متنوع و جذاب، فضاهای فراغتی-فرهنگی (کافه‌ها، سینماها) متکثر و پرجاذبه - وجود روزنامه‌ها و سایت‌های متعدد فعال و همچنین رسانه‌های وابسته به شهرداری به‌عنوان گروه‌های ذی‌نفع با توان مشارکت بالا در برنامه‌های فرهنگی-اجتماعی - ظرفیت جدید شبکه‌های اجتماعی برای هویت‌یابی شهروندی و مشارکت در برنامه‌ریزی اجتماعی و فرهنگی و ارزیابی این برنامه‌ها	- شرایط کلان اقتصادی کشور و اثر آن بر کاهش کیفیت زندگی عمومی شهروندان، افزایش فقر و نابرابری در شهر تهران - سطح پایین اعتماد عمومی به شهرداری به سبب شرایط کلان اقتصادی کشور، پنداشت از فساد سازمانی در شهرداری و نحوه مدیریت شهر در طی سنوات گذشته - فشار بیرونی از نهادهای بالادست برای اتخاذ برخی سیاست‌ها و اقدامات در حوزهٔ اجتماعی و فرهنگی مغایر با جهت‌گیری حاکم در شهرداری تهران - رشد مسائل اجتماعی به واسطهٔ شرایط بد اقتصادی - تقویت اقتصاد غیررسمی - کاهش فرصت‌های فراغت - عدم مشارکت نهادهایی مثل آموزش‌وپرورش در برنامه‌های پیشگیری از مسائل اجتماعی - انتظار عمومی برای حصول دستاوردهای ملموس در حوزه اجتماعی و فرهنگی در دوره مدیریت جدید شهری (که می‌تواند اقدامات را به سمت فعالیت‌های نمایشی سوق دهد). - غلبهٔ رویکرد طرد به حوزهٔ مسائل اجتماعی و مقاومت در برابر سیاست‌های ارائه خدمات به قربانیان مسائل اجتماعی - غلبه بی‌رویه رویکردهای خصوصی‌سازی، آزادسازی و کوچک‌سازی در بخش دولتی و عمومی - انتظار کاهش خدمات آموزشی، فراغتی، بهداشتی از طرف نهادهای عمومی و در نظر گرفتن فراغت به‌عنوان مسألهٔ خصوصی - فقدان زیرساخت و تمایل عمومی به مشارکت در امور عمومی - سرمایهٔ اجتماعی پایین نهادهای عمومی و عدم مشارکت مردم در برنامه‌ها و فعالیت‌های این نهادها - تنش رو به گسترش فرهنگ رسمی و فرهنگ غیررسمی - گسترش شکاف میان فرهنگ رسمی و غیررسمی - تعارض الگوهای رسمی سبک زندگی و تنوع شیوهٔ زندگی مردم

جدول ۶- تبیین نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدیدها در حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی

۶. تحلیل موقعیت حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی

ازجمله اهداف اصلی برنامه پنجساله دوم، تبدیل شهرداری از نهادی خدماتی به نهادی اجتماعی بوده است. بر این اساس برنامه دوم در حوزه مأموریت اجتماعی و فرهنگی، طیف وسیعی از برنامه‌ها را برای شهرداری تهران پیش‌بینی کرده بود که میزان تحقق آنان در بخش چهارم این سند ارائه شد. مجموعه متنوعی از خدمات فرهنگی و اجتماعی و همچنین توسعه زیرساخت‌ها و فضاهای فرهنگی، ورزشی و اجتماعی ازجمله دستاوردهای مهم شهرداری تهران در طی برنامه دوم بوده است. مسئله اصلی این است که فعالیت امروز در این حوزه مأموریتی تا حد زیادی تابع پیشینه فعالیت‌های شهرداری بوده و اقدامات و برنامه‌ها به‌طور روزمره در مسیری قرار دارد که قبلاً ریل‌گذاری شده است. تغییر این مسیر به سبب بهم زدن شبکه گسترده‌ای از منافع شکل‌گرفته و چالش‌های جدی با نهادهای فرادست و پیامدهای سیاسی منتج از آن بسیار دشوار خواهد بود. اگرچه برنامه سوم با جهت‌گیری‌های متفاوتی نسبت به برنامه دوم خصوصاً در حوزه فرهنگی تدوین‌شده اما اصل وابستگی به مسیر هرگونه تغییر بنیادی در نوع عملکرد در این حوزه مأموریتی را دشوار می‌سازد. برنامه سوم، در مواردی تداوم خطوط کلی برنامه پیشین و در بخش‌هایی به دنبال ایجاد مسیری جدید در شهر تهران است. باوجود همه موانع درونی و بیرونی، موفقیت در تحقق این برنامه در بخش‌های مختلف مستلزم توجه به موقعیت این نهاد در فضای سیاسی کشور و فراهم کردن مقدمات لازم برای رسیدن به اهداف تعیین‌شده است. با توجه به آنچه در بخش‌های پیشین اشاره شد می‌توان مهم‌ترین مسائل پیشروی این حوزه مأموریتی شهرداری برای اجرای برنامه را به شرح زیر فهرست کرد.

۱-۶- پراکندگی مراجع سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در حوزه اجتماعی و فرهنگی

حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی مجموعه منسجمی از جهت تمرکز در سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها نیست. بودجه در این حوزه مأموریتی میان واحدهای مختلف توزیع‌شده و در فقدان یک سازوکار مؤثر برای هماهنگی و جهت‌دهی مشترک فعالیت‌های مندرج ذیل این مأموریت شهرداری، فعالیت‌های مختلف تابع یک نظام سیاست‌گذاری واحد مدیریت نمی‌شود. این وضعیت امکان تحقق برخی اهداف برنامه سوم را دچار مسئله

می‌سازد، زیر اگرچه جهت کلی روشن است اما مرجعی برای هماهنگی فرابخشی و تقسیم‌کار مشخص وجود ندارد. معاونت اجتماعی و فرهنگی نیز به‌عنوان نهاد تخصصی در این حوزه مأموریتی فاقد قدرت کامل برای هماهنگی و جهت‌دهی مشترک همه فعالیت‌هاست. نگاهی به بودجه حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی شهرداری در سال ۱۳۹۷ می‌تواند این وضعیت را تا حدی آشکار کند.

حوزه‌ها	بودجه مصوب (هزار ریال)	سهم از کل (درصد)
حوزه اجتماعی و فرهنگی	۶,۰۵۲,۰۲۴,۲۰۰	۵۱/۶
مناطق ۲۲گانه	۴,۰۶۴,۴۰۷,۸۰۰	۳۴/۷
سایر حوزه‌ها	۱,۶۱۳,۰۰۰,۰۰۰	۱۳/۷
جمع کل	۱۱,۷۲۹,۴۳۲,۰۰۰	۱۰۰

جدول ۷- توزیع اعتبارات حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی در سال ۱۳۹۷

منبع: بودجه ابلاغی سال ۱۳۹۷ شهرداری تهران

همان‌طور که در جدول دیده می‌شود از مجموع ۱۱/۷ هزار میلیارد ریال بودجه حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی، ۵۱/۶ درصد در حوزه معاونت اجتماعی و فرهنگی و ۳۴/۷ درصد در اختیار شهرداری مناطق است. ۱۳/۷ درصد از اعتبارات نیز به سایر واحدهای زیرمجموعه شهرداری تهران (دفتر شهردار، معماری و شهرسازی، فنی و عمران، مالی و اقتصاد شهری، خدمات شهری، سازمان بسیج، سازمان بازرسی و منابع انسانی) اختصاص یافته است و درنتیجه به‌طور کامل خارج از حوزه معاونت اجتماعی و فرهنگی قرار دارد. از کل سهم حدوداً ۴ هزار میلیارد ریالی اعتبارات اجتماعی و فرهنگی مناطق ۲۲گانه، تنها ۱۷/۸ درصد سهم معاونت اجتماعی و فرهنگی است که می‌تواند کنترل بیشتری بر نحوه هزینه‌کرد آن داشته باشد و بقیه در بودجه مصوب شهرداری مناطق دیده‌شده و طبعاً قدرت معاونت محدودتر است. ضمناً باید توجه داشت ۳۴ درصد از سهم حدود ۶ هزار میلیارد ریالی مربوط به حوزه اجتماعی و فرهنگی نیز در اختیار سازمان فرهنگی و هنری قرار دارد که مستقل از مجموعه شهرداری تهران عمل می‌کند. سازمان و شرکت‌های تابعه معاونت

نیز با هیئت‌مدیره اداره می‌شوند و تا حدی مستقل از معاونت اجتماعی و فرهنگی فعالیت می‌کنند. در جدول زیر نحوه توزیع اعتبارات حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی بر اساس میزان کنترل معاونت اجتماعی و فرهنگی آمده است که می‌تواند تصویری از کل حوزه مأموریتی و حیطه اختیارات معاونت اجتماعی و فرهنگی را روشن کند.

	کامل	زیاد	متوسط	کم	فقدان کنترل
حوزه ستادی معاونت	۸۹۹۵۵۰۰۱۵	-	-	-	-
مرکز فعالیت‌های دینی	-	-	۴۰۰۰۰۰۰۰	-	-
سازمان ورزش	-	۱۱۴۳۲۵۰۰۰۰	-	-	-
شرکت توسعه و تجهیز فضاهای فرهنگی	-	۱۰۴۳۸۲۴۱۸۲	-	-	-
سازمان خدمات	-	۶۴۳۴۰۰۰۰۰	-	-	-
شرکت برج میلاد	-	۰	-	-	-
موزه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس	-	-	-	-	۲۳۰۰۰۰۰۰۰۰
سازمان فرهنگی و هنری	-	-	-	-	۲۰۹۰۰۰۰۰۰۰۰
مناطق ۲۲گانه	-	-	۷۲۴۶۸۲۸۰۰	۴۰۶۴۴۰۷۸۰۰	-
سایر حوزه‌ها	-	-	-	-	۱۶۱۳۰۰۰۰۰۰۰
کل	اعتبار	۸۹۹۵۵۰۰۱۵	۲۸۷۰۴۷۴۱۸۲	-	۳۹۳۳۰۰۰۰۰۰۰
	درصد از کل	۷/۶	۲۴/۵	۶/۲	۳۴/۷
				۳۳/۴	

جدول ۸- توزیع اعتبارات حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی برحسب میزان کنترل معاونت اجتماعی و فرهنگی بر هزینه کرد اعتبارات

منبع: بودجه ابلاغی سال ۱۳۹۷ شهرداری تهران

همان‌طور که در جدول دیده می‌شود حدود ۳۳ درصد از اعتبارات این حوزه کاملاً خارج از کنترل معاونت اجتماعی و فرهنگی بوده و سیاست‌گذاری در این بخش در نهادهای دیگر صورت می‌گیرد. آنچه بر این پیچیدگی می‌افزاید روشن نبودن وظایف و مأموریت‌ها در این بخش است که به همین سبب با استناد به مجموعه‌ای متنوع از اسناد بالادستی اقدامات و برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی در طول سال‌های گذشته بسته به رویکرد ایدئولوژیک و سلايق سیاسی طراحی شوند. وجود شوراهای مختلف در حوزه‌های فرهنگی-مذهبی و در بعضی مواقع تصمیم‌گیری‌های مجزا و بدون هماهنگی سبب می‌شود

دامنه عملکرد شهرداری تهران در برخی حوزه‌ها بسیار فراتر از وظایف مقررشده در قانون برای شهرداری‌ها باشد*. وجود یک‌نهاد مرجع برای سیاست‌گذاری واحد در این حوزه مأموریتی می‌تواند مسیر تحقق اهداف برنامه سوم را فراهم ساخته و مانع موازیکاریها و اتلاف منابع شود.

ذکر این نکته نیز ضروری است که یکی از مسائل اصلی در هزینه‌کرد بودجه حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی، میزان قابل‌توجه انحراف بودجه در سایر بخش‌های حوزه مأموریتی است. بر اساس بررسی‌های صورت گرفته در خصوص عملکرد اعتباری سال ۹۷ حوزه مأموریتی، کلیه ردیف‌های اعتباری اجتماعی و فرهنگی در خارج از معاونت، دارای انحراف بوده و در برخی از حوزه‌های بسیار نامرتب‌هزینه شده‌اند. این امر نیز تا حدودی به دلیل نبود مکانیسم‌های کنترل و نظارت بر فرآیند هزینه‌کرد اعتبارات صورت می‌گیرد؛ به‌گونه‌ای که معاونت اجتماعی هیچ‌گونه نظارت و امکان کنترلی بر نحوه هزینه‌کردها در سایر بخش‌های مأموریتی ندارد و بنابراین متولیان اعتبارات اجتماعی و فرهنگی در سایر بخش‌ها، بدون لحاظ کردن دستورالعمل‌های مربوطه، اعتبارات را در راستای مأموریت‌های دیگر هزینه می‌کنند؛ بنابراین ضروری است با توجه به امکانات موجود (از قبیل سامانه مالی شهرداری تهران)، تمهیداتی اندیشیده شود که امکان نظارت بر هزینه‌کرد اعتبارات حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی برای معاونت میسر شده و سایر بخش‌های دخیل در حوزه مأموریتی مکلف به ارائه گزارش‌های دوره‌ای نحوه هزینه‌کرد ردیف‌های اعتباری اجتماعی و فرهنگی را به معاونت اجتماعی و فرهنگی باشند.

*- در حال حاضر شوراهای فعال در حوزه اجتماعی و فرهنگی ازاین‌قرارند: ۱) شورای هماهنگی فرهنگی، اجتماعی، هنری و ورزشی، ۲) کمیته برنامه‌ریزی و حمایت از اجرای برنامه‌ها و فعالیت‌های قرآنی، شورای راهبردی کمک به توسعه، مقاوم‌سازی، تعمیر و تجهیز و ضوابط احداث مساجد و اماکن مذهبی مبتنی بر معماری اسلامی-ایرانی، ۳) شورای ترویج فرهنگ ایثار و مقاومت، ۴) کمیته سیاست‌گذاری تملک، مرمت و بهره‌برداری از اماکن دارای قدمت تاریخی و هویت فرهنگی شهر تهران، کمیته طراحی و مدیریت بهره‌برداری از فضاهای فرهنگی، اجتماعی و ورزشی شهرداری تهران، ستاد راهبری مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان‌ها و بنگاه‌های اقتصادی شهر تهران، ۵) کمیته برنامه‌ریزی و نظارت استفاده از همکاری ظرفیت همکاری و مشارکت‌های شهرداری تهران در پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی شهر تهران، ۶) شورای سیاست‌گذاری کارآفرینی، ۷) شورای ساماندهی نحوه مشارکت شهرداری تهران برگزارای مراسم مذهبی، ملی و آیین‌های سنتی در شهر تهران.

۶-۲- بازسازی معاونت اجتماعی و فرهنگی به‌مثابه کنشگر مرزی

همان‌طور که توزیع اعتبارات برنامه دوم نشان می‌دهد انتظارات سیاسی و مدیریتی از معاونت اجتماعی و فرهنگی در سال‌های اخیر بخش مهمی از حوزه عملکرد این نهاد را به برگزاری رویدادهای مناسبتی و فعالیت‌های تبلیغی معطوف کرده است. این جهت‌گیری کلی سبب شده حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی منفک از بدنه شهرداری و با ارتباطی اندک با سایر فعالیت‌های سازمان در جریان باشد. در بهترین حالت نقش این معاونت در آموزش و آگاهی بخشی در خصوص رفتارهای شهروندی تعریف شده است و کار ویژه اصلی آن در نسبت با سایر فعالیت‌های سازمان تعریف می‌شود. یکی از شیوه‌های تغییر این روبه و ایجاد رابطه نزدیک‌تر با سایر حوزه‌های فعالیت، ایفای نقش مرزی میان جامعه اعم از نهادهای مدنی، نخبگان و عموم شهروندان با شهرداری است. در طی سال‌های اخیر بر اساس مأموریت ارزیابی تأمین اجتماعی و فرهنگی پروژه‌های توسعه‌ای این معاونت تا حدی به این نقش نزدیک شده است. این مطالعات از آنجاکه صدای ساکنان را در مورد یک اقدام مداخله‌ای بازتاب می‌دهند مجرای برای طرح دیدگاه‌های عمومی در مورد طرح‌های شهری هستند. البته به جهت نواقص قانونی و نتیجتاً نقش محدود این مطالعات در فرایند تصمیم‌گیری، معاونت اجتماعی و فرهنگی تاکنون نتوانسته به نهادی واسط میان جامعه و شهرداری بدل شود. تجربه مشارکت اجتماعی از طریق نهاد شورایی و مدیریت محله نیز که می‌توانست با افزایش واقعی قدرت مردم برای اداره و تولید شهر منجر شود عملاً به بی‌راهه رفته و نتوانست انتظارات اولیه را محقق کند. علیرغم همه این تجربه‌های ناموفق، درس‌های گذشته می‌تواند چراغ راه آینده برای تعریف دقیق این نقش باشد. توجه جدی به پیامدهای اجتماعی و فرهنگی طرح‌ها و سیاست‌های شهری و تدوین سازوکار روشن برای جلب همکاری نهادهای مدنی و مردمی و مشارکت عمومی شهروندان می‌تواند نقطه قوت معاونت برای کمک به اتخاذ تصمیم‌های درست برای کل مجموعه شهرداری تهران باشد.

۶-۳- ضرورت بازنگری در سیاست فرهنگی در حوزه رویدادهای مناسبتی و آیینی

شهرداری تهران در سال‌های اخیر در حوزه فعالیت فرهنگی، مناسبتی و آیینی مجموعه‌ای از نقش گوناگون ایفا کرده است. گستره این فعالیت‌ها از کمک مالی مستقیم به نهادهای مذهبی و مدنی و نقش کارفرمایی تا فعالیت‌های پشتیبانی و خدمات زیرساختی را در برمی‌گرفته است. در زمان اجرای برنامه دوم و در قالب وظیفه «گسترش فرهنگ دینی، ملی و ارزش‌های انقلاب اسلامی» پرداخت مستقیم پول در مبالغ قابل‌توجه به برخی هیئت‌های مذهبی خاص رسانه‌ای شده است. نقش کارفرمایی (استخدام پیمانکار و برگزاری یک مراسم با استخدام برگزارکنندگان) نیز نمونه‌ای متداول از برگزاری مراسم‌ها و رویدادها در مناسبت‌های مختلف در سطح شهر بوده است. شفاف نبودن این دودسته از اقدامات سبب شده شائبه بهره‌برداری سیاسی و اقتصادی نهادهای خاص از بودجه شهرداری تهران قوت گیرد. رصد شبکه‌های اجتماعی نشان می‌دهد افکار عمومی در شهر تهران نسبت به مناسبات غیر شفاف سیاسی و اقتصادی در این حوزه فرهنگ حساس بوده و خواهان شفافیت در نحوه هزینه‌کرد منابع شهرداری است. نحوه انتخاب نهادهای مردمی و مدنی برای حمایت مالی معمولاً شفاف نبوده و همواره این انتقاد وجود داشته که تنها گروهی محدود از امکانات شهرداری به‌طور ویژه منتفع می‌شوند. انتقاد مهم دیگر این بوده است که اساساً ورود شهرداری تهران به حوزه برگزاری مراسم‌ها و آیین‌ها که به‌طور تاریخی به‌صورت مردمی برگزار می‌شوند نه اقدامی صحیح است و نه در حوزه وظایف و مأموریت‌های شهرداری قرار دارد.

طبیعی است تداوم این مناسبات اقتصادی در طی چندین سال گذشته و بهره‌گیری از منابع مالی شهرداری در دریافت بودجه مستقیم و همچنین روابط اقتصادی و مالی حاصل از فعالیت‌های کارفرمایی، شبکه‌ای از منافع اقتصادی و گروه‌های ذی‌نفع را به وجود آورده است و گسستن یک‌باره آن برای شهرداری بدون هزینه نخواهد بود. به‌علاوه درهم‌تنیده شدن این روابط اقتصادی با منافع سیاسی، موقعیت را دشوارتر می‌کند. فعالیت‌های شهرداری تهران در چارچوب محیط گسترده‌تر سیاسی و در نسبت با سایر دستگاه‌های دولتی و حاکمیتی باید موردتوجه قرار گیرد. انتظار بسیاری نهادهای حاکمیتی از شهرداری تهران در سال‌های اخیر ورود محتوایی در چارچوب اهداف و سیاست‌های کلان فرهنگی به‌مثابه یک‌نهاد حاکمیتی بوده است. بخشی از

فعالیت شهرداری طبیعتاً پاسخ به انتظاری است که سایر نهادهای حاکمیتی از شهرداری داشته‌اند. به‌علاوه پاسخ به این درخواست، تضمینی سیاسی برای موقعیت مدیران شهری بوده است.

سیاست‌گذاری فرهنگی و آیینی در تهران نیازمند تغییر بنیادین در اهداف، رویه‌ها و البته نیروهای مشارکت‌کننده در برنامه‌های فرهنگی است. در برابر شیوه گذشته شهرداری تهران در نحوه ورود به فعالیت‌های آیینی و مناسبتی، رویکرد جدید بر نقش تسهیل‌کنندگی و بسترسازی شهرداری به‌جای مداخله مستقیم و فعالیت کارفرمایی تأکید دارد. در این رویکرد، شهر مجموعه‌ای از گروه‌های متنوع با اشکال گوناگون برگزاری آیین‌ها و مراسم‌های مختلف ملی و محلی است. نقش شهرداری تهران فراهم آوردن فرصت برای برگزاری این رویدادها و کمک به تقویت تنوع و تکثر با حفظ اصل مردمی بودن رویدادهاست. در رویکرد جدید آنچه تقویت‌کننده انسجام اجتماعی و تعلق خاطر به محیط شهری است مردمی بودن آیین‌ها و مراسم‌های مختلف و حفظ تنوع و تکثر است. مشارکت نهادهای مدنی و مردمی در رویدادهای فرهنگی مسیری است که برنامه سوم برای خروج از الگوی غالب در برنامه دوم پیش‌بینی کرده است. البته تدوین سازوکار مشخص برای واگذاری فعالیت‌ها به نهادهای مردمی برای جلوگیری از تبدیل کردن آن‌ها به پیمانکار ضروری است.

۴-۶- سیاست اجتماعی شهری و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر

گسترش مسائل اجتماعی شهر تهران در دو دهه اخیر سبب شده شهرداری تهران در این حوزه وارد شود. اگرچه طبق قانون تنها مسئولیت‌هایی محدود بر عهده شهرداری قرار دارد اما رشد بی‌سابقه این مسائل سبب شده فراتر از وظایف قانونی در این بخش فعالیت صورت گیرد. در برنامه دوم به موضوعات مختلفی در این حوزه مانند ساخت و تجهیز سرپناه برای بی‌خانمانان، توانمندسازی زنان سرپرست خانوار، خدمات‌رسانی به کودکان آسیب‌دیده، توانمندسازی معتادان بهبودیافته و مانند آن پرداخته شده است. نتیجه این برنامه احداث و تجهیز مددسراها، مراکز کوثر، مراکز بهاران، مراکز پرتو، بازارچه‌های خوداشتغالی و امثال آن است که توانسته بخشی از مسائل شهر را پوشش دهد. بازنگری در نحوه مداخله شهرداری در خصوص پدیده‌های بالا مستلزم تغییرات پارادایمی در نگرش به مسائل اجتماعی در چارچوبی واقع‌بینانه و متناسب به وضعیت

کلان کشور و ظرفیت‌های شهرداری و شهر است. برنامه سوم بر لزوم تغییر رویکرد از طرد اجتماعی به پذیرش اجتماعی تأکید دارد. در نگرش امنیتی-پزشکی به مسائل اجتماعی، برخی پدیده‌های اجتماعی مانند بیخانمانی، تکدیگری و ... به‌مثابه بیماری شهر نگاه می‌شوند و در نتیجه هدف از مداخله، حذف آنان از شهر و بازگرداندن «سلامت» شهر است. در مقابل در نگاه مبتنی بر پذیرش اجتماعی از حق این گروه‌ها بر شهر سخن گفته می‌شود و به‌جای صحبت از «پاک‌سازی» شهر از آن‌ها، از ارائه خدمات اولیه همچون سرپناه یا غذا صحبت می‌شود. در این تلقی، این گروه‌ها نیز حق‌دارند به‌عنوان بخشی از جمعیت شهر از منابع شهر بهره‌مند شوند. هدف از ارائه خدمات به این جمعیت، تلاش برای کاهش زمینه جرائم خشن و همچنین کاستن از تنش میان این گروه‌ها و ساکنان محلی است.

در وضعیت امروز که مشکلات مالی گریبانگیر شهرداری است و مسائل اجتماعی نیز به سبب وضعیت کلان کشور در سطح شهر رو به گسترش است، تصمیم‌گیری در خصوص نحوه مداخله شهرداری در این حوزه باید سنجیده و با رعایت جوانب مختلف در سطح ملی و محلی باشد. اصلاح در سیاست‌ها و برنامه‌های شهرداری تهران در حوزه مسائل اجتماعی ضروری است اما این اصلاح به‌جای توقف بر دوراهی مداخله یا عدم‌مداخله، باید ناظر به «چگونگی» مداخله باشد تا ضمن تعیین مجموعه محدودی از پدیده‌ها، توان شهرداری بر مدیریت آن‌ها متمرکز شود. در بین مسائل اجتماعی کلی کشور، موضوعاتی نظیر طلاق، اعتیاد یا مفاسد اخلاقی عموماً ارتباطی به شرح وظایف شهرداری تهران ندارد و شهرداری می‌تواند تا حد زیادی خود را از این موضوعات خارج کند. در مقابل پدیده‌هایی چون بی‌خانمانی، تکدیگری، کار کودکان و حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی می‌تواند نقطه اصلی تمرکز اقدامات باشد. مسائل اجتماعی تهران روندی افزایشی خواهد داشت. آمادگی برای مدیریت این وضعیت علیرغم عدم همکاری سایر نهادها یا تعارض در جهت‌گیری کلی شهرداری و دیگر دستگاه‌ها امری ضروری است. استفاده از ظرفیت نهادهای مردمی، هیئت‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد کلید تحول در این بخش، کاهش فشار مالی بر منابع شهرداری و جلب همکاری و مشارکت اجتماعی مردم برای مواجهه با مسائل روزافزون شهری است. بدینی این نهادها به شهرداری و فقدان سازوکار مشخص برای همکاری مشترک موانع اصلی تحقق این هدف بشمار می‌آیند.

۵-۶- بازنگری در الگوی مدیریت زیرساخت‌ها و فضاهای اجتماعی، فرهنگی و ورزشی

سرمایه‌گذاری در حوزه اجتماعی و فرهنگی سبب شده امروز شهرداری تهران مجموعه متنوعی از فضاهای اجتماعی، فرهنگی و ورزشی را در اختیار داشته باشد (نگاه کنید به جدول ۸). آنچه امروز مسئله‌ساز شده، شیوه مدیریت و اداره این واحدها و نحوه واگذاری آن‌هاست. بسیاری از فضای اجتماعی، فرهنگی و ورزشی کنونی شهرداری تهران در طی سال‌های گذشته با ایده افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه برون‌سپاری شده و به پیمانکار واگذار شده است. درحالی‌که شهرداری تهران با مشکل مازاد نیروی انسانی مواجه است و بخش مهمی از هزینه‌های جاری آن پرداخت دستمزد به کارکنانی است که استفاده‌ای از توان و ظرفیت آن‌ها نمی‌شود برون‌سپاری اداره مجموعه‌های متعلق به شهرداری منطقی به نظر نمی‌رسد. استفاده مؤثر از کارکنان شهرداری تهران در حوزه‌های برون‌سپاری شده می‌تواند منافع شهرداری را حفظ کند. شواهد موجود نشان می‌دهد برون‌سپاری‌ها اگرچه باهدف کاهش هزینه و بهبود خدمات صورت پذیرفته اما در موارد متعدد قراردادهای به شکلی تنظیم شده‌اند که نه‌تنها منافع شهرداری تهران تأمین نمی‌شود بلکه در خدمت منافع تجاری گروهی از پیمانکاران است. واگذاری‌هایی که بعضاً به‌صورت غیر شفاف صورت گرفته و عملاً منابع عمومی را برای کسب سود در اختیار گروهی خاص قرار داده است. به‌عنوان نمونه در زیرساخت‌های مربوط به زنان، برخی از مناطق کل زیرساخت‌های مجموعه را به یک بهره‌بردار واگذار کرده و یا در نظر دارند به یک پیمانکار واگذار کنند. امری که کاملاً مغایر با دستورالعمل‌های ابلاغی معاونت امور اجتماعی و فرهنگی است. فضاهای خدمات موجود در مجموعه‌های شهربانو و بوستان‌های بانوان ازجمله فضاهای ورزشی، مزون، آتلیه، خانه کودک، کتابخانه‌ها، فضاهای آموزشی و تفریحی و... کاملاً تخصصی‌اند و نیاز است هر یک از فضاها توسط بهره‌برداران باتجربه و باسابقه در همان حوزه کاری، راه‌اندازی شود تا موجب افزایش کیفیت خدمات تخصصی به بانوان شهروند در مجموعه شود. ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که در صورت واگذاری کل مجموعه به یک بهره‌بردار، در زمان پایان قرارداد و یا در صورت ایجاد اختلافات داخلی (اختلاف داخلی بین بهره‌برداران واحدها و بهره‌بردار اصلی و یا اختلاف بهره‌بردار با شهرداری) تعطیلی کل مجموعه را به همراه

خواهد داشت. در زیرساخت‌های مربوط به خدمات اجتماعی مانند مددسرا نیز الگوی غالب استخدام پیمانکار است. استفاده از ظرفیت کار داوطلبانه و نهادهای مدنی و مردمی می‌تواند تحولی در شیوه اداره این مراکز خدماتی باشد. از نظر واگذاری و شیوه مدیریت یکی از بحث‌برانگیزترین اماکن متعلق به شهرداری سراهای محله است. این ساختمان‌ها در بسیاری از موارد بدون انعقاد هیچگونه قرارداد حقوقی حساب شده، در اختیار مدیران محلات جهت بهره‌برداری قرار گرفته و در برخی موارد سوءاستفاده شورایاران، اعضای هیئت‌امنا و مدیران محلات را به همراه داشته است. در مواردی هم واگذاری مطابق قرارداد واگذاری فضاها و اماکن فرهنگی، اجتماعی، ورزشی شهرداری تهران صورت گرفته است. مشکل در شیوه مدیریت سراهای محله، ابهام در جایگاه و شخصیت حقوقی سرای محلات ماست. سرای محلات در عین اینکه شخصیت حقوقی مستقلی ندارند، وابسته به شهرداری نیز محسوب نمی‌شوند. در نتیجه برخی بانک‌ها حساب‌های سرای محلات را مسدود کرده و دسته‌چک صادر نمی‌کنند. معایب این امر ایجاد حساب‌های شخصی توسط مدیران محلات و سوءاستفاده‌های مالی از درآمد سرای محلات است. به دلیل وجود خلأ قانونی، مرجع مشخصی برای رسیدگی به تخلفات صورت گرفته در سراهای محلات وجود ندارد. به‌علاوه در دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های موجود، سازوکاری برای پیگیری جبران خسارت، پیش‌بینی نشده است. دلیل عدم پیش‌بینی سازوکار قانونی مناسب قابل‌اجرا در زمینه پرداخت حق بیمه و سایر حقوق افراد فعال در سرای محلات، شکایات متعددی با موضوعات حق بیمه و حقوق معوقه به طرفیت سرای محلات و شهرداری‌های مناطق، در مراجع قضایی و سازمان بیمه تأمین اجتماعی مطرح شده است (مبلغ نهایی محکومیت‌ها عددی بالغ بر ۲۷ میلیارد ریال است). در مواردی که حساب سرای محلات خالی بوده، این مبالغ از حساب شهرداری‌های مناطق برداشت شده است. پیش‌بینی می‌شود این روند با توجه به افزایش شکایات و افزایش محکومیت‌ها تشدید شود. با توجه به منافع شکل گرفته در سنوات گذشته، تغییر الگوی اداره این سراها نیز آسان نیست و همواره با مقاومت ذی‌نفعان مواجه است. تغییر در این الگو ازجمله مواردی است که در قالب نظام‌نامه مشارکت اجتماعی در سال اول برنامه سوم شهر تهران باید آغاز شود.

ردیف	اماکن	تعداد	ردیف	اماکن	تعداد	ردیف	اماکن	تعداد				
۱	مراکز مذهبی	مسجد	۲۰۰	۲۶	سلامت	فرآموز	۱۱	۱۵	چمن مصنوعی	۵۶۰		
		دارالقرآن فعال (شهرداری)	۱۲	۲۷			خدمات اجتماعی و رفاهی	کارآفرینی	۱۵	۱۶	زمین چمن طبیعی	۹
		خانه قرآن	۳۵۴	۲۸				گرمخانه و مدرسا	۱۸	۱۷	آسفالت و خاکی	۲۲۳
		نمازخانه (شهرداری)	۳۳۰	۲۹				همراه‌سرا	۲	۱۸	مجموعه ورزشی چندمنظوره	۲۸۴
۵	مراکز تفریحی	پردیس سینما	۵	۳۰	مراکز ویژه بانوان	پارک‌های ویژه بانوان		۲	۱۹	مجموعه ورزشی آبی	۸۲	
		پردیس تئاتر	۱	۳۱			سامانه ساماندهی کارگران فصلی	۵	۲۰	پیست	۴۷	
		سرای محله	۳۳۰	۳۲			مراکز پرتو	۱۹	۲۱	زورخانه	۱۸	
		فرهنگسرا	۳۵	۳۳			پایگاه خدمات اجتماعی	۱۲	۲۲	مانژ سواری	۳	
۹	مراکز فرهنگی	خانه فرهنگ	۶۹	۳۴	مراکز ویژه بانوان	شهربانان	۱۰	۲۳	ایستگاه دوچرخه	۳۰۰		
موزه و خانه موزه		۱۴	۳۵	شهربانان			۲۲	۲۴	مجموعه ورزشی معلولان و جانبازان	۴		
نگارخانه		۲۷	۳۶	پارک‌های ویژه بانوان			۴	۲۵	مجموعه ورزشی الزهرا	۵۴		
خانه کاریکاتور		۱	۳۷	شهر دخت			۱					
۱۳		باغ کتاب	۱	۳۸		مراکز مهارت‌آموزی کوثر	۸					
کتابخانه		۱۰۶	۳۹	۵۷								

جدول ۹- زیرساخت‌های موجود اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران

۶-۶- لزوم توسعه زیرساخت‌های ورزشی و چالش‌های پیش رو

شهرداری تهران امروز یکی از نهادهای اصلی تأمین خدمات ورزشی در سطح شهر است. در حال حاضر طیف متنوعی از شهروندان خصوصاً در مناطق کم برخوردار شهر از این خدمات استفاده می‌کنند. این بخش از خدمت شهرداری اگرچه یکی از مزیت‌های اصلی سازمان در عرصه شهر است اما تداوم، حفظ کیفیت و ارتقای خدمات در آن با چالش‌هایی جدی نیز روبه‌روست. در حال حاضر به سبب استخدام بیش از ۳۰۰۰ نفر در سازمان، افزایش ۳۰ درصدی دستمزدها در سال ۱۳۹۷ و شیوه اداره اماکن ورزشی و اجرای برنامه‌ها بخش اصلی اعتبارات سازمان ورزش صرف پرداخت دستمزد نیروی انسانی می‌شود. مدیریت و واگذاری اماکن، محدود بودن اعتبارات ورزش همگانی و همچنین پایین بودن تعرفه خدمات برای تسهیل امکان استفاده مردم از خدمات سبب شده از نظر اقتصادی این سازمان در شرایط مناسبی قرار نداشته باشد. مستهلک شدن مجموعه‌های ورزشی به دلیل عمر بالای ده سال کیفیت ارائه خدمات در این واحدها را تهدید می‌کند و هزینه نگهداشت این فضاها هرساله افزایش می‌یابد. خدمات ورزشی ازجمله مواردی است که لزوم هزینه بخش عمومی برای تضمین دسترسی همه آحاد جامعه امری ضروری است و وضعیت نامناسب مالی این سازمان نباید این حق عمومی را در قالب رویکردهایی که به نام بهره‌وری و مدیریت بحران به دنبال برون‌سپاری و کسب منافع تجاری در این امر هستند تضییع کند.

برون‌سپاری بخش اعظم فعالیت‌ها در حوزه ورزش درحالی‌که این سازمان با پدیده مازاد نیروی انسانی روبه‌روست ازجمله مسائل قابل‌تأمل در مورد شیوه مدیریت ورزش در شهرداری تهران است. مسئله مهم دیگر در حوزه ورزش شهرداری تهران عدم تحویل مدیریت بسیاری از اماکن ورزشی به سازمان ورزش است. شهرداری مناطق اماکن ورزشی را امتیاز خود محسوب می‌کنند و علیرغم الزام قانونی در برابر تحویل همه فضاهای ورزشی به سازمان مقاومت می‌کنند. این تعدد در مراجع مدیریت فضاهای ورزشی خود عامل خلل در مدیریت یکپارچه در این بخش است.

در این شرایط هدف کلان افزایش دسترسی گروه‌های کم‌برخوردار از امکانات ورزشی در شهر تهران با موانع اساسی روبه‌رو است. در حال حاضر ۵۳ سوله بحران در سطح شهر به‌عنوان فضای ورزشی زنان در حال استفاده است که با توجه به لزوم تحویل آن‌ها به سازمان مدیریت بحران در این بخش شهرداری با کاهش فراوان فضا روبه‌رو خواهد بود. محدودیت‌های مالی شهرداری در حال حاضر نیز جایگزین این فضاها را دشوار میکند اما با توجه به اهمیت ورزش و لزوم بهره‌مندی زنان از مجموعه‌های ورزشی چندمنظوره ضروری است احداث این واحدها در دستور کار شهرداری در سنوات آتی قرار گیرد. ساخت و توسعه فضاهای ورزشی نیازمند طرح آمایش ورزشی شهر تهران و برنامه‌ای جامع در جهت توزیع عادلانه این امکانات است. به‌علاوه با اجرایی شدن قانون جامع حمایت از معلولان شهرداری‌ها موظف به تأمین رایگان خدمات ورزشی برای معلولان خواهند بود. لذا علاوه بر لزوم مناسب‌سازی این اماکن برای استفاده معلولان، باید پیامدهای اجرایی شدن این قانون و نحوه تأمین خدمات برای این گروه مشخص و زمینه‌های لازم فراهم شود.

۷. راهبردها، سیاست‌ها، اقدامات اجرایی و احکام برنامه سوم

راهبرد ۱: گسترش فضاهای عمومی شهری با محوریت خانواده سیاست‌ها:

- اولویت‌بخشی به اعتلای جایگاه خانواده در برنامه‌ریزی‌های اجتماعی و فرهنگی
- تقویت فضاهای عمومی رویداد مدار

اقدامات اجرایی:

- طراحی و ایجاد و گسترش فضاهای تعامل اجتماعی در عرصه عمومی شهر با رویکرد افزایش تعاملات خانوادگی (ماده ۷۳)
- تهیه لایحه جامع توانمندسازی زنان سرپرست خانوار (ماده ۷۳)

راهبرد ۲: تقویت هویت ایرانی- اسلامی و ارزش‌های انقلابی و روحیه ایثارگری سیاست‌ها:

- حمایت از توسعه و ترویج فعالیت‌های قرآنی، فرهنگ ایثار و شهادت (ماده ۷۷)

اقدامات اجرایی:

- ارزیابی برنامه‌ها و آموزش‌های فرهنگی- مذهبی؛ (ماده ۷۷)
- مطالعات و اقدامات لازم به‌منظور حفظ و برجسته‌سازی منابع و ارزش‌های فرهنگی اجتماعی خرد و کلانشهر؛ (ماده ۷۸)
- نقش‌آفرینی در راستای رونق بخشی جشنواره‌ها و مناسبت‌های ملی، آیینی و جهانی؛ (ماده ۷۸)
- کمک به توسعه سرانه فضاهای فرهنگی و هنری شهر باهدف حمایت و کمک به شکل‌گیری خوشه‌ها و راسته‌های فرهنگی؛ (ماده ۷۸)
- تنظیم و ارائه لایحه «برنامه عملیاتی ارتقاء نشاط اجتماعی». (ماده ۷۷)

راهبرد ۳: پذیرش اجتماعی گروه‌های طردشده و آسیب‌پذیر سیاست‌ها:

- اولویت‌دهی به گروه‌های اجتماعی با نیازهای خاص در ارائه خدمات اجتماعی و فرهنگی؛
- تغییر رویکرد از طرد به پذیرش اجتماعی در خصوص شهروندان آسیب‌دیده و در معرض آسیب.

اقدامات اجرایی:

- مشارکت در ایجاد، توسعه و تجهیز مراکز ارائه خدمات اجتماعی؛ (ماده ۶۹)
- شناسایی و بهسازی فضاهای بی‌دفاع شهری، نقاط کور و ناامن؛ (ماده ۶۹)
- استفاده از ظرفیت سمن‌ها در اداره مراکز خدمات اجتماعی. (ماده ۶۹)

راهبرد ۴: ارتقاء عدالت اجتماعی در شهر و برخورداری عادلانه از فضاهای عمومی سیاست‌ها:

- اولویت‌دهی به گروه‌های اجتماعی با نیازهای خاص در ارائه خدمات اجتماعی و فرهنگی؛
- دستیابی به استانداردهای شهر دوستدار کودک.

اقدامات اجرایی:

- طراحی سازوکارهای اعمال تبعیض مثبت در تأمین سرانه‌های اجتماعی، فرهنگی و ورزشی محله‌های شهری با اولویت مناطق کم‌برخوردار؛ (ماده ۷۶)
- بسترسازی و برنامه‌ریزی توسعه کمی و کیفی و بهره‌مندی عادلانه از اماکن، فضاها و برنامه‌های ورزشی، تفریحی، رقابتی
- با لحاظ نمودن مؤلفه‌های سنی، جنسی، محله‌ای و افراد کم‌توان (سالمندان و توان‌یابان). (ماده ۷۶)

راهبرد ۵: ارتقاء مشارکت شهروندان در مدیریت شهری سیاست‌ها:

- بهره‌مندی از مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و اجتماع‌محور در تقویت هویت‌های محله‌ای؛
- ارتقاء جایگاه زنان و افزایش میزان مشارکت اجتماعی زنان در مدیریت شهری؛
- بهره‌مندی از ظرفیت سازمان مردم‌نهاد در حوزه تصمیم‌سازی، برنامه‌ریزی و اجرا.

اقدامات اجرایی:

- تهیه و تدوین لایحه نظام‌مند مشارکت محله‌ای شهروندان در مدیریت شهری؛ (ماده ۶۵)
- افزایش مشارکت شهروندان در ترویج ورزش همگانی. (ماده ۸۰)

راهبرد ۶: تقویت آموزش‌های شهروندی و افزایش حساسیت شهروندان نسبت به مسائل شهری

سیاست‌ها:

• بازنگری در حوزه آموزش شهروندی در تمامی زمینه‌ها

اقدامات اجرایی:

• بازنگری سند راهبردی آموزش شهروندی موجود؛ (ماده ۷۱)

• تدوین لایحه «سند جامع آموزش شهروندی». (ماده ۷۱)

راهبرد ۷: ارتقاء امنیت شهری برای زنان

سیاست‌ها:

• تأمین حق دسترسی و برخورداری از امکانات و خدمات شهری و تسهیل

حضور زنان در فضاهای عمومی و توانمندسازی آن‌ها

اقدامات اجرایی:

• شناسایی و بهسازی فضاهای بی‌دفاع شهری، نقاط کور و ناامن. (ماده ۶۹)

راهبرد ۸: بهره‌مندی از یافته‌های مبتنی بر نیازسنجی و اولویت‌های شهروندان در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی

سیاست‌ها:

• اولویت‌دهی به گروه‌های اجتماعی با نیازهای خاص در ارائه خدمات اجتماعی و فرهنگی؛

• پایش دائمی میزان بهره‌مندی و سنجش رضایتمندی شهروندان از خدمات فرهنگی اجتماعی و پایش پیامدهای مداخلات شهرداری.

اقدامات اجرایی:

• سنجش رضایتمندی شهروندان از عملکرد مدیریت شهری؛ (ماده ۶۷)

• سنجش طرح عدالت در شهر؛ (ماده ۶۷)

• اجرای پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های شهروندان تهران؛ (ماده ۶۷)

• ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی سیاست‌ها و طرح‌های شهری؛ (ماده ۶۷)

• تهیه و تدوین چارچوب پیامدسنجی نظام‌مند از فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی شهرداری. (ماده ۶۷)

راهبرد ۹: ارتقاء سلامت شهری با تأکید بر شاخص‌های شهر و شهروند سالم سیاست‌ها:

• توسعه محیط‌های حامی سلامت و هوشمندسازی برنامه‌های سلامت شهری؛

• هم‌افزایی، حمایت یابی و جریان سازی نهادی در حوزه سلامت؛

• مسئولیت‌پذیر کردن نهاد شهرداری در قبال سلامت شهروندان.

اقدامات اجرایی:

• تهیه و تدوین برنامه عملیاتی و شاخص‌های سلامت شهری؛ (ماده ۶۸)

• همکاری در استقرار نظام خدمات جامع سلامت شهری؛ (ماده ۶۸)

• ایجاد سازوکار اجرایی جهت نیازسنجی و نظرسنجی از شهروندان با تأکید

بر سالمندان و گروه‌های خاص (معلولان، کودک و مادر)؛ (ماده ۶۸)

• طراحی و ایجاد سازوکار رصد شاخص‌های مؤثر بر سلامت شهر؛ (ماده ۶۸)

• پایش مستمر شاخص‌های سلامت روان؛ (ماده ۶۸)

• احصاء اطلاعات دموگرافیک مرتبط با وضعیت سلامت شهروندان. (ماده ۶۸)

۸. شاخص‌های سطح اول، سطح دوم و سطح سوم

پایش شاخص‌های تأثیر، دستاورد و عملکرد از مهمترین اجزای پیاده سازی موفق برنامه توسعه شهر تهران است؛ زیرا نتیجه تمهیدات و تلاش های انجام شده در مرحله تدوین، طرح ریزی و اجرای برنامه، نهایتاً در مرحله پایش و اندازه گیری شاخص‌ها مشخص می شود و معیار دست‌اندرکاران برای تصحیح اقدامات در طول برنامه خواهد بود. نظام پایش برنامه باید کارآ باشد، در راستای سنجش تحقق احکام تنظیم شود و ارتباط مؤثری با شهرداری، شورای شهر، دستگاه های همکار و شهروندان برقرار نماید. به دلیل اهمیت این موضوع باید اهداف و شاخص‌ها، کمی و قابل اندازه گیری بوده و تعریف دقیقی از آن‌ها به عمل آید. امکان تجزیه و تحلیل اثرات اقدامات انجام شده در طول برنامه، شناخت نقاط قوت و ضعف در اجرا، هدایت منابع برای رفع اشکالات اساسی و بهبود مستمر عملکردها از مهمترین دستاوردهای یک نظام پایش کارا است. در تدوین نظام پایش برنامه سوم توسعه شهر تهران، با توجه به مسائل کلیدی مطرح شده توسط شورای شهر تهران، اسناد پشتیبان تدوین برنامه و احکام مصوب و با عنایت به ضرورت ارتباط موثر با ذینفعان موفقیت برنامه توسعه شهر تهران، شاخص‌های پایش در سه سطح شاخص‌های اثر و تأثیر، دستاورد و کنترل خروجی ها با هدف سنجش اثربخشی اقدامات شهرداری تهران و بعضاً سایر ارگان های ذینفع در اداره شهر (سطح اول) و شاخص‌های کلیدی عملکرد با هدف سنجش خروجی ها و دستاوردهای فعالیت های برنامه ای (سطح دوم و سوم) تنظیم شده است. در انتخاب شاخص‌های سطح اول برای راهبردهای تبیین شده ذیل ماموریت اجتماعی و فرهنگی ویژگی هایی هم چون سنجش پذیری، گستره شهری (فرابخشی و فرا دستگاهی)، محدود بودن و پویایی مورد توجه بوده است و بر این مبنا شاخص در حوزه اثر و تأثیر (سطح اول) مورد توجه قرار گرفته است. علاوه بر این در راستای تکمیل، کنترل و ارزیابی پیشرفت در تحقق احکام برنامه، تعداد قابل توجهی شاخص سطح دوم و سوم نیز بر اساس حوزه های اجرایی معاونت اجتماعی و فرهنگی تدوین گردیده است که بخشی از آن ها در راستای سنجش دستاوردها و خروجی های اقدامات مبتنی بر احکام شهرداری تهران در تحقق شاخص‌های سطح اثر و تأثیر قابلیت استفاده داشته و بخشی دیگر، سایر اقدامات برنامه ای را پوشش داده و الزاماً دارای شاخص سطح اثر و تأثیر نمی‌باشند.

روشن است که موفقیت شهرداری تهران در پیشبرد برنامه‌ها و بهبود شاخص‌های معین شده وابسته به همکاری سایر دستگاه های اجرایی در چارچوب قوانین و مقررات مشخص شده در این برنامه و قوانین عمومی و جاری کشور است.

چشم‌انداز	اولویت و مسئله کلیدی	شاخص سطح اول
تهران؛ شهری با اصالت و هویت ایرانی -اسلامی	سلامت اجتماعی، سبک زندگی و بهداشت روان	افزایش پایداری اجتماعی و فرهنگی
تهران؛ شهری پایدار و منسجم با ساختاری مناسب برای سکونت، فعالیت و فراغت		

جدول (۱۰) شاخص‌های سطح اول حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی در برنامه سوم شهر تهران

شاخص سطح دوم	سال ۱۳۹۷	سال ۱۴۰۲
نرخ مشارکت اجتماعی در مدیریت شهری	-	-
نرخ کاهش طرد اجتماعی	-	-
نرخ ارتقاء آموزش‌های شهروندی	-	-
نرخ رضایت شهروندان از برنامه‌ها و خدمات اجتماعی، فرهنگی و ورزشی	-	-
افزایش احساس امنیت در زنان	-	-
نرخ رشد مخاطبان برنامه‌های اجتماعی، فرهنگی، ورزشی و گردشگری	-	-
نرخ رشد سلامت شهری	-	-

*مطابق مفاد ماده ۶۷ برنامه سوم، پیش‌بینی وضع موجود شاخص‌های سطح دوم در سال اول برنامه انجام می‌گیرد.

جدول (۱۱) شاخص‌های سطح دوم حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی در برنامه سوم شهر تهران

ردیف	عنوان شاخص	واحد	تعریف	وضع موجود (انتهای ۹۷)	هدف کمی				
					۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲
۱	نرخ رضایتمندی شهروندان از خدمات سرای محلات	درصد	نرخ تغییر میزان رضایت‌مندی شهروندان از خدمات سرای محلات از طریق پرسشنامه در هر سال	-	-	۳	۳	۳	۳
۲	نرخ شناخت شهروندان از سرای محلات	درصد	نرخ تغییر میزان شناخت شهروندان از سرای محلات از طریق پرسشنامه در هر سال	-	-	۳	۳	۳	۳
۳	ایجاد و توسعه فضاهای شهری دارای پتانسیل زیست‌شبانه	تعداد	تعداد نقاط محیا شده برای زیست‌شبانه در هر سال	۰	۰	۲	۴	۷	۱۰
۴	توسعه و تجهیز مراکز فرآموز	تعداد	تعداد مراکز فرآموز مورد بهره‌برداری در هر سال	۱۱	۲۲	۰	۰	۰	۰
۵	توسعه و راه‌اندازی مراکز و مجتمع‌های فرهنگ، ورزشی و اجتماعی ویژه سالمندان	تعداد	تعداد مراکز ویژه مورد بهره‌برداری در هر سال	۰	۲	۵	۵	۵	۵
۶	ایجاد و توسعه ساخت دهکده سلامت	تعداد	تعداد دهکده سلامت مورد بهره‌برداری در هر سال	۰	۱	۱	۱	۱	۱
۷	ایجاد و توسعه محیط حامی سلامت	تعداد	تعداد محیط‌های حامی سلامت ایجادشده و مورد بهره‌برداری در هر سال	۰	-	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲
۸	نرخ مشارکت انجمن‌های علمی، کانون‌های اجتماع‌محور و سمن‌ها در اجرای برنامه‌های حوزه سلامت	درصد	نرخ افزایش تعداد سمن‌های مشارکت‌کننده در برنامه‌های سلامت به‌کل برنامه‌های حوزه سلامت در هر سال	۱۰	۱۲	۱۴	۱۶	۱۸	۲۰
۹	میزان خدمات گیرندگان خدمات حوزه سلامت در سال	نفر	تعداد خدمات‌گیرندگان حوزه سلامت در هر سال	۱.۰۰۰.۰۰۰	۱۰۰.۰۰۰	۱۰۰.۰۰۰	۱۰۰.۰۰۰	۱۰۰.۰۰۰	۱۰۰.۰۰۰
۱۰	نرخ رضایت از خدمات خانه سلامت	درصد	نرخ تغییر میزان رضایت‌مندی شهروندان از طریق پرسشنامه در هر سال	۶۰	۳	۳	۳	۳	۳
۱۱	میزان استانداردسازی مددسرای منطقه‌ای	تعداد	تعداد مددسراهای استانداردشده در هر سال	۰	۸	۸	-	-	-
۱۲	ایجاد مددسرای استاندارد منطقه‌ای	تعداد	تعداد مددسراهای استاندارد ایجادشده منطقه‌ای در هر سال	-	-	-	۲	۲	۲
۱۳	ایجاد و توسعه احداث گرمخانه فرامنطقه‌ای	تعداد	تعداد مددسراهای استاندارد ایجادشده فرا منطقه‌ای در سال	۰	۲	۲	۱	-	-
۱۴	میزان توسعه مراکز بهاران فعال	تعداد	تعداد مرکز بهاران مورد بهره‌برداری در هر سال	۱۰	۱۳	۱۶	۱۹	۲۲	۲۲
۱۵	میزان توسعه مراکز پرتو فعال	تعداد	تعداد مرکز پرتو مورد بهره‌برداری در هر سال	۱۹	۲۴	۲۹	۳۴	۳۹	۴۴
۱۶	نرخ فعالیت‌های آموزش شهروندی غیرحضوری	درصد	نرخ افزایش فعالیت‌های آموزشی غیرحضوری در هر سال	-	۳	۵	۷	۹	۱۱
۱۷	مخاطبان آموزش شهروندی حضوری	نفر	تعداد مخاطبان فعالیت‌های آموزشی غیرحضوری در هر سال	-	۲۲۰.۰۰۰	۲۸۶.۰۰۰	۳۳۰.۰۰۰	۳۷۴.۰۰۰	۴۴۰.۰۰۰

جدول (۱-۱۲) شاخص‌های سطح سوم حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی در برنامه سوم شهر تهران

ردیف	عنوان شاخص	واحد	تعریف	وضع موجود (انتهای ۹۷)	هدف کمی				
					۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲
۱۸	میزان توسعه مراکز فعال شهریانو	تعداد	تعداد مراکز شهریانو مورد بهره‌برداری طی سال‌های برنامه	۲۲	۲۳	۲۵	۲۷	۲۷	۲۷
۱۹	میزان توسعه بوستان‌های بانوان	تعداد	تعداد بوستان بانوان مورد بهره‌برداری طی سال‌های برنامه	۴	۶	۸	۹	۹	۹
۲۰	ایجاد فضاهای تعاملی خانواده محور در مقیاس منطقه‌ای	تعداد	تعداد فضاهای تعاملی منطقه‌ای ایجادشده طی سال‌های برنامه	-	۲۲	۴۴	۶۶	۸۸	۱۱۰
۲۱	ایجاد فضاهای تعاملی خانواده محور در مقیاس فرامنطقه‌ای	تعداد	تعداد فضاهای تعاملی فرامنطقه‌ای ایجادشده طی سال‌های برنامه	-	۱	۳	۵	۷	۹
۲۲	میزان توسعه مراکز کوثر فعال	تعداد	تعداد مراکز کوثر مورد بهره‌برداری طی سال‌های برنامه	۵۷	۱۰۳	۱۵۳	۲۵۳	۲۹۵	۲۹۵
۲۳	میزان توسعه بازارچه‌های خوداشتغالی دائمی	تعداد	تعداد بازارچه‌های مورد بهره‌برداری طی سال‌های برنامه	۷	۱۵	۲۵	۳۵	۴۵	۵۲
۲۴	میزان توسعه بوستان‌های متناسب با استانداردهای شهر دوستدار کودک	تعداد	تعداد بوستان‌های متناسب با استانداردهای شهر دوستدار کودک مورد بهره‌برداری طی سال‌های برنامه	-	-	۲۲	۴۴	۶۶	۸۸
۲۵	میزان توسعه معابر متناسب با استانداردهای شهر دوستدار کودک	تعداد	تعداد معابر متناسب با استانداردهای شهر دوستدار کودک مورد بهره‌برداری طی سال‌های برنامه	-	-	۲۲	۴۴	۶۶	۸۸
۲۶	میزان توسعه احداث پاتوق بازی	تعداد	تعداد پاتوق بازی ایجادشده در هر سال	-	۵	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲۷	میزان توسعه رویدادهای کودکانه با مشارکت سمن‌ها	تعداد	تعداد رویداد انجام‌شده با مشارکت سمن‌ها در هر سال	-	۲۲	۴۴	۶۶	۸۸	۱۱۰
۲۸	میزان توسعه اجرای برنامه‌های خلاقیت محور برای کودکان	تعداد	تعداد برنامه خلاقیت محور انجام‌شده برای کودکان در هر سال	-	۲۲	۴۴	۶۶	۸۸	۱۱۰
۲۹	ایجاد و تجهیز موزه‌های تخصصی	مترمربع	مساحت موزه‌های تخصصی ایجاد و تجهیز شده طی سال‌های برنامه	۵,۰۰۰	۵,۰۰۰	۵,۰۰۰	۸,۰۰۰	۸,۰۰۰	۹,۰۰۰
۳۰	ایجاد سینماهای کوچک مقیاس (بلک باکس)	مترمربع	مساحت سینماهای ایجادشده در هر سال	۰	۴۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۲۰۰
۳۱	احداث یادمان‌های هنری و فرهنگی در میدان‌ها و بوستان‌ها	تعداد	تعداد یادمان‌های ایجادشده در هر سال	۰	۰	۲	۳	۱	۱

جدول (۱۲-۲) شاخص‌های سطح سوم حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی در برنامه سوم شهر تهران

ردیف	عنوان شاخص	واحد	تعریف	وضع موجود (انتهای ۹۷)	هدف کمی				
					۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲
۳۲	میزان حمایت از تشکلهای فعال در حوزه قرآن و معارف اسلامی	تعداد	تعداد تشکلهای حمایتشده در هرسال	-	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰
۳۳	میزان برگزاری نمایشگاه قرآنی و عرضه خدمات و محصولات قرآنی و مذهبی	تعداد	تعداد نمایشگاه برگزارشده در هرسال	-	۱	۱	۱	۱	۱
۳۴	مخاطبان برنامههای پاسداشت مناسبتهای مذهبی سال	نفر	تعداد مخاطبان برنامهها در هرسال	۸۰۰	۱.۰۰۰.۰۰۰	۱.۲۰۰.۰۰۰	۱.۴۰۰.۰۰۰	۱.۶۰۰.۰۰۰	۱.۸۰۰.۰۰۰
۳۵	مخاطبان برنامههای ترویج فرهنگ کتابخوانی	نفر	تعداد مخاطبان برنامهها در هرسال	۱۶۰	۳۲۰	۴۸۰	۶۴۰	۸۰۰	۹۶۰
۳۶	مخاطبان برنامههای فراگیر فراغتی تفریحی	نفر	تعداد مخاطبان برنامهها در سال	۸۰۰	۱.۰۰۰.۰۰۰	۱.۲۰۰.۰۰۰	۱.۴۰۰.۰۰۰	۱.۶۰۰.۰۰۰	۱.۸۰۰.۰۰۰
۳۷	میزان برگزاری یادواره، شبشعر و یادمان شهدای انقلاب اسلامی	تعداد	تعداد مراسم برگزارشده در هرسال	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰
۳۸	میزان برگزاری نمایشگاهها و ویژهبرنامههای هنری اقوام ایرانی در سال	تعداد	تعداد برنامههای برگزارشده در هرسال	۲	۴	۴	۴	۴	۴
۳۹	مخاطبان برنامه پاسداشت مناسبتهای ملی و انقلابی	نفر	تعداد مخاطبان برنامهها در هرسال	۸۰۰	۱.۰۰۰.۰۰۰	۱.۲۰۰.۰۰۰	۱.۴۰۰.۰۰۰	۱.۶۰۰.۰۰۰	۱.۸۰۰.۰۰۰
۴۰	توسعه و ایجاد راستههای فرهنگی فعال	تعداد	تعداد راستههای فرهنگی فعال ساماندهی شده طی سالهای برنامه	۶	۱۲	۱۵	۱۷	۱۹	۲۱
۴۱	توسعه و ایجاد پهنههای فرهنگی فعال	هزار مترمربع	تعداد پهنههای فرهنگی فعال ساماندهی شده طی سالهای برنامه	۳۰۰	۳۰۰	۳۸۰	۴۵۰	۵۵۰	۷۵۰
۴۲	میزان تحویل مدیریت مجموعههای ورزشی به سازمان ورزش	تعداد	تعداد مجموعه تحویلشده در هرسال	-	۳۹	۴۰	۳۹	۳۹	۴۰
۴۳	احداث مجموعههای ورزشی ویژه بانوان	تعداد	تعداد مجموعه ورزشی بانوان ایجادشده طی سالهای برنامه	-	۰	۰	۱۱	۱۱	۱۱
۴۴	ایجاد مراکز ورزشی ویژه جانبازان و معلولین	تعداد	تعداد مجموعههای ورزشی ویژه ایجادشده در هرسال	-	۰	۳	-	۳	-
۴۵	مخاطبان برنامههای ورزش همگانی	نفر	تعداد مخاطبین برنامهها در هرسال	۵.۲۰۰.۰۰۰	۵.۴۰۰.۰۰۰	۵.۷۰۰.۰۰۰	۶.۰۰۰.۰۰۰	۶.۳۰۰.۰۰۰	۶.۶۰۰.۰۰۰
۴۶	نرخ رضایت‌مندی شهروندان از فعالیت‌های ورزشی- تفریحی محلات	درصد	نرخ رشد سالیانه رضایت‌مندی شهروندان در هرسال	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰

جدول (۱۲-۳) شاخص‌های سطح سوم حوزه مأموریتی اجتماعی و فرهنگی در برنامه سوم شهر تهران

۹. الزامات تحقق احکام برنامه سوم

۹-۱- الزامات ساختاری:

- ضرورت وجود نظام عمل مشترک (که دربرگیرنده بخش‌های مختلف زیرمجموعه شهرداری تهران است)؛
- ضرورت وجود نظام سیاست‌گذاری یکپارچه و همگرا (که نقش تنظیم‌کننده داشته و بخش‌های مختلف را با هم هماهنگ کند)؛
- تصویب سازمان گردشگری.

۹-۲- الزامات حقوقی:

- حل مشکل ساختاری - حقوقی سراهای محلات.

۹-۳- الزامات فرآیندی:

- وجود نظام مستمر پایش و ارزیابی عملکرد و پیامد سنجی؛
- ضرورت تهیه طرح‌های آمایش جمعیتی - اجتماعی؛
- ضرورت دسترسی به آمار و اطلاعات به روز شده.

۹-۴- الزامات نهادی:

- تشکیل شورای سیاست‌گذاری اجتماعی در شهرداری تهران با ریاست شهردار تهران و دبیری معاونت اجتماعی و فرهنگی.

برنامه سوم با جهت‌گیری کلان افزایش عدالت در شهر، توسعه فضاهای عمومی و پیاده‌محور و همچنین افزایش مشارکت اجتماعی در اداره و تولید شهر تدوین شده است. ویژگی مهم برنامه سوم که در فصول مختلف ازجمله فصل اجتماعی و فرهنگی به‌خوبی هویداست، ماهیت «فرابخشی» بودن احکام آن است؛ بدین معنا که تحقق هر یک از احکام در فصل اجتماعی و فرهنگی (و به‌طور کلی کلیه احکام برنامه سوم)، نیازمند نظام عمل مشترک دربرگیرنده بخش‌های مختلف زیرمجموعه شهرداری تهران است و بنابراین یک نظام سیاست‌گذاری یکپارچه و همگرا لازم است که نقش تنظیم‌کننده داشته و بخش‌های مختلف را باهم هماهنگ کند. در حال حاضر اعتبارات این حوزه مأموریتی در بین بخش‌های مختلف توزیع شده و مراجع متعدد تصمیم‌گیری در خصوص نحوه هزینه‌کرد آن تصمیم می‌گیرند. در همین راستا وجود یک ساختار و سازوکار سیاست‌گذاری اجتماعی شهری - با این نگاه که تمام ظرفیت‌ها و فرصت‌های زندگی شهری به‌گونه‌ای خلق شوند که برای تمام گروه‌های اجتماعی ساکن در شهر متناسب باشند - می‌تواند گامی در جهت همگرایی و همکاری برای تحقق احکام اجتماعی برنامه باشد. برنامه سوم چنین نهاد مرجعی را روشن نکرده است اما مصوبات شورای اسلامی شهر تهران در این خصوص برای هماهنگی فعالیت‌های این حوزه می‌تواند به این چندگانگی و تشتت پایان دهد.

اهداف و مأموریت‌های حوزه اجتماعی و فرهنگی بر اساس مجموعه‌ای متنوع از اسناد بالادستی به اشکال گوناگون در سنوات پیشین تعریف شده است. این امر سبب شده طراحی سیاست‌ها و برنامه‌ها بر اساس ارزش‌ها و سلايق حاکم بر مدیریت شهری صورت پذیرد و خصوصاً محتوای برنامه‌های فرهنگی تابعی از جهت‌گیری‌های ایدئولوژیک و البته انتظار نهادهای فرادست باشد. برداشت مدیران از این حوزه مأموریتی در طی سال‌های گذشته و از زمان تأسیس معاونت اجتماعی و فرهنگی به شکل‌گیری ساختار سازمانی گسترده متشکل از ادارات، سازمان‌ها و شرکت‌ها به‌اضافه شوراهای مختلف تخصصی و تصمیم‌گیر و همچنین الگویی از توزیع بودجه در این بخش منجر شده که مسیر گذشته و دورنمای آتی این حوزه مأموریتی را تا حد زیادی تعیین می‌کند. عملکرد بودجه طی سال‌های برنامه دوم نشان می‌دهد ۳۵ درصد از اعتبارات این حوزه در بخش «گسترش فرهنگ دینی، ملی و ارزش‌های انقلاب اسلامی» و ۳۵

درصد در دو بخش «توسعه فضاهای فرهنگی، اجتماعی و هنری» و «توسعه مجموعه‌ها و فضاهای شهری در مقیاس جهانی» هزینه شده است. توسعه ورزش همگانی (۱۶ درصد) و توسعه گردشگری و اوقات فراغت (۴ درصد) دو بخش مهم دیگر بشمار می‌آیند که نشان می‌دهد مجموعاً ۲۰ درصد بودجه در این حوزه مأموریتی صرف «ورزش و اوقات فراغت» می‌شود. ۵ درصد از کل بودجه نیز صرف «کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی» در شهر تهران می‌شود. مسیر حرکت برنامه سوم تا حد زیادی تابع همین الگوی ساختاری و بودجه است. البته با توجه به محدودیت منابع مالی در سال‌های پیش رو و زیان انباشته شرکت توسعه و تجهیز فضاهای فرهنگی به‌احتمال فراوان در بخش فعالیت‌های عمرانی و توسعه کاهش فراوانی در اعتبارات وجود خواهد داشت و احداث طرح‌های بزرگ توسعه‌ای در حوزه فرهنگ و اجتماعی به‌مانند دو برنامه پیشین میسر نخواهد بود. به‌غیراز این تغییر که به‌واسطه محدودیت منابع تحمیل می‌شود، برنامه سوم تا حد زیادی در مسیر از پیش تعیین‌شده قرار خواهد گرفت. تغییر بنیادی در این امر مستلزم بازنگری در ساختار و اعتبارات و بازآرایی آن متناسب با تعریفی جدید از این حوزه مأموریتی است. همان‌طور که گفته شد محدودیت‌های بودجه و زیان انباشته‌شده در بخش توسعه فضاهای فرهنگی قدرت عمل شهرداری تهران برای توسعه اماکن و فضاهای فرهنگی را به‌شدت کاهش داده است. توسعه فضاهای ورزشی و افزایش بهره‌مندی مناطق فقیرنشین تهران و همچنین تسهیل استفاده گروه‌های با نیازهای خاص تحت‌الشعاع این محدودیت‌های مالی قرار خواهد گرفت. لیکن از سوی دیگر این محدودیت در عمل به فرصتی برای توجه بیشتر به فضاهای عمومی شهری، راسته‌های فرهنگی و پیاده‌راه‌ها بدل شده که می‌تواند تهران را از شهری خودرو محور به سمت شهری انسان‌محور سوق دهد. پیوند زدن رویدادهای فرهنگی خلاقانه و مردم محور با احیای فضاهای عمومی شهری کلید ارتقای نشاط و شادی و سرزندگی در شهر تهران است که برنامه سوم اهتمامی ویژه به آن داشته است.

یکی دیگر از مباحث قابل‌بررسی در این خصوص الزامات تحقق برنامه سوم، معیارها و شاخص‌های رصد برنامه و اهداف کمی آن است که بتواند تصویر روشن‌تری از برآورد اهداف برنامه را به دست دهد. اگرچه شاخص‌های اصلی که

در متن برنامه عملیاتی آورده شده تا حدی می‌تواند وضعیت فعلی را بسنجد و اهداف کمی برنامه را نمایندگی کند، اما همچنان فقدان یک نظام «اثربخشی و کیفیت‌سنجی» در بررسی ابعاد مهمی همچون نرخ تغییر سلامت شهروندان، میزان نشاط در شهر، تحقق استانداردهای شهر دوستدار کودک و سالمند و سایر اقشار خاص در جامعه احساس می‌شود و بنابراین لازم است که موردبررسی و تدقیق قرار بگیرد. در ضمن برخی از شاخص‌های حوزه اجتماعی و فرهنگی نیز نیازمند گردآوری اطلاعات و پیمایش‌های دوره‌ای است و ازاین‌رو ایجاد و استقرار یک بانک اطلاعاتی به‌منظور رصد و پایش دوره‌ای (سالانه) تحقق اهداف برنامه در سال‌های مختلف، ضروری است. البته سنجش اثربخشی فعالیت‌های فرهنگی چالش جدی برای این هدف است و اصولاً امکان کمی‌سازی آن وجود ندارد. لیکن نزدیک شدن به چارچوب‌های علمی برای بررسی و ارزیابی برنامه‌های فرهنگی برای جلوگیری از موازی‌کاری و اتلاف منابع ضروری است.

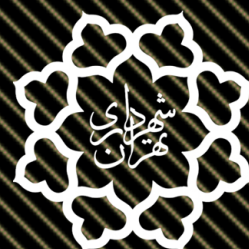

کمیته اجتماعی و فرهنگی تدوین برنامه سوم شهر تهران:

محمد رضا جوادی یگانه
سید محی الدین فاضلیان
سمیه مقیمی
آرش نصر اصفهانی
زهرا بهروز آذر
جمال رشیدی
میثم مجیدی
علیرضا کرمی

معاون امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران
مدیرکل اداره برنامه ریزی و توسعه شهری معاونت امور اجتماعی و فرهنگی (رییس کمیته)
کارشناس دبیرخانه پایش معاونت برنامه ریزی، توسعه شهری و امور شورا (دبیر کمیته)
مدیرکل دفتر مطالعات معاونت امور اجتماعی و فرهنگی
مدیرکل امور بانوان معاونت امور اجتماعی و فرهنگی
معاون برنامه و بودجه معاونت امور اجتماعی و فرهنگی
معاون فناوری اطلاعات و کنترل عملکرد معاونت امور اجتماعی و فرهنگی
معاون اداره کل ارزیابی عملکرد معاونت برنامه ریزی، توسعه شهری و امور شورا

معاونت برنامه‌ریزی، توسعه شهری و امور شورا
شهرداری تهران